Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Kongen har dømt — Folket skal dømme.

En sagmæssig Fremstilling af

og

Indlæg i Sagen mellem Kongens Regjering og

Vilhelm Birkedal.

Kjøbenhavn.

Karl Schønbergs Boghandel.

Louis Kleins Bogtrykkeri.

1866.

Kongen har dømt mig: den haardeſte Dom, der kunde overgaae en Mand, en danſk Mand, hvis Lyſt og Ære det har været og er at høre Danmark til, at være tro imod Fædrelandet og dets Konge; den haardeſte Dom, der kunde overgaae en Præſt, der elſker ſin Gjerning og har troet og troer, at Gud havde bundet Baandet, der bandt ham til den og Menigheden; — ja, den haardeſte Dom næſtefter en Dom paa „Ære og Liv" er udtalt over mig af Kongen og hans Regjering, idet jeg er afſkediget fra mit Embede. — Man har været formelt berettiget til at foretage dette Skridt, fordi den danſke Grundlov giver Majeſtæten den Ret „at afſkedige de af ham indſatte Embedsmænd", og forſaavidt ſkal jeg vide at bøje mig for Afgjørelſen uden at klage. Enhver Mand maa og vil bære Følgerne af ſit Ord og ſin Gjerning. — Men ogſaa kun forſaavidt. Thi Spørgsmaalet, om jeg har fortjent denne Medfart, Spørgsmaalet, om jeg har forbrudt mig imod danſk Lov og Ret, om jeg ved mit Ord og min Færd kom udenfor Grændſerne af Danmarks Love, hvorunder vi leve, det er ikke afgjort ved denne Kongens og Regjeringens Dom. Thi det Spørgsmaal er ſlet ikke forelagt hverken nogen Underret, Overret eller Højeſteret — jeg er ſlet ikke ſtillet for nogen Domſtol, ſom alene heri Danmark har at afgjøre enhver Borgers retslige Stilling ligeoverfor den gjældende Lands Lov og Ret, naar der rejſes Tvivl derom. Saalænge det ikke er ſkeet, har Enhver fuld borgerlig Ret

til at anſee ſig for uſkyldig og ſagesløs, Ret til at paaſtaae, at han er i fuld Overeensſtemmelſe med ſit Fædrelands Love. Og ſaa gjør jeg i denne Sag. Det er klart, at, kan en Regjering afſkedige en Embedsmand uden videre, uden at ſtille ham for Domſtolen, ja uden at angive den mindſte Grund dertil, — og det kan Regjeringen i Danmark i Henhold til Grundloven — da kan det ogſaa tænkes, at en fædrelandskjærlig Mand, juſt paa Grund af ſin Kjærlighed til Fædrelandet, paa Grund af ſin Tale og Færd til Bedſte for Fædrelandet og Kongen i ſtore Afgjørelſens Tider, bliver fjernet, naar Regjeringen har en anden Opfattelſe, og finder hans Optræden beſværlig og ubelejlig, ſamt ønſker derved at afſkrække Andre fra en lignende Optræden. At dette kan tænkes, vil Ingen negte, ligeſom heller ikke, at Kongens anſvarlige Raadgiveres Foreſtillinger om, hvad der er „legalt" (lovligt), kunne være aldeles ſkjæve og i Modſtrid med den virkelige Lovgivning, iſær naar diſſe Raadgivere ere blevne gamle og graae under en Samfunds Tilſtand, ſom hvilede paa et ganſke andet Grundlag end den, ſom i Øjeblikket er den raadende. — Altſaa, jeg er i Henhold til en grundlovsmæsſig Beſtemmelſe idømt en haard Straf af Kongen og hans Regjering — og det er denne Sidſte, paa hvilken det juridiſke Anſvar alene falder — og jeg har Intet dertil at ſige undtagen dette, at jeg tør haabe at bære denne Tilſkikkelſe med Frejdighed ſom en god danſk Mand og ſom Chriſten; men det er dermed aldeles ikke afgjort, at jeg virkelig har begaaet Noget, ſom de danſke Love forbyde, eller undladt Noget, ſom diſſe Love paabyde.

Under diſſe Omſtændigheder føler jeg, ſom naturligt er, Trang til at paakalde en anden Dom end den, der er overgaaet mig, og, da jeg ikke har kunnet opnaae en Afgjørelſe ved den eneſte fuldgyldige Domſtol, ſom Lands Lov og Ret er, tillader jeg mig ved dette Indlæg at ind-

byde alle danske, upartiske, kjærlige og sanddrue Mænd og Kvinder i Fædrelandet til at overveje denne min Sag, og dømme mig, som de troe at de kunne forsvare for Gud, for Retfærdighed, Sandhed og Kjærlighed. Og for at sætte dem istand til at fælde en saadan Dom, ikke efter løse Indtryk og skjæve, forvanskede Fremstillinger, enten af mig eller Andre, skal jeg her sagmæssig meddele Alt i sin Heelhed, saavidt det er mig muligt. — Jeg maa jo her befinde mig i en vis Forlegenhed, da jeg hverken tjenstlig eller underhaanden fra Vedkommende selv har modtaget nogensomhelst Tilkjendegivelse om, hvorfor jeg er afskediget. Jeg er derfor henviist til meer eller mindre rimelige Formodninger. Men jeg tager vist ikke Fejl, naar jeg mener, at Afskedigelsens Grund kun kan søges i Eet af Tvende: min Færd og Tale i Rigsraadets Folkething og min Bøn paa Prædikestolen en Søndag i Efteraaret 1861 for Hs. Majestæt, Kong Christian den Niende, eller i begge Dele tilsammen. Jeg skal da give Læserne en fuldstændig Sagfremstilling af begge disse formeentlige Grunde til min Domfældelse af Regjeringens Eneste-Ret, og indskyder mig saaledes fra Kongens og hans Raadgiveres Dom til det ædle danske Folks Dom. Den første gaaer ud paa: Ryslinge Præst har forbrudt sit Embede; — jeg har det Haab, at den sidste vil kjende for Ret: Ryslinge Præst har ikke forbrudt sit Embede, men talt og handlet, som det en Dannemand egner og anstaaer.

Hvad min Virksomhed i Rigsraadet angaaer, da er der to Sager, hvori jeg er traadt op med stor Bestemthed, og hvori jeg, saa at sige, kun er traadt op. Thi jeg havde fra Begyndelsen opfattet min Stilling saaledes, at jeg kun for denne Gang, i den store Afgjørelsens Tid, var kommet ind i Raadet, for at vidne, saa godt jeg kunde, udaf det danske Hjerte, som ogsaa slaaer i mit Bryst,

for de store Livs-Spørgsmaal, for Danmarks Ære, Ret og Fremtids Haab, og for Danmarks Frihed. Jeg havde aldrig stillet mig til Valg, dersom ikke den Tid var kommet, da der skulde spilles Tærning om Liv og Død for mit Fædreland. Jeg veed godt, at jeg duer igrunden ikke til at tage Deel i en lovgivende Forsamlings egentlige lovgivende Virksomhed under rolige, sædvanlige Forhold; jeg forstaaer mig ikke synderlig derpaa og savner den dybere Deeltagelse derfor. Men jeg troede og troer endnu, at under saadanne store Tidens Afgjørelser, naar Døren imellem Fortid og Fremtid, imellem Frelse eller Undergang drejer sig paa sin Hængsel, — har det Syn, som jeg har, og den Betragtning, jeg nærer, af, hvad der tjener til Fædrelandets Velfærd, og af, i hvilket Spor et ædelt Folk med sin Konge skal træde for at frelse sin Odel og Arv eller dog idetmindste frelse Æren og dermed Haabet, Livs-Betingelsen for sin Fremtid — fuld Berettigelse til at komme tilorde, og jeg har den Tro, ikke blot til det christelige Vidnesbyrd, men ogsaa til det folkelige, naar det er ærligt og fulgt af Aanden, at det gjør sin gode Gjerning, er et Led, om end et lille, i den Kjede, der knytter hos et Folk det Ædleste, som det ejer i Fortiden, til dets Fremtids Liv og Lykke, selv om Vidnesbyrdet synes at fare sporløst hen. Jeg stillede mig til Valg, fordi ogsaa jeg gjerne vilde vidne om det Bedste for Fædrelandet, som jeg vidste, og derfor har jeg kun taget Deel i Forhandlingerne i Rigsraadet, forsaavidt disse gik ud paa Det, hvoraf efter mit Syn Danmarks Vee og Vel afhang. Man kan mene, at jeg kun ringe røgtede denne Gjerning; men Man skulde dog indrømme, at hvad jeg gjorde eller talte, det gjorde og talte jeg i inderlig Overbeviisning om, at det var det Bedste, jeg kunde gjøre og sige for mit Fædreland. — Det var da kun to Sager, jeg var med at behandle: Krigs- og

Freds-Sagen paa den ene, og Friheds-, Grundlovs-Sagen paa den anden Side. — Jeg skal nu give min sagmæssige Fremstilling af min Fremtræden i disse to Sager, idet jeg meddeler mine Hovedforedrag i Raadet dem angaaende. Men jeg skal tillige berette om den Sag, der ligger imellem, og der, som sagt, sandsynligviis ogsaa har været medvirkende Grund til min Afskedigelse.

Fremstillingen skal ledsages af de Bemærkninger, hvortil det Meddeelte og Skete ganske naturlig giver Anledning.

Spørgsmaalet om Krig eller Fred.

Da Freds-Underhandlingerne i Wien alt vare i fuld Gang paa Grundlag af hele Sønderjyllands Afstaaelse, stillede jeg med Thingets Samtykke den 10de August 1864 følgende Forespørgsel til Førsteministeren:*)

„Jeg staaer her i et af vort Fædrelands skjæbnesvangreste Øjeblikke for at stille Spørgsmaal til Førsteministeren angaaende Danmarks Livs- og Dødssag. Det er tvivlsomt, om jeg eller nogen anden dansk Mand i Aarhundreder herefter vil komme til at tale Danmarks Riges Sag ligeoverfor en dansk Regjering, fordi det er tvivlsomt, om der herefter mere vil være noget Danmarks Rige til. Jeg staaer her med dyb Alvor, men jeg staaer her endnu med Ære som en Søn af Danmark — om nogle Uger vil det maaskee være anderledes — og jeg haaber, at det ærede Things Medlemmer velvilligt ville optage et Ord fra en af deres Medbrødre, som med dem lide under det store Tryk.

---

*) Jeg har ved denne og de følgende Rigsraads-Taler rettet lidt paa Sproget og Udtrykket, hvor Rigsraadstidenden har gjengivet mine Ord og Tanker unøjagtigt. I Meningen er Intet forandret.

Det kunde synes, som om jeg maatte frafalde det 1ste Punkt i min Forespørgsel, efterson Regjeringen har meddeelt Rigsraadet, at den virkelig forhandler paa Grundlag af hele Sønderjyllands Afstaaelse til Fjenden, ja endnu mere, paa Grundlag af Afstaaelsen af Dele af Nørrejylland; men jeg fastholder alligevel den første Deel af min Forespørgsel, ikke blot fordi det maa forekomme enhver dansk Mand som en ond Drøm, hvoraf vi snart maae vaagne, saa at vi idelig baade Dag og Nat gribe os selv i den Tanke: Det er umuligt, at Sligt kan skee; men ogsaa, fordi det jo var tænkeligt, at Regjeringen ved Underhandlingernes Gang var bragt bort fra dette Grundlag, blandt Andet ogsaa af den Grund, at Fjenden ved Fastsættelsen af Enkelthederne kunde have viist en saadan Ublushed, at Regjeringen selv maatte føle: Det er umuligt at blive ved at forhandle paa dette Grundlag. Jeg fastholder altsaa Forespørgselens 1ste Punkt, saalydende: „Forhandler Ministeriet om Fred paa Grundlag af hele Sønderjyllands Afstaaelse?" Jeg taler ikke om Holsteen, thi Danmarks Rige har aldrig havt Ret til dette Land, hvad saa end de danske Konger have havt; den Tornekrone, som Holsteens Hertugkrone altid har været, skulde Danmarks Konger have kastet bort for længe siden, men ialfald have vi, det danske Rigsraads Medlemmer, ingen Fordring paa nogen Besiddelse i Holsteen. Sønderjylland derimod, dette tusindaarige, ældgamle danske Kronland, der har hørt til Danmarks Rige, saalænge der har været et historisk Danmark til, en Deel af Jylland, som dets gamle Navn tyder paa, vil man virkelig afstaae det heelt og holdent til vore Fjender?

Der var en romersk Kejser, om hvem man fortæller, at han, da han skulde underskrive den første Dødsdom, udbrød: „Jeg vilde ønske, jeg ikke kunde skrive!" og her er Tale om en Dødsdom, ikke over en Enkelt, men over

2—300,000 danske Sjæle, ikke over en Forbryder, men over en Befolkning, der har staaet i Aarhundreder som et trofast Bolværk imod Sydens List og Magt, der, som det forleden blev sagt, har været „Lætræer", som have taget Stormen af for Moderlandet, en Befolkning, som trofast er vedbleven at tale Dansk, trods alle Anfegtelser fra de tydskfødte danske Kongers og fra aabenbare Fjenders Side. Her er Tale om en Dødsdom, ikke over menneskelige Legemer, men over menneskelige Sjæle, der blive til Intet, naar de ophøre at være det, hvortil de skabtes. De ere skabte som Danske og skulle nu være Tydske, med tydsk Tankegang og Sæd, med Indlemmelse i det hele tydske Løgnens Væv, tilsidst med Udslettelse af Modersmaalet, hvori de hørte de første Moderord, hvori de fik deres Udvikling og hvori de have talt til deres Gud i Himlen. Her er Tale om en Dødsdom, ikke over en enkelt Slægt, men over ufødte Slægter, der skulde blive ved at være Danske, men nu skulle overgives til lidt efter lidt at blive et Vrængbillede, uden Faderens Aand og uden Moderens Hjerte, og hvad mere er, her er Tale om en Dødsdom, ikke alene over Sønderjylland, men over Danmark selv. Vi have saa ofte sagt, saa ofte hørt og seet skrevet, at med Sønderjylland staaer og falder vor Tilværelse, vort Liv som frit, selvstændigt og uafhængigt Folk. Afstaa Sønderjylland, og vi ere trufne til Døden! Hvad vi ellers herefter kunne kalde vort Folkeliv, vil kun blive et Skin. Ja, vi kunne blive ved at æde og drikke, samle Penge, forlyste os, gaae paa Tivoli og nyde alle andre Forlystelser; vi kunne maaskee blive Kammerherrer, Grever, Baroner, Justitsraader, eller hvad det skal være; men den Fylde, som med Rette kan kaldes Liv, det at have Frihed til at være med vor egen Aand, som har Fordring paa at indtage sin Plads i de andre Folkeaanders Række, med et Hjerte, der er fyldt med en ejendommelig Skat af Dybde

og Kjærlighed, som er os egen — see, det vil Altsammen lidt efter lidt gaae tabt, sygne hen og døe. Derfor er en Afstaaelse af Sønderjylland en Dødsdom, som vel maa afvinge Den, der skal underskrive den, det Udbrud: „Jeg vilde ønske, jeg ikke kunde skrive". Jeg føler, at jeg ikke kunde det, før jeg laae bagbunden for Sejerherrens Fod, og maaskee da ikke engang; men kan og vil Ministeriet gjøre det, medens Modstandskraften endnu ikke er brudt, da vidner det kun om en Gave, der er mere beundrings- eller maaskee forundringsværdig, end den er misundelsesværdig. — Men Nødvendigheden! bliver der svaret, og, det er sandt, mine Herrer, at det er Vanvid at modstaae Nødvendigheden, det ligger i Ordet selv; men derfor opstaaer det Spørgsmaal: Er Nødvendigheden tilstede nu i dette Øjeblik? Vi have efter Krigsministerens eget Opgivende en Hær paa 38–40,000 Mand at stille i Marken, vi have en Flaade, som endnu er ubesejret, vi have de danske Øer i Behold, uden at disse ere oversvømmede af Fjenden; men en Fred, som afstod Sønderjylland, kunde efter min dybeste Følelse kun sluttes, naar vi ikke mere havde nogen Hær og Flaade, naar vore Øer vare oversvømmede af Fjenden, og han stod i Kjøbenhavn. Var det kommet saa vidt, var det kommet til det Yderste, da kunde Freden sluttes, da kunde Sønderjylland, ja hele Danmark med Erobringens Ret blive taget i Besiddelse af Fjenden, og jeg vilde dog ikke mistvivle om mit Fædreland, jeg vilde ikke mistvivle om, at det, maaskee snart, kunde faae en Fremtid, lys, glædelig og dansk; men en Fred, hvorved Sønderjylland afstaaes, medens Hæren og Flaaden ere under Vaaben og medens Øerne ere i Behold, vilde efter min Følelse være en Skamplet, som et heelt Hav ikke kunde afvaske; en saadan Fred vilde varsle for Folket om, at det ikke kunde blive Andet end en Dødning. Alle kloge Beregninger om, at vi kunne tage det Tabte tilbage igjen, at

Folket igjen kan reise Modet og blive ikke blot Folk, men et Folk, troer jeg ville blive en bitter Skuffelse, naar vi saaledes, endnu kampdygtige, have kastet os hen og offret Folkets Børn i Hundredetusindevis paa Molochs Alter. Over de store Afgjørelser i Folkenes som i de Enkeltes Liv staaer Historiens og Styrelsens strenge og raadende Magter; disse Magter kunne lade Meget komme over et Folk, som bøier, som knuger, som synes at tilintetgjøre det, og dog kan Folket rejse sig igjen, men Et synes disse Magter at kræve, for at der kan bevares en Spirekraft i Folket, en Mulighed til Gjenfødelse, og det er, at der i det er en Kjærne af Høisind og Adel, at der er Ære, at der er Gru for at samtykke i det Ærekløse og slaae sig selv ihjel. Disse Magter kræve, at disse Hjertets og Aandens Kræfter beherske den døde Masse i Afgjørelsens Tider. Historiens Nemesis rammer ethvert Folk, som svigter sin Opgave, og hvad vilde vi vel sige om en Fader eller Moder, som saae sit Barn i Ulvens Vold og gjorde Beregning over sin Modstandskraft, og regnede som saa: Jeg har kjæmpet een Gang, to Gange for mit Barn, nu er jeg træt, jeg har vel Kræfter tilbage til at gjøre Modstand, men jeg er bange for ved næste Kamp at bukke under, og derfor staaer jeg, og seer paa, at mit Barn bliver sønderrevet af Ulven? Jeg gjentager, at et Folk kan rejses, naar det har gjort sit Yderste; men saaledes at offre, som her skal offres, 2—300,000 danske Sjæle til vore argeste Fjender, det er jeg bange for, bliver en Dødsdom for Folket, fordi det er Fejghed, fordi det er Selvkjærlighed, som vil hytte sit eget Skind, medens 2—300,000 Brødre og Søstre gaae i Ulvens Svælg. Men Blodsudgydelsen, som Ministeriet har beraabt sig paa? Ja, jeg føler saa godt som Nogen det Forfærdelige deri, jeg har mit eget Blod med i denne Kamp, men dog er der Noget, som er værre; denne Blodsudgydelse er ikke det Værste.

Vi skulle Alle døe, men Faa døe saa smuk en Død, som Den, der kjæmper og falder paa Valpladsen for sit Fædreland. Folk i Tusindviis døe omkring os, men hvor Mange af dem have fuldført en Gjerning, for hvilken det er værd at leve eller døe? Den danske Soldat fik derimod en saadan Gjerning, og derfor spørger jeg: Hvo er den Lykkeligste, dersom Fædrelandet skal bukke under, enten Den, der stred i Kjærlighed og faldt for sit Fædreland, eller gik ud af Kampen maaskee lemlæstet, men med store, fulde Minder om en Livsgjerning, en Kjærlighedsgjærning, han havde at fuldbringe, eller vi Andre, som blive tilbage med den nagende Braad i Samvittigheden, at Danmark er knust, at vi bygge paa en Kirkegaard, hvori vort Fædrelands Fred, Frihed og Fremtid er jordet, og at vi maaskee ere selv Skyld deri, fordi vi fejgt gave efter, for vi maatte give efter? Og hvad er Byttet for dette vort saakaldte Liv, for denne vor Frigjørelse for Blodsudgydelsen? 300,000 danske Sjæle skulle derfor miste deres danske Liv, som er deres egentlige Liv; de skulle miste det, for at vi kunne beholde vort Liv, som ikke mere bliver et dansk Liv, men et Skin- og Skyggeliv. Derfor spørger jeg: Er det virkelig saa, at Regjeringen forhandler paa Grundlag af hele Sønderjyllands Afstaaelse til Fjenden? De fremmede Magter sige til os: Slutter Fred, medens I endnu kunne redde Noget. Har Ministeriet Noget i sig af hiin Ynglings Mod, om hvem vi nylig have læst i en Skildring af et Folks Fortvivlelseskamp, og som svarede paa den samme Tale fra fremmede Magter: „Der er en Maade, hvorpaa man kan undgaae at see sit Fædrelands Undergang, og det er ved at døe i den sidste Skandse.“ Da blev hans Folk frelst og tog Alt tilbage fra Fjenden igjen, skjøndt ogsaa det stod ligeoverfor to Stormagter, som truede med at knuse det, og alt syntes at have knust Størstedelen deraf. Ja, vi have ingen Vilhelm af Ora-

nien, det er vist; vi have ingen Personligheder; det er vor sorte Armod i dette Øieblik, at Personerne mangle; men kan og vil Ministeriet ikke efterligne hiin Yngling, som var en Mand, skjøndt han næsten saae ud som en Dreng, skal da ikke Danmarks Riges Rigsraad lægge sine Kræfter sammen, saa at vi blive ikke 60, 70, 80, 100 Personer, men een stor dansk Personlighed, der kan udbryde med Sangeren om Slesvig: „For det skal rives fra vor Side, end en Dyst tør vel Danskeu ride". Ligesom der er Tider i Danmarks Historie, til hvilke vi pege og sige: Da var der Mænd, som trods al Raaddenskab i Folket, trods al Jammerlighed, dog frelste Danmarks Ære og Fremtid, lad saaledes vore Børn og Efterkommere kunne pege hen paa denne Tid og paa dette Rigsraad og sige: Da sad der Mænd, som sagde Nej, og derved frelste Danmarks Ære og Fremtid.

Jeg skal nu gaae over til det andet Punkt i min Forespørgsel, der lyder saaledes: „Agter Ministeriet at forelægge Fredsgrundlaget til Rigsraadets Stadfæstelse, forinden Ratifikationen finder Sted?" eller som jeg har tilladt mig at at udtale i en tilbagetagen Forespørgsel: „Er det loyalt og grundlovmæssig stemmende med § 15 i Forfatningsloven, medens Rigsraadet er samlet, at vedtage Fredspræliminairer og binde sig, Rigsraadet og Folket dertil, uden at forvisse sig om, at Danmarks Repræsentation vil samtykke i disse Betingelser?" Som bekjendt lyder Grundlovens § 15 saaledes: „Kongen erklærer Krig og slutter Fred, samt indgaaer og ophæver Forbund og Handelstraktater. Dog kan han ikke uden Rigsraadets Samtykke afstaae nogen Deel af Riget eller indgaae nogen Forpligtelse, som forandrer de bestaaende statsretslige Forhold." Ingen Fodsbred Land kan altsaa grundlovmæssig afstaaes uden Rigsraadets Samtykke. Men skal dette Samtykke da kun være en Illusion? Udlandet, og især vore hovmodige

Fjender, bryde sig kun lidt om, hvad vi beslutte og vedtage her i Danmarks Riges Rigsraad; har Regjeringen bundet sig, Kongen og Folket til en saadan Afstaaelse, har den sat sin Ære i Pant derpaa, saa er i Grunden Freden sluttet, og det, at Regjeringen bagefter spørger om vort Samtykke, vil kun være en tom Formalitet. Rigsraadet vil da forhandle under et Tryk, som ikke kan bortkastes, og selv om det tog sig sammen og svarede Nej, selv om Regjeringen gik af, og et andet Ministerium gjenoptog Krigen, vilde der til alt det Øvrige komme den Bebrejdelse fra hele Europa, at Regjeringen havde været upaalidelig og svigtet sit Ord. Skulde dette da være Meningen med § 15? Nej, Meningen er og kan fornuftigviis kun være den, at naar der er Tale om Afstaaelse af Land fra Danmarks Rige, skal Rigsraadet adspørges, før det er kommet saavidt, at denne Fred ikke mere kan gjøres om. Selv om Rigsraadet ikke er samlet, naar saadanne Fredsunderhandlinger begynde, kan Meningen fornuftigviis kun være, at Rigsraadet uopholdelig skal indkaldes, for at beslutte, om Landsafstaaelse er tilstedelig eller ikke; men naar Rigsraadet er samlet, hvad betyder det da, at Regjeringen ved Fredspræliminairer binder sig og Folket, lader Rigsraadet ganske rolig sidde, siger kun til det: Vi underhandle paa disse Vilkaar, og først naar Alt er afgjort, naar Intet mere kan gjøres om, naar Eders Samtykke eller Negtelse aldeles ikke mere har nogensomhelst Indvirkning eller Betydning, først da komme vi og spørge om Eders Samtykke? Ja, mine Herrer! om nogle Uger vil der maaskee fra Regjeringen stilles den Forespørgsel til os, om vi ville svare „Ja"; men denne Forespørgsel vil da indskrænke sig til den Fordring: Siger nu simpelthen „Ja" til Sønderjyllands Løsrivelse fra Moderskjødet, siger „Ja" til alle de tro danske Slesvigeres Undergivelse under tydsk Herskab og tydsk Trældom, siger det store,

tunge Farvel til Eders bedſte Minder, til Eders Fortid, til Eders lyſeſte Forhaabninger; ſiger det ſtore, tunge Farvel til et tuſindaarigt Samliv med de ſlesvigſke Brødre og Søſtre. I kunne vel ſige Nej, men det nytter Intet, Skilsmiſſen ſkeer alligevel; thi den er afgjort iforvejen. Det er den Rolle, Man maaſkee har tiltænkt Danmarks Rigsraad i de nærmeſte Uger; men jeg for min Part rødmer og blegner ved at ſkulle ſpille en ſaadan Rolle. Det kan være, at Regjeringen regner paa Slapheden i Folket i dette Øieblik, maaſkee ogſaa paa Slaphed i Folkets Raad; men jeg ſkal ſige Regjeringen, hvorledes det vil gaae. En Tidlang vil Man forholde ſig rolig, Spændingen har været ſaa ſtor, de mange Uheld have virket ſaa lammende, at den indtraadte Rolighed maaſkee for de Allerfleſte vil være en Liſe, men da — og maaſkee i en ikke fjern Fremtid — vaagner Folkefølelſen, da ſeer Man, at det var Øieblikkets Stemning, den nedſtemte, den nedtrykte Stemning, der maaſkee ikke var værdig for Mænd, der beherſkede os. Da vaagner den gamle, aldrig udſlukte Kjærlighed til Sønderjylland og vore ſlesvigſke Brødre og Søſtre; Man ſeer, at det var Egenkjærlighed, Umandighed, der gjorde, at vi kaſtede dem hen, før Modſtandskraften var brudt. Da peger Man paa de Mænd, der fuldførte Gjerningen, og ſiger: Det var dem; Man peger paa Rigsraadet, derſom det har ſagt Ja, og ſiger: Det tillod, at det ſkete; da faaer Enhver af os ſin Plads i Hiſtorien, og til ſildigſte Slægter ſkal det hedde, at 1864 ſad Folkets Mænd i Rigets Raad og udtalte Dødsdommen over deres Fædreland, ſkjøndt der ſtod en Hær i Marken paa 38 à 40,000 Mand, ſkjøndt vi havde en ubeſejret Flaade, og ſkjøndt vi vare fuldkomment Herre over de danſke Øer. Da ville de gamle danſke Sange ikke kunne lyde mere; „Danmark dejligſt Vang og Vænge" kan da ikke ſynges mere, og vi maae rødme og blegne; thi vi ere løsrevne fra

vor Rod. Slesvig er vor Rod, derfra have vi faaet vort Navn, derfra begynder vor Historie i Saxo, derfra gik Christendommen ud over det øvrige Danmark; Slesvigs Jordbund har i de sidste Aaringer aabnet sin Mund, de opgravne Mindesmærker vidne høit og lydt om, at Slesvig i 1000 Aar har været dansk, og de have raabt: Hold fast ved Sønderjylland, og slip det ikke før det Yderste!

Det tredie Spørgsmaal lyder saaledes: „Har Ministeriet permitteret Rekrutter, og overhovedet truffet saadanne militaire Foranstaltninger, som forudsætte Fred?" Jeg kan fatte mig kort derom, thi, skjøndt det ikke er officielt meddeelt, vide vi alle, at det er skeet. Vi have seet af Tidenderne, at Rekrutterne ere permitterede, at Hærens Rækker daglig fortyndes, at Slesvigerne sendes bort, for ikke mere at komme tilbage, og at Nørrejyderne hjemforloves, uden synderlig Udsigt til, at de ved Krigens Gjenoptagelse kunne indtage deres Pladser i Hærens Rækker. Det kunde synes, som om Ministeriet vilde gjøre det umuligt, ogsaa for en følgende Regjering, selv om Fredsforhandlingerne afbrødes, uden at føre til noget Udbytte, at gjenoptage Krigen; men jeg behøver ikke at tale mere derom; Kjendsgjerningen taler højere end Ord.

Til Slutning endnu dette: Jeg beklager, at Hans Majestæts Regjering har fundet sig dreven til at raade Kongen til at afstaae det gamle danske Kronland, Slesvig. Jeg beklager dybt, at den har fundet sig dreven til at raade Hans Majestæt Kongen — der sidder paa Danmarks Throne, jeg vil ikke sige af Guds Naade, thi disse Ord ere blevne grædselig misbrugte, men af det danske Folks Tillid og Fortrøstning — til at være den første danske Konge siden Gorm den Gamle, der heelt og fuldt overgiver Grændselandet til vor Arvefjendes Naade, hvilket er det Samme som til hans Vrede. Jeg beklager dybt, at den nye Arvefølgelov ikke har ført et andet Udbytte

med sig. Var den gamle Arvefølge bleven staaende, havde der ikke været Tvivl om, at Slesvig hører Moderlandet til ifølge Kongelovens Arvefølge, hvilket var de Ord, hvormed Frederik den Fjerde atter indlemmede det gamle Kronland i Danmarks Krone; men den nye Arvefølgelov synes at have fremkaldt Bevidstheden i Europa om Slesvigs uadskillelige Forbindelse og Sammenhæng med Moderlandet. Jeg beklager dette saameget mere, som det kunde give Anledning til at tvivle — med Rette eller Urette, skal jeg ikke afgjøre — om ikke status quo ante er vendt tilbage, om ikke den gamle Arvefølgelov atter træder i Kraft, naar Londonnertraktaten er sønderbrudt, naar de garanterende Magter have udslettet deres Underskrifter paa den, og naar Kongens Regjering vil overgive det gamle Kronland, over hvilket Kongen regjerer i Kraft af disse Traktater, til vore Arvefjender. Jeg beklager dybt, at Kongens Regjering har raadet Hans Majestæt til med usædvanlig Pragt og Herlighed, med Hermelinskaaben og de sølverne Løver, at meddele denne gyselige Beslutning for en af det danske Riges lovgivende Forsamlinger. Det havde for min Følelse været mere passende, om Regjeringen havde raadet Kongen til at komme frem i Sæk og Aske; det havde for min Følelse været mere passende, om Man havde hørt Kongen briste i Graad og hulke ved dette Budskab til Danmarks lovgivende Forsamling. — Dog, hvorom Alting er, Kongens Regjering har raadet Hans Majestæt til at afstaae sine Rettigheder til det danske Land Slesvig; men deraf følger ingenlunde, at Danmark har afstaaet og vil afstaae sine Rettigheder dertil, deraf følger ingenlunde, at vi, Folkets kaarne Tillidsmænd, skulle sætte vort Indsegl paa en saadan Afgjørelse. For mig staaer det som det Væsentlige i dette Øjeblik, at Folket bliver fritaget for en Folkebrøde, at det kommer til at staae frit overfor dette Spørgsmaal. Kommer Hans Majestæts Regjering til at fuldbyrde denne

grædselige Skilsmisse, saa skal det være dens Ansvar og dens Byrde; men lad Folket — det er mit Hjertes Bøn og Begjæring — være frit, lad det ikke tage Deel i en saadan Afgjørelse, medens vor Modstandskraft endnu ikke er brudt, medens vi endnu have vor Hær, vor Flaade, vore Øer. Lad Folket blive frit, saa har jeg den Tro, at Danmark endnu har en Fremtid; men tager det danske Folk Deel i Dette, da frygter jeg for, det er forbi med Fremtiden.

Endnu blot en lille Fortælling til Slutning. En Moder med fire smaa Børn rejste igjennem Ruslands Ørkener, de vejløse Sneemarker; Ulvene flokkedes om hendes Slæde, og der var ingen Hjælp fjernt eller nær. Da kastede Moderen det yngste Barn ud for at redde sig selv og de andre Børn, og det gav Liv et Øjeblik; men Ulvene vendte snart tilbage, og hun kastede da det næste af sine Børn ud med samme Resultat. Saaledes blev hun ved, indtil alle Børnene vare gaaede i Ulvenes Gab, og hun var ene tilbage; da først kom hun til en Gaard, hvor der stod en ung Mand med en Øxe og kløvede Brænde. Hun foer aandeløs derind, fortalte sin grædselige Skjæbne, og Husets Beboere jamrede med hende; men den unge Mand stod tavs, indtil han paa een Gang løftede Øxen og kløvede Moderens Pande under Udraabet „Ravnemoder". Anvendelsen heraf er let. Gjøre vi noget Lignende, da skal Den, der staaer med Øxen, nok findes til at fuldbyrde Dommen, og alt vort Hartkorn, alle vore Penge, alle vore Lyster og Fornøjelser kunne ikke hjælpe os. — Hermed skal jeg tillade mig at stille disse tre Spørgsmaal til den højtærede Konsejlspræsident."

Da Freds-Slutningen forelaae til endelig Afgjørelse i Folkethinget den 9de November 1864, tillod jeg mig at udtale Følgende:

„Jeg vil bede det ærede Thing at høre mig med Velvillie, om ogsaa Flertallet i Thinget ikke skulde kunne

dele min Anskuelse. De ærede Herrer ville kunne forstaae, at den Ene kan føle Trang til at tie og den Anden til at tale i et Øjeblik som dette, hvor man staaer ligeoverfor Fortiden med alle dens gamle Minder, som rejse sig i denne Stund og omringe os, ligeoverfor Fremtiden, som væsentlig vil blive bestemt efter, hvad vi svare, enten Ja eller Nej, og ligeoverfor vort forpinte og blødende Fædreland. Vi staae i dette Øjeblik ligeoverfor en Afgjørelse, som aldrig før saaledes har foreligget Kongen og Folket. Saalænge vi have havt en dansk Historie, har Sønderjylland været en Deel af Danmarks Rige; det er første Gang efter Gorm den Gamles Dage, altsaa i omtrent 1000 Aar, at der er spurgt den danske Konge og det danske Folk, om det heelt og fuldt vilde afstaae den Deel af Riget, hvorfra vi have vort Navn, hvor vor Historie begynder, hvorfra vi fik Christendom, hvortil vore dyrebareste Minder ere knyttede, og hvis Besiddelse har kostet saa meget dansk Blod; det er første Gang, der er blevet spurgt, om Konge og Folk heelt og fuldt ville afstaae denne Deel af Danmarks Krone til Arvefjenden, og, saaledes som det staaer for mig, afskjære os fra vor Rod, saaledes at vi komme til at ligne en Blomst i et Glas Vand, der vel en Stund kan beholde sine Blade, men aldrig mere kan skyde Knopper. Det synes, som om Regjeringen vil tilraade Hans Majestæt Kongen at vedkjende sig denne Fred; men nu foreligger Spørgsmaalet det danske Folk. Vi ere kaldede herind til denne Afgjørelse, og det forekommer mig, som om vi vare indvarslede til en storartet Ligbegjængelse.

Jeg skal først udtale mig om det almindelige Indtryk, som jeg fik ved at gjennemlæse denne Fredstraktat, nemlig, at den synes at skulle være en meget from Traktat; thi den begynder saa fromt og ender saa fromt. Den begynder: „I den Allerhelligste og udelelige Treenigheds Navn,“

og den ender saa fromt med: „Saaledes skeet i Herrens Aar". Det er, som om Man har troet, at Man ved at føje Traktatens Indhold ind i en saadan Ramme, kunde gjøre selve Traktatens Indhold fromt; men ikke destomindre, mine Herrer, er Indholdet af denne Traktat for mig det Modsatte af Gudelighed og Fromhed, thi den gaaer ud paa Plyndring, Rov, Ran, Løgn og Usselhed, fra den ene Ende til den anden. Det forekommer mig, at Sagen ikke bliver bedre derved, at Man begynder i den Allerhelligstes Navn, uden forsaavidt netop dette Navn sætter det Vanhellige i Traktaten i et grellere Lys. Det nytter ikke at tale om den udelelige Treenighed, uden det skulde være for at minde os ved dette Ord, „Udelelighed", om at vi have havt et udeelt dansk Rige, og at vi have lovet at hævde det til det Yderste. Dersom jeg var Præst for Dem, som have undertegnet eller ville undertegne denne Traktat, troer jeg, at jeg var i min gode Ret, naar jeg sagde til dem: Du skal ikke tage Herren Din Guds Navn forfængeligt, thi Herren vil ikke lade Den ustraffet, som tager Hans Navn forfængeligt, heller ikke Kongerne, der tage Guds Navn forfængeligt, for dermed at stemple det Forkastelige, som om det derved blev Gud velbehageligt. Lader os være frie for i en saadan Fred at see vor Guds Navn føjet til en saadan Forsmædelse, som om Fjenderne virkelig i Guds Navn kunde faae Lov til at fuldføre deres Ran, og som om vi i den allerhelligste og udelelige Treenigheds Navn kunde samtykke i en saadan Fred. Jeg skal minde de Herrer om, hvad der desuden med Hensyn til Dette kunde være af en betænkelig Natur. Erklære vi i denne Traktat, at vi slutte Freden i den allerhelligste og udelelige Treenigheds Navn, og vi derefter om kortere eller længere Tid staae op og sønderrive denne Traktat, hvilket jeg ikke skal have Noget imod, hvad have vi da gjort? Lad det danske Folk og den danske Konge være

frie for med en saadan Fromhed at begaae noget meget Ufromt, nemlig at nedkalde en Hjemsøgelse over Landet. Dette er en Betragtning, som kun har Betydning for dem, der mene og troe, at man ikke skal lege med det Hellige og allermindst lege med den hellige Guds Navn.

Jeg skal nærmere gaae over til det Foreliggende. Det skulde være en fri Beslutning, som vi ere kaldede herind for at tage, men det seer næsten ud, som om det er en Tvang, der øves imod os. Den kongelige Regjering har saagodtsom sat sin Ære i Pant paa dette forsmædelige Fredsværk, og et Nej fra Folkets Raad i denne Stund kunde synes at være en Umulighed. Folket er vænnet til den bittre Tanke; Længslerne og Ønskerne om Fred, og hvad man kalder gode Dage, har faaet en betænkelig Næring, medens Højsindet, det Ædle og Dygtige i Folket er dysset ind. Hæren er næsten opløst ved Regjeringens Foranstaltning, og det kunde synes tvivlsomt, om den kan samles igjen; thi vore troløse Fjender i Sønder- og Nørrejylland ville maaskee ikke være mere betænkelige ved at bryde den Artikel i Vaabenstilstanden, som tillader de danske Soldater at samles under Fanerne igjen, naar Freden ikke opnaaes, end de have været med Hensyn til at bryde alle de andre Vaabenstilstandsbetingelser. Den reaktionaire Smitte har taget til i en betænkelig Grad, og under saadanne Omstændigheder vilde et Nej fra denne Sal, et Opraab til Kamp fra Folkets Raad kunne synes at støde paa næsten uoverstigelige Vanskeligheder. Det seer ud, som om vor Stemmegivning her kunde blive til et intetsigende Skuespil, som om Rigets Raad kom til at spille en Statists Rolle, der kun kan nikke, trukken i en Traad. Imidlertid kan denne Betragtning maaskee just være en Tilskyndelse mere for danske Mænd, som ikke ville spille Roller, til at sige Nej saa højt, som de kunne, til at sige: Vi nedværdige os ikke til at spille en saa uværdig Rolle.

Idetmindste troer jeg, at der er ikke Faa, som føle det Uværdige i denne Stilling. Min første, men ikke vægtigste Anke imod denne Fredstraktat er da den, at Regjeringen har troet at kunne varetage Kronens, Folkets og Fædrelandets Ret og Ære ved at tilendebringe Alt til det Yderste, som om der ikke var en dansk Folkestemme, der skulde høres og vindes, uagtet Rigets Raad, dengang da Fredsunderhandlingerne bleve indledede, sad her i denne Sal, og der da kun behøvedes et Par Ord til os af den højtærede Konsejlspræsident; han kunde have spurgt om Ja eller Nej. Den ærede Konsejlspræsident sagde under Sommermødet, at en Folkerepræsentation ikke kunde tage Deel i Fredsunderhandlingernes egentlige Gang; og det er sandt, det skal indrømmes, den skal og kan ikke tage Deel i Fredsunderhandlingernes egentlige Gang; men paa den anden Side skal § 15 i Rigets Grundlov ikke være en Illusion, et Skin, en Skuffelse, saa at Man først kommer til Raadet, efterat Alt saa at sige er klappet og klart, og naar et Nej kunde synes at være en Umulighed. Havde Regjeringen været sig sit fulde Ansvar overfor Kongen, for Folket og for § 15 klart bevidst, saa var den kommen her og havde spurgt: Ville I, at vi skulle underhandle paa dette Grundlag, eller ville I, at vi skulle vove endnu en Dyst? Denne Betragtning kan som sagt være en endnu yderligere Tilskyndelse for Adskillige til at sige Nej, til at sige: I have selv begyndt, I have selv paa Eders egen Haand fastsat, I have saa godt som fuldendt dette Fredsværk, tager da selv Ansvaret, vi ville ikke dele det!

Jeg sagde, at dette vel er er den første, men ikke den vægtigste Grund til mit Nej i denne Stund. Hvad der fremfor Alt bringer mig til aldrig at kunne give mit Samtykke til denne Fred, er en Betragtning, som er stik modsat min ærede Vens og Sidemands, som nys talte (Viborg). For mig staaer det klart, at hverken Kongen eller Regjeringen eller Folket eller Alle i Forening have gud-

dommelig og menneſkelig Ret til at afſtaae Sønderjylland og dets Befolkning til Arvefjenden. Man komme ikke her og ſige: Det er nødvendigt, det er ialtfald nyttigt for at undgaae ſtørre Ulykker. Der er Noget, ſom ſtaaer over alle jordiſke Nødvendighedshenſyn, over alle ſaakaldte Nyttighedshenſyn, der er Noget, ſom har en absolut Magt og Myndighed, og ſom ſlet ikke taaler, at man thinger dermed. Det er den af Gud os paalagte Pligt og Skyldighed mod Gud og Mennesker, ſom ſlet ikke tilſtaaer eller tilſteder, at vi her gaae paa Akkord. Spørgsmaalet er ikke om Afſtaaelſen af et Stykke Jord, ſkjøndt allerede Naboth foretrak Døden for at overgive ſin Fædrejord med alle de Minder, ſom knyttede ſig dertil, til Ransmanden; men her er Spørgsmaalet om at bortgive Menneſkeſjæle og Menneſkehjerter til fremmed Herſkab, og disſe Sjæle og disſe Hjerter har intet Menneſke, ſaa mægtig eller ſaa ſvag og usſel han end er, Lov og Ret til at afſtaae til et fremmed Herſkab uden med deres egen Villie. Hans Majeſtæt Kongen kan ſige, at han vil afſtaae fine Rettigheder, ſkjøndt allerede dette er betænkeligt, thi Kongeretten over et Land kan ikke ſkilles fra Kongepligten, at hævde dette Land til det Yderſte. Men lad være, at Kongen kan ſige: Jeg afſtaaer mine Rettigheder, jeg giver Eder tilbage til Eder ſelv, ſaa kan han dog ikke ſige: Jeg overgiver Eder til et andet Herſkab. Han kan ſige: Jeg kan ikke længere hævde min Magt, jeg kan ikke længere være Eders Konge, men han kan ikke overgive ſin Kongemagt og ſin Kongeret til en anden Konge eller Kejſer, og han har, Gud ſkee Lov, heller ikke gjort det endnu, thi Traktaten er ikke underſkreven af Hans Majeſtæt Kongen. Sjælene kunne ikke afhændes og behandles ſom livløſt Gods. Men hvad Kongen ikke kan og maa, det kan og maa Folket heller ikke, og jeg i det Mindſte føler dybt, at det for mig vilde være Helligbrøde, at det for mig

vilde være en Skyld, som jeg aldrig kunde bære, om jeg tog Deel i en saadan Sjælehandel. De maa kalde det sentimentalt, affekteret, Følelsespolitik, — i dette Øjeblik er det mig saare lidet at dømmes af et Menneske, da jeg staaer overfor Historiens, overfor en højere Domstol. Men jeg siger, at et Ja fra mig i denne Stund vilde medføre, at jeg ikke kunde døe rolig, thi alle de solgte Sjæle og pinte Hjerter og alle de i Tydsklands Trældom forfuskede Sjælebilleder vilde træde frem for mig i min sidste Time. Man kan og maa ikke behandle disse Menneskesjæle, som Man tillader sig at behandle Negerslaverne i Amerika. Man sige ikke: vi nødes dertil; thi vi maa ikke nødes til det, der er en Overtrædelse af vor Pligt og Skyldighed. Jeg kunde saaledes tænke mig, at Fjenden stod her midt iblandt os, at han stod udenfor paa Slotspladsen, efterat vor Hær var adsplittet, og efterat vi vare bagbundne. Da kunde vi sige: Velan, vi kunne ikke længere gjøre Modstand, røv derfor, hvad I kunne og tor, men vi give aldrig vort Minde dertil. Men saaledes har det ikke været og saaledes er det ikke i denne Stund; lader os betænke Dette. Den Indvending, som den ærede Konsejlspræsident har gjort til sin, at der skal reddes, hvad der kan reddes, har for mig Intet at betyde; thi for det Første har jeg paaviist den absolute Pligt, der kræver absolut Lydighed — og der er noget Absolut i Livet, — dernæst er det mit Haab, at vi, ved at holde modig ud, kunne redde ikke blot os selv, men ogsaa Sønderjylland, og for det Tredie, — selv om hele Danmark blev erobret, blev vor Tilstand i Virkeligheden ikke værre under det fremmede Aag, end den vil blive under et andet fremmed Aag, Forsmædelsens, Vanhæderens Aag, hvorunder vi ikke kunne see de troe Sønderjyder ind i Øjnene; det Aag kalder jeg forsmædeligere end det andet. I dette Øjeblik stirre de troe danske Slesvigere hen til denne Sal, og de spørge:

Tør I, kunne I virkelig overgive frie danske Sjæle til tydsk Ejendom? Hvor er den danske Mand, som uden Gru kan høre Smertens Raab derovre fra? De have trodset tydske Bajonetter, Trudsler og Lokkelser; de have sendt Bud til den danske Konge og til de fremmede Ransmænd og sagt: Vi ville være Danske, vi ville høre Moderlandet til, — og saa skal der herfra svares dem: Vi afstaae Landet og afstaae Eder, ikke til Eder selv, men til de Herskere, I hade og afskye. Er det menneskeligt?

Der er endnu en Betragtning, som jeg vil fremhæve i denne Sal. Hvilken dansk Mand er der vel, som vil opgive Sønderjylland, selv om denne Fred kommer istand? Hvilken dansk Mand er der, som ikke vil betragte en saadan Fred som en Vaabenstilstand, der skal opsiges ved den første den bedste Leilighed? Mon vi ikke Alle i Stilhed ville ruste os, og vil ikke enhver dansk Fader og Moder sige til sine Sønner: I skulle være beredte paa at være med til at tage tilbage med Staalhandske, hvad der er rovet fra os? Ville vi ikke benytte ethvert gunstigt Omslag i Europa til at tage vort gamle Grændseland i Besiddelse? Men skulle da vore tydske Fjender kunne komme med denne Traktat i Haanden og sige: Du har selv med Danmarks Konge og det danske Rigsraad givet Dit Ord og Dit Haandslag paa, at Du afstaaer al Kronens Ret til det gamle danske Kronland Slesvig, og der ymtes ikke med et Ord om, at Du ikke meente dette. Jeg vil have Frihed til at røre mig frit, til i min lille Kreds at virke til, at den Beslutning bliver fast i Danmark, at vi ville tage det Rovede tilbage, og jeg vil benytte denne Frihed saaledes, at ikke hvert Øjeblik en Stemme skal hviske mig i Øret: Du har selv sat Dit Navn under Traktaten, Du har brugt et jesuitisk Forbehold, Du har sagt Et og meent et Andet. Jeg vil gaae ud af denne Sal som Den, der ikke vil lege med Ord og

Haandslag. Og saa kommer Man med en Artikel, der siger, at der skal være evig „Fred og Venskab" med Danmarks Dødsfjender, som have sat Foden paa vor gamle Moders Nakke, og Man forlanger, at vi skulle sige „Ja" til en saa forsmædelig Artikel tilligemed de mange andre.

Man kan spørge mig — og Man har Ret dertil — om jeg troer paa Muligheden af at optage Kampen igjen. I den Henseende staaer jeg ogsaa stik modsat min ærede Ven og Sidemand (Viborg). Jeg kunde svare, at jeg har paaviist en absolut Pligt, der kræver absolut Lydighed, hvorledes Følgen end bliver, men jeg vil svare: Ja, jeg troer paa Muligheden af Krigens Gjenoptagelse, trods alle de Kloge, og jeg maa troe derpaa, dersom jeg ikke skal bryde Staven over mit eget Folk. Hvor ere alle de ædle Kræfter, hvor er alt det Højsindede, det Varme, det Kraftige, det Storslaaede, som dog ogsaa saa tidt og ofte i Danmarks Krønike har givet sig selv Vidnesbyrd? Er det udslukket til sidste Rest? Nej, tusind Gange Nej, mine Herrer, men det har trukket sig tilbage, det sidder dybt inde i Folkekrogen og føler sig ligesom fredløs i sit eget Land. Hvad har været Skyld i, at det har indtaget en saa nedværdigende Plads og Stilling? Det har to Ting, og da for det Første Dannevirkestillingens Opgivelse uden Sværdslag. Dengang stod Aand og Kjød paa Vippebrædtet for Danmark, og Kjødet sejrede, enten fordi der laae Noget bagved, som vi ikke kunne gjennemskue, en hemmelig Traad, hvori der blev trukket, eller fordi Førerne ikke forstode eller vilde forstaae, at da var det, at Vendepunktet var stillet for Danmark. Det var den ene Ting. Den anden er det nuværende Ministeriums Dannelse. Da var der ogsaa kommet en Afgjørelsestime, og da tog Modløsheden Magten. Dersom det ærede Ministerium vidste — jeg siger „dersom", thi jeg er vis paa, at Ministeriet veed det ikke, — hvilket

Ukrud der fra dets Fødselsdatum har ynglet og har udbredt sig i Danmark.

Dersom jeg siger atter „dersom" — det ærede Ministerium vidste, hvilken usigelig Raadden skab der fra den Stund af har løftet sit grinende og haanende Hoved og Banner i Danmark, medens det Højsindede og Storslaaede har trukket sig tilbage og ligesom fundet sig nedværdiget til at spise Raadsensbrød, da vilde det ærede Ministerium gyse derved. Jeg er, som sagt, vis paa, at det ærede Ministerium ikke veed det og ikke seer det — thi hvis det vidste og saae det og ikke strax, uopholdelig nedlagde sin Magt, da forstaaer jeg det ikke, — men det Edle, det Varme, Kjærlige og Kraftige, som dog endnu, Gud være lovet, findes hos det danske Folk, synes borte. Lad Hs. Majestæt faae et Ministerium, der ikke blot troer paa Danmarks Ret, men ogsaa paa Danmarks Lykke og ærefulde Fremtid, da skal det Visnede atter rejse sig. Lad Hs. Majestæt faae et Ministerium, der lægger ham Ord i Munden, der klinge anderledes end de, vi i den senere Tid have hørt; lad der udgaae det kongelige Ord fra Thronen: Nu, da det kommer til Stykket, kan jeg, Danmarks Konge, som Danmarks Folk med Tillid har sat paa Thronen, ikke bære det over mit Hjerte at overgive Danmarks Øjesteen til vore bittreste Fjender; jeg veed, at mine og mit Folks Fjender have sagt, at jeg var en Prinds af en Protokol, de sige endnu, at jeg er Konge af en Protokol, men jeg vil vise, at jeg er mere; op! danske Mænd, jeg vil hellere døe, end gaae under med Fædrelandet uden Heltekamp, som har valgt mig til Konge! Lad dette skee, da skal Danmarks Sønner ile under Fanen, da skal Dannebrog igjen løftes højt, og om end Sejren ikke dermed er given, Æren er reddet, og vi kunne da troe paa en ærefuld Fremtid. Store Tider føde store Mænd, og tages der her i Folkethinget en stor Beslutning,

skulle Mændene nok komme, men satte vi en lille Beslutning, er jeg bange for, at vor Fremtid bliver en Dværge-Fremtid. Derfor kan og vil jeg aldrig sige Ja til denne Fred, derfor vil jeg sige et varmt og kjærligt Nej til Danmarks Dødsdom. — Ligesom Man ved Gravens Rand bliver alvorlig, og der kommer sanddrue Ord frem, som ellers sjeldent komme frem, saaledes har jeg, idet jeg staaer ved denne allerede opkastede Grav, hvori Danmark, Gud være lovet, endnu ikke er begravet, følt mig opfordret til ligeoverfor Regjeringen og denne Forsamling at sige et sanddru Ord; og jeg siger endnu engang: Vogt Jer! for denne Gjerning! Der staaer i en Sang om Danmarks Skjold Ord, der blive lagte en dansk Konge paa Læben:

„I Skjoldet springe Løver, og Hjerter staae i Brand,
Hvor kunde jeg vel bryde den dyre Skjolderand?
Thi jeg er Danmarks Konge, og Danmark er mit Huus,
Og skulde jeg vel Danmark nedstyrte i Gruus!"

Kirkebønnen i Ryslinge Kirke.

Jeg har, for ikke at skille det Sammenhørende fra hinanden, ladet ovenstaaende to Foredrag følges ad, skjøndt der ligger nogle Maaneder imellem dem. Men i denne Mellemtid kom der til at foreligge Noget, hvorpaa der syntes at blive lagt sær Vægt af Regjeringen, skjøndt det forekom mig at være saare uskyldigt.

Jeg var i Slutningen af Sommeren 1864 vendt hjem fra Rigsraadets første Samling, opfyldt af Tanken om og Smerten over Fædrelandets usigelige Nød og Vanære. I denne Stemning holdt jeg min første Prædiken for Menigheden efter Hjemkomsten, og det var mig umuligt Andet end at udtale mig om, hvad der laae os Alle paa Hjerte, Danmarks Forsmædelse, seet i Evangeliets Lys.

Man misbilliger paa visse Steder, hører jeg med Forundring, den Slags Prædikener. Præsten og Menigheden skal, mener Man, i Kirken om Søndagen befinde sig udenfor alle disse Fædrelandets Sager, som kaldes verdslige og jordiske, for alene at fordybe sig i den store Tanke om Sjælens Frelse og det himmelske Fædreland. Jeg ønsker aldrig herneden at blive saa himmelsk, at jeg ikke skulde trænge til, just i Guds Huus, at høre og føre Sandheds- og Kjærligheds-Ord i Jesu Navn om min Moder, Danmark, naar hun er i Trængsel. Man vil dog vistnok finde det i sin Orden, naar Pesten raser i Landet eller naar anden Landeplage gaaer over det, at Præsten ikke om Søndagen holder sig i olympisk Ro paa Prædikestolen, ladende, som Alt var i sin vante Skik, medens Døden over sit Værk i Overmaal udenfor. Man føler vel da en Trang til, at just den timelige Trængsel belyses i Glandsen af Guds-Ordet til Trøst, til Løftelse, til Formaning, at det Altsammen tages af os som Mennesker og som Guds Børn. Og nu, naar hele Fædrelandet staaer ved Afgrunds-Randen, naar et tusindaarigt Folkelevnets-Løb truer med at afbrydes i Vanhæderens Elendighed, — saa skulde det være et Præstehjerte formeent at sukke i Ordet, men ogsaa at drage Aande i det samme Ord udaf Guds, den store Folkefaders Kjærligheds Dyb og pege paa Faldet, men ogsaa paa Oprejsningen i Ham, lade Skammen og Smerten tale med Haabet og Troen, Alt i Jesu Navn! Jesus og Apostlene vare ikke saa himmelske, som visse Folk ville, at vi skal være; thi de vare ogsaa menneskelige. — En saadan Prædiken er ikke politisk, ligesaa lidt som en christelig Tale under en Kolerahjemsøgelse om denne Plage derfor er lægevidenskabelig. — Det vilde for mig være umenneskeligt at tie bomstille om disse Ting, og jeg haaber, at danske, christelige Præster aldrig skulle komme til at

favne den menneskelige Bund og Grund for deres Forkyndelse, og lade sig favne af det Umenneskelige under Fromhedens Skin.

Altsaa, jeg holdt efter min Hjemkomst en Prædiken, tildeels om Fædrelandets Nød og Fare. Jeg sluttede med den almindelige Kirkebøn, og da jeg kom til Bønnen for Hs. Majestæt Kongen, føjede jeg til: „Gud give Kongen et dansk Hjerte, om det er muligt." — Der var den Dag adskillige i Sognet indkvarterede Soldater af Artilleriet i Kirke. En af Disse, Overfyrværkeren, afgav en Beretning herom til Kapitein Messerschmidt, som ikke selv havde været tilstede ved Gudstjenesten, men just samme Dag henad Aften ankom til Præstegaarden, hvor han skulde opholde sig, og hvor han naturligviis blev modtagen med al skyldig Venlighed.*) Uden at henvende sig til mig, for at faae nærmere Oplysning og idetmindste høre Sagen fremstillet fra den anden Side, — Man veed, hvorledes de samme Ord, udtalte i Bitterhed, og udtalte i Blødhed og Kjærlighed, forandre Væsen og Natur, — udstedte han en Befaling til sit hele Mandskab, at Ingen af dette maatte besøge Ryslinge Kirke. Dette Forbud fandt Mange i Menigheden uforklarligt og fornærmeligt. — Det havde nu vistnok været bedst at lade dette gaae upaatalt hen. Men det skulde skee, at En i Menigheden af misforstaaet Iver lod det Spørgsmaal indrykke i „Fyens Stifts-Tidende", om en Befalings-Mand var berettiget til at udstede et Forbud som det omtalte. Derved kom Sagen for Offentligheden: fra det fyenske Blad gik den ind i de kjøbenhavnske Blade, og kom til Regjeringens, navnlig Kirkemi-

*) Han forlod imidlertid Præstegaarden allerede Dagen efter. Om paa Grund af Fyrværkerens Beretning vides ikke.

nisterens (Heltzens) Kundskab. Man fortæller, at der først fandt en Brevvexling Sted mellem Herr Heltzen og Herr Messerschmidt. Dog, derom veed jeg intet Sikkert. Hvad der derimod blev Følgen af den for Offentligheden bragte Sag, skal her berettes, idet jeg meddeler følgende „Erklæring", som blev mig afkrævet af Kirkeministeriet igjennem Biskop og Provst, en „Erklæring", hvormed Sagen syntes sluttet, efterfom jeg i over et Aar derefter slet ikke mere hørte Tale derom. Erklæringen lyder saaledes:

„Hans Højvelbaarne Højærværdighed, Biskoppen, har gjennem Deres Højærværdighed paa Kirkeministeriets Forlangende, „i Anledning af et udbredt Rygte om, at jeg i Ryslinge Kirke Søndagen den 4de September d. A. i Kirkebønnen skal have indbefattet det Ønske, at Gud maatte skjenke Hans Majestæt Kongen „et ærligt dansk Hjerte, hvis det endnu er muligt", — begjæret min Erklæring om den Maade, paa hvilken jeg har bedet for Hs. Majestæt Kongen ved den nævnte Lejlighed.

Jeg iler med at efterkomme denne Opfordring.

Rygtet har her, som saa ofte ellers, blandet Sandt med Usandt. Jeg mindes „bogstaveligt" mine Ord ved hiin Lejlighed. Jeg bad for Hs. Majestæt Kongen om, at „Gud maatte skjenke ham et dansk Hjerte, om det var muligt". Disse, og kun disse Ord har jeg brugt. Ordene ærligt" og „endnu" har Rygtet lagt til.

Jeg kunde nu simpelthen sige: Dette var en god Bøn for Kongen. Thi vi Danske maae dog vel have Ret til at mene, at „et dansk Hjerte" er en god Ting, fornemmelig for Danmarks Konge, og vi kunne vel alle, især i denne Tid, føle os særlig drevne til at bede derom, deels fordi Svagheden i vor Danskhed kun altfor meget har bidraget til vor Ulykke, deels fordi vore Fjenders falske tydske Hjerte har paaført os al vor Nød. Jeg tør haabe, at en

saadan Bøn er tilladt i Danmark. Og at jeg lagde til: „om det er muligt", havde ganske ligefrem sin Grund deri, at enhver christelig Bøn betinges af Muligheden efter Guds Villie. Gud alene veed heelt og fuldt, om Noget, navnlig af timelig Natur, er muligt eller ikke, om Betingelserne ere tilstede eller ikke. — Jeg kunde indskrænke mig hertil. Men fuldkommen Aabenhed sømmer sig bedst, og jeg skal nærmere forklare mig.

Jeg „mindes" klarligt, hvad der hos mig bragte denne Bøn frem paa mine Læber i det Øjeblik. Jeg havde slet ikke i Forvejen tænkt paa nogen anden Bøn end den almindelige for Kongen. Men jeg havde den Dag prædiket om Danmarks Nød og det danske Folks Jammer, seet i Christendommens Lys, og jeg var dybt grebet af denne Nød og Jammer — det var førstegang, jeg efter min Hjemkomst traadte frem for min Menighed. I denne Stemning sluttede jeg med den almindelige Kirkebøn, og, da jeg nævnte Hs. Majestæt Kongen, stod Billedet af den Velsignelse, det er, at en dansk Konge sidder paa Danmarks Throne, saa levende for mig, at jeg af et fuldt og ærligt Hjerte kom til at sige: „Gud, giv Kongen et dansk Hjerte!" Men i det Samme slog det mig, at denne Bøn var ubillig imod Hs. Majestæt, og umulig selv for Gud at opfylde.*) Thi Hs. Majestæt er tydskfødt, har havt en tydsk Fader og en tydsk Moder, og hans Modersmaal har været tydsk. — Følkeligheden er en af Gud given Naturgave, et Guds Skaberpræg paa Sjæl og Hjerte, som ikke saaledes uden videre kan udslettes og give Plads for et andet, derfra højst forskjelligt Naturpræg. Der gik flere Hundredaar hen, inden den Oldenborgske Kongestamme i Danmark fik det danske Folkehjerte, saaledes som det sidst viste sig hos den uforglemmelige, dybt savnede Frederik

*) Undtagen ved et Mirakel. Senere Anm.

den Syvende. Jeg følte, at jeg selv, om jeg skulde leve min Tid ud i Tydskland og der kom i nærmeste Forhold til det tydske Folk, dog aldrig kunde faae et tydsk Hjerte. Og denne Tanke slog mig saa stærkt, at jeg maatte tilføje: „Om det er muligt."

Var en saadan Bøn fornærmelig for Hs. Majestæt? Jeg mener: Nej. „Om det var muligt", var det vistnok, næstefter Sjælens Frelse, det Bedste, Man kunde ønske Kongen, at han, som sidder paa Danmarks Throne, maatte i sit Bryst faae et Hjerte, der slog i Takt med det danske Folkehjerte. — Men paa den anden Side er det ikke fornærmeligt at sige om Hs. Majestæt, at han ikke har, hvad han ikke kan have, fordi en saadan Gave ikke staaer i noget Menneskes Magt, er en Naturbestemthed, som Ingen er Herre over. Kongen kan forlange, at Folket forudsætter, at Allerhøjstsamme har Hjertelag for Danmark, for det Folk, hvis Tillid og Fortrøstning, næst Gud, satte ham paa Danmarks Throne, og hvis Troskab fastholdt ham der, mens andre Magter, som i Europas Navn havde udstedt hans Adkomstbrev til Kronen, deels selv have sønderrevet dette Adkomstbrev, deels have tilladt, at det sønderrives; Hs. Majestæt kan forlange, at Folket forudsætter, at Allerhøjstsamme har Villie til at hævde Danmarks Tilværelse, Ret og Ære, til at sætte sit Højeste ind paa, at værge denne Tilværelse, Ret og Ære; — Kongen kan forlange, at Folket forudsætter, at Allerhøjstsamme erkjender, at Danmark har Retten og Sandheden paa sin Side ligeoverfor Fjendens uhørte Vold og Løgn. Men ligesom det vilde være ubilligt af Folket at kræve det Umulige af sin Konge: at han skulde kunne skabe sig selv om, — saaledes kan Hs. Majestæt ikke finde det fornærmeligt, at Man ikke forudsætter det Umulige hos ham: et dansk Hjerte, hvis han ikke har det af Naturen. — Jeg har som dansk Embedsmand lovet at erkjende Hs.

Majeſtæt for min Konge og Herre, være ham tro og lydig i Alt, hvori jeg maa være det; men denne Ed forudſætter ikke Dette, at ſkulle hos min tydſkfødte Konge erkjende, hvad end ikke Gud i Himlen imod Naturen kan give ham. — Jeg har aldrig rettet og ſkal aldrig rette nogen Bebrejdelſe imod Kongen eller gjøre ham det til en Brøde, at han er tydſkfødt; men ſelvfølgelig kan jeg ikke forpligtes til det Umulige: at erkjende for Danſk, hvad der er Tydſk.

Men anderledes kunde Sagen ſtille ſig, naar der ſpørges om, hvorvidt det var velbetænkt at bede ſaaledes ſom anført for Kongen. Naturligviis kan derved ingen Skade afſtedkommes; thi hver danſk Mand og Kvinde veed jo, at Hs. Majeſtæt er tydſkfødt, og, ſelv om det ikke var ſaaledes, kan det aldrig ſkade, at Folk komme ud af en Illuſion, faaer Bevidſtheden om, at Man ikke kan eller er berettiget til at kræve, hvad der er umuligt for Kongen. Denne Bevidſthed gjør tvertimod Gavn, idet den afſkjærer alle urimelige Fordringer. — Men paa den anden Side føler jeg nu, hvad jeg alt dunkelt følte ved hiin Lejlighed, at en ſaadan Bøn ikke er paa ſin Plads. Thi at bede om Det, ſom Man anſeer for umuligt, Det, der ſtrider imod det Naturmæsſige, imod Guds egen Ordning, ſom det forſkjellige Folkeſtempel er, — det kan ikke være paa ſin rette Plads. Jeg kan kun undſkylde mig med, at jeg i hint Øjeblik revedes hen af min dybe Følelſe, ſaa at jeg af et oprigtigt Hjerte bad om det Bedſte, jeg vidſte, for Hs. Majeſtæt. Thi det holder jeg faſt, at, var det muligt, da var Intet mere velſignet for Danmarks Konge end Dette. Men jeg har i Følelſen af det ſagtens Umulige heri aldrig ſiden bedet ſaaledes, og vil aldrig mere bede ſaaledes — ikke paa Grund af, at den omtalte Bøn ikke var varm og velmeent, eller ikke kunde næres i et Hjerte, ſom ønſker Kongen det Allerbedſte, men paa Grund af, at det er en Bøn, ſom ikke kan opfyldes.

Jeg har erklæret mig ærligt og aabent, som det sømmer sig en dansk Mand, der ikke er sig nogen Brøde bevidst i denne Sag; jeg haaber, at denne min Erklæring vil blive modtagen og rettelig vurderet af danske Mænd.

Nyslinge Præstegaard, den 3die October 1864.

Ærbødigst

Vilhelm Birkedal."

Efter denne Erklæring faldt Sagen hen, og der blev mig Intet tilkjendegivet hverken fra Regjeringen eller fra Biskoppen, hvoraf jeg kunde slutte mig til høje Vedkommendes Stemning imod mig efter denne Forhandling. I over eet Aar var der tjenstlig ikke Tale om denne min Kirkebon, og jeg maatte da være i den Formening, at der i denne Sag ikke var fundet Noget, som kunde berettige til Indskriden fra Myndighedernes Side. Dog kunde det jo være, at Man kun har forvaret og gjemt denne min Udtalelse til Brug ved anden Lejlighed, naar der kom Mere til, for saaledes i Forening med andre Anker og Kjendsgjerninger at afgive Stof til Magtens Dom over mig. Og dette har jeg Grund til at antage. Jeg kan nu ikke forstaae, hvorledes en Bøn om, at en utvivlsom tydskfødt Konge maatte — om det var muligt — faae et dansk Hjerte, kunde træde den undersaatlige Ærefrygt for nær. Thi det er jo ingen Brøde at være født som en Tydsker — derover raader Ingen, — endnu mindre en Ulykke eller Skam for Den, der sidder paa Danmarks Throne, at eje et dansk Hjerte; det er jo dog, Gudskelov! heller ikke forbudt at sige utvivlsom Sandhed iblandt os, især naar den Sandhed Ingen fornærmer. — Hvor uskyldig, ja, hvor inderlig velmeent og kjærlig en saadan Bøn for Kongen kan være, vil umiddelbart føles, naar vi f. Ex. tænke os en græsk Præst i vore Dage bede for Kong Georg: „Gud, giv ham et græsk Hjerte, om det er muligt."

Der er dog vel Ingen, som vil paastaae, at Græken-lands unge Konge, der kom fra Norden til Syden, strax blev en Græker ved at blive Konge over det græske Folk, som om Folkehjertet uden videre fulgte med Folkekronen. Kunde det nu ikke tænkes, at en Præst dernede, i inderlig Kjærlighed til den unge, elskværdige Konge, der endnu for en stor Deel stod fremmed for sit Folk, og som vel med al sin ærlige Stræben efter at gjøre sit Folk lykkeligt, dog i mange Maader maatte have ondt ved at træffe det Rette, fordi han savnede Folkeaanden og Folkehjertet, det umiddelbare Instinkt for, hvad dette Folk krævede, for at føle sig frit og lykkeligt, — kunde af et fuldt Hjerte have bedet saaledes? Man kunde sige: denne Bøn er ikke i sin højere Orden, fordi et Hjerte ikke saaledes uden videre kan skifte Naturpræg; men Ingen kunde fornuftigviis negte, at Bønnen kunde være udgaaet af den dybeste Kjærlighed til Fædrelandet og Kongen. Det hører med til denne Tids fortærende Skinvæsen, at Man afviser Sandhed, for at forlyste sig med Indbildninger. Man veed meget godt, at vor Konge er tydskfødt,*) men Man vil ikke, at det maa siges, som om denne Tavshed kan forandre Sagens Natur. Og dog er der tusinde Gange mere Kjærlighed og Velsignelse i, at blive sig Sandheden bevidst, tilstaae den, samt bede og ønske, at det Vrange maatte rettes og Folkelykken fremmes, trods Alt, hvad der truer den. — Jeg veed, at jeg i hiin Stund var dybt greben af Tidens Alvor, Folkets og Kongens Nød, og i en saadan Stemning er Man ikke oplagt til at sige Bitterheder eller til at ville fornærme, allermindst sin Konge. Jeg meente det godt med Hs. Majestæt.

*) Det er ogsaa Skin, naar man indvender, at Kongen er født i Sønderjylland, som er et dansk Kronland, og at han derfor er dansk — som om Man ikke vidste, og ved andre Leilighed indskjærper, at der er Tydskere i Tusindviis i Slesvig.

Jeg er da altsaa af den faste Overbeviisning, at denne Sag (Kirkebønnen) er vel forsvarlig, og umulig for en sund, af Skinvæsen uomtaaget Betragtning hos en dansk Regjering kunde afgive nogen Grund til et saa yderligt Skridt som det, at afskedige en dansk Mand og Præst, der elsker sit Fædreland og er tro mod sin Konge, fra et Embede, som han i over 28 Aar efter bedste Evne har beklædt. Men dog er jeg overbeviist om, at denne Sag, skjøndt heelt uskyldig i sig selv, dog har været medvirkende til det senere Skete hos et Ministerium, der efter min Følelse i den Grad som det daværende var blottet for dansk Bevidsthed og Blik for aandelig Virkelighed, samt forstod sig saa lidt paa Folkets, Kongens og Kirkens Vel og lykkelige Fremtid.

Grundlovs-Sagen.

Den anden Sag, som jeg var med at forhandle om i Rigsraadet, var Grundlovs-Sagen. Derom udtalte jeg mig førstegang den 1ste December 1864 med følgende Ord:

„Jeg skal efterkomme et æret Medlems Opfordring og ikke yttre mig om de Enkeltheder, som maaskee heller ikke kunde synes mig at være gode, men søge at klare min egen og maaskee ikke faa Andres Stilling ligeoverfor de store Spørgsmaal, som nu foreligge til Afgjørelse. Jeg hører til dem, der ikke kunne gaae ind paa det foreliggende Lovudkast; jeg maa gjøre Modstand derimod, ikke just fordi jeg troer, at min eller Andres Modstand vil kunne kuldkaste enten dette eller et lignende midlertidigt Forfatningsudkast, efterat vor Tid efter min Overbeviisning ved Krigsførelsen og den Freds slutning, som fulgte derpaa, har rakt Haanden over Aarhundreder, ikke til den Tid i Danmarks Historie, da Mænd paa Undergangens Rand satte Livet ind, for at frelse Fædrelandet, ikke f. Ex. til Valdemarernes

Tidsalder, selv ikke til Frederik den Tredies Tid, men til den Tid i vor Historie, da Jammeren var stor, og Mændene vare derefter, f. Ex. til Christopher den Andens Tid, hans Tid der kaldtes Pantekongen, da saa at sige hele Danmark var pantsat eller solgt. Det er min Frygt, at vi gaae store Tugtelser, Prøvelser og Ydmygelser imøde, at vi kunne vente, at vor Frihed vil blive anfegtet. Efter Sønderjyllands Afstaaelse, saaledes som det blev afstaaet, maae vi være fattede paa Meget, som under almindelige eller andre Omstændigheder ikke kunde være tænkeligt, og det er maaskee ogsaa Historiens Gang; vi kunne ikke paa eengang have baade i Sæk og i Pose, ikke paa eengang have sørget for vor Fred og Ro for Fjenderne ved en saadan Afstaaelse, og tillige indadtil bevare det Bedste, vi have. Vi kunne maaskee ikke bevare vor Frihed, naar vi ikke vilde bevare eller frelse Landet, eller idetmindste kæmpe for det til det Yderste. Naar jeg alligevel søger at gjøre gjældende, hvad jeg anseer for den bedste Ordning i denne Forfatningssag, da er det, fordi en Mand skal blive staaende paa sin Post og kjæmpe til det Sidste for, hvad han anseer for det Rette, selv med al Udsigt til, at han ligger under.

Efter min inderlige Overbeviisning vil en ny Stadfæstelse, som denne, af Forfatningen af 18de November 1863 med de Forandringer, som ere blevne nødvendige, og som foreligge i dette Udkast, give det i en hvilkensomhelst Regjerings Haand og Magt, hvad allerede blev udtalt igaar, men som jeg synes, ikke nokſom blev lagt paa Hjerte, at sætte en saadan Forfatning igjennem, som den ønsker, maaskee uden Rod i Folket og blottet for den Frihed, som det danske Folk har et retmæssigt Krav paa ligeoverfor Regjeringen. Med en saadan Grundlov som den, der nu midlertidig skal gjælde efter dette Lovudkast, kan Regjeringen, som det er blevet sagt, blive ved at regjere, blive ved at vedligeholde baade Rigsdag og Rigs-

raad, og tilsidst og endelig tvinge og nøde Folket til at give et aftvunget Samtykke til en Forfatning, som maaskee er under det umuligste Lavmaal af retmæssig Frihed for et Folk. Dersom Rigsdagen eller Rigsraadet første Gang skulde sige Nej, kan Regjeringen vedligeholde den pinefulde Forfatningsnød her i Landet, saalænge den ønsker, indtil Folket endelig, træt og afkræftet i den haabløse Kamp, for at faae Fred og Ro, siger sit Ja. Den, som kjender det danske Folks fredelige Stemning, dets overdrevne Længsel efter Fred, Ro og Mag, kan ikke tvivle om, at det vil skee. Men den Bane vil jeg ikke være med at bidrage til, at man slaaer ind paa; jeg vil ikke, at Regjeringen skal have det i sin Magt, under Lovlighedens Form at paaoktroyere os en Forfatning, som vi maaskee efter nogle Aaremaals Forløb ville see, er til vor Fordærvelse. Jeg kjender ikke den Forfatning, som det ærede Ministerium har ifinde at forelægge os, men jeg beder det høje Thing at betænke, at vi ved at vedtage dette Udkast gjøre det muligt og give Regjeringen Midler ihænde til at aftvinge os en Forfatning, som maaskee er højlig mod vort Ønske.

Derimod er det mit Ønske, at det nuværende Rigsraad vil bruge sit sidste Øjeblik til paa den letteste, og som jeg er overbeviist om, paa den for Konge, Folk og Land meest heldbringende og velsignelsesrige Maade at vedtage sin egen Opløsning til Gunst for Grundloven af 5te Juni 1849. Jeg skal ikke fordybe mig i Fortolkningsspørgsmaal, som jeg ikke er voxen; det vil maaskee til Overflod blive forsøgt af Andre; jeg skal ikke fordybe mig i Betragtninger over det saakaldte Forbeholds Betydning og Retskrav; men jeg vil kun ganske ligefrem sige, at til hvilket Resultat end en juridisk Behandling af dette Spørgsmaal maatte kunne føre, vil det dog for den jævne, dagligdags Forstand formeentlig altid staae som en Mod-

sigelse, at der existerer en Fællesforfatning, naar der ingen Fællessager mere er. Det vil, troer jeg, for den jævne dagligdags Forstand altid staae som en Selvfølge, at den Repræsentation, der i sin Tid afgav disse Sager til Rigsraadet, bør overtage dem igjen, naar de Betingelser, hvorunder Afkaldet blev givet, ikke mere ere tilstede, og det saa meget mere, som denne Repræsentation selv har gjort sin frivillige Gave afhængig af, at Fællesskabet blev holdt i Hævd. Naar en Mand afgiver en Deel af sin Formue til en fælles Handel med en anden Mand, og Fælleshandelen ophører, synes det at være i sin gode Orden, at han faaer sin Andeel af Formuen tilbage, især naar det staaer med rene og klare Ord i Kontrakten. Jeg skal dog som sagt ikke trættes derom med Nogen; men Et er der, hvorpaa jeg maa lægge al den Vægt, som jeg kan, fordi det ligger mig nærmere, og fordi jeg troer, at det ogsaa i offentlige Forhold har sin store og afgjørende Betydning. Den Konseilspræsident, som i 1855 paa Regjeringens Vegne modtog Rigsdagens Afkald paa nogle af dens første Rettigheder til Bedste for en Forsamling, som jeg ikke kan kalde en heldig eller en vel udrustet Arving dertil, sagde dengang, at det var et højmodigt Skridt af Rigsdagen, at det var en Højmodighed, som Rigsdagen dengang lagde for Dagen, og jeg siger det Samme. Det var et stort Offer paa Heelstatens Alter at bortgive sine betydningsfuldeste politiske Rettigheder, uden at man heel og holdent fik dem igjen gjennem en anden Forfatning, at afgive dem til en Forsamling, der var sammensat efter en kunstig og urimelig Valglov, med Kongevalgte, uden nogen heel og fuld Andeel i Bevillingsmyndigheden og, som jeg troer, uden nogen Interpellationsret og uden nogen Andeel i Lovenes endelige og sidste Redaktion. Det var et højmodigt Offer, mine Herrer; men nu, efterat Heelstaten er brustet, efterat Sønderjylland er fravristet os, efterat Alt det, som

var Grunden til Afkaldet, er borte, at ville bruge denne sørgelige, forpinte Tilstand i Folket til vedvarende at berøve Rigsdagen dens gamle Rettigheder, som den med Højmodighed afgav til Rigsraadet, — det er ganske vist i alt Fald ikke Højmodighed. At ville bruge denne sørgelige Tid og forpinte Tilstand for os til at faae vedtaget en Lov, som gjør det muligt for en Regjering at øve et Tryk paa Rigsdagen, at tvinge den til endelig tilsidst, mødig og træt af det Hele, at sige Ja, det er heller ikke Højmodighed, det er ikke at lønne Højmodigheden fra Rigsdagens Side, og jeg troer, at denne Fremgangsmaade, i hvor udvortes lovlig den end kan synes at være fra et vist Standpunkt, ikke vil berede os nogen god og lykkelig Fremtid. Misfornøjelse til alle Sider, tilbagetrængt Bitterhed og ulmende Had er ikke nogen god Grundvold at bygge vort Fremtids Huus paa.

Da jeg nu, mine Herrer, agter at være med til at foreslaae den Ordning, jeg her har anbydet, vil jeg nærmere gaae ind paa dette Forhold. Man siger, at Grundloven af 5te Juni 1849 med sin Valglov ikke er fyldestgjørende, og Man vil benytte denne gode Lejlighed til at forbedre den. Men jeg spørger de ærede Medlemmer, som mene saaledes, om de da, naar de have vedtaget dette Lovudkast, og faaet det ophøjet til Lov, ere sikkre paa, at den Forfatning, som vil blive os forelagt til Vedtagelse, vil fyldestgjøre dem selv, eller om det ikke kunde være, at de med Forskrækkelse ville blive vaer, at den hverken kan glæde dem eller os, hvorimod de, som vi, ville blive brøstholdne og bittert komme til at beklage ved dette Lovudkasts Vedtagelse at have givet det i Regjeringens Haand tilsidst at nøde og tvinge dem som os til Det, der ikke er synderlig lysteligt. Jeg skal erindre om, hvad der skete i 1853, da Bondevennerne stode i en sluttet Phalanx med den daværende Regjering og gjennemførte Arveloven og

Toldloven. Det var naturligt, at man ventede sin Belønning derfor, men da Hjælpen var ydet, kastedes Hjælperne bort, og Belønningen blev Forfatningen af 26de Juli 1854. Ere de Herrer visse paa, at ikke noget Lignende denne Gang vil skee med dem? Lad os tage Grundloven af 5te Juni 1849 med dens brede Valgbasis for os og see, om denne Grundlov og Valglov fortjene de mange skjæve Blikke, som kastes paa dem. Man har talt om at opreise en Stotte for Kong Frederik den Syvende; men, mine Herrer! den Frihed, som han gav, er det bedste Mindesmærke om ham. Denne Konge var og er vel en Konge, for hvem det var værd at opreise det bedste Monument, men vi kunne ikke tænke os noget bedre end den første og største Frihedslov, han gav sit Folk, og som blev ham inspireret af hans første og bedste Kongetanke. Lad os ikke ombytte denne Stotte med en anden af ringere Malm. Mange iblandt Dem ville maaskee sige, at denne Tanke er mere lyrisk end ædruelig, naar den fremsættes i Folkets lovgivende Forsamling, men jeg svarer, at jeg troer, at ogsaa noget Lyrisk gjør godt her i Landets lovgivende Forsamling. Jeg skal dog ikke videre opholde mig derved, eller videre udhæve, at det maaskee kunde have størst Sandsynlighed for sig, at den Tid, hvori Grundloven af 5te Juni 1849 blev til, var en skabende Tid, hvori der var mere af Genialitet, end der senere har været; at det Frihedsinstinkt, den Konge- og den Folkebegeistring, som dengang raadede, formaaede at give sig et sundere og friskere Udtryk, end senere er skeet; at der kunde være stor Formodning for, at Frihedstanken dengang kunde anslaae de rette Strenge. Saaledes er det altid i Fødselstider, da Man ligesom instinktmæssig træffer Sømmet paa Hovedet. I Modsætning til de senere Forfatningsarbejder, Forfatningslovene af 2den October 1855 og 18de November 1863, som mødsommelig ere sammenlavede efter Beregning og

ikke efter Inspiration, staaer Grundloven af 5te Juni 1849 for mig som et lysende Punkt i Danmarks Historie.

Jeg vil imidlertid vende mig til det Historiske, som jeg troer, kan godtgjøres, og jeg vil da sige, at Frederik den Syvendes Gave dengang til sit Folk har slaaet Rod i Folket og er bleven historisk i Ordets bedste Betydning. Alt, hvad der kommer over et Folk, og navnlig Alt, hvad der paatrykker dette Folk et vedvarende Præg og Stempel, er blevet af historisk Natur; men kun Det, som træffer Folkehjertets inderste Drift, og giver det sit Udtryk, kun Det, som bliver omfattet med Folkekjærlighedens Styrke, er en historisk Velsignelse for et Folk. Jeg troer nu ikke, at Nogen af de ærede Herrer vil negte, at Dette i en ganske særlig Grad gjælder om Grundloven af 5te Juni 1849, medens derimod alle andre Forfatningsarbejder ere blevne modtagne med Kulde, for ikke at sige med Mistanke og Uvillie. Den Grundlov, Frederik den Syvende gav, er ligesom voxet ud af eller rettere sagt voxet ind i Folkets inderste Tanke og Væsen; og skulle vi nu slippe Det, som er historisk i Ordets bedste Betydning, for at vælge Det, som kun er blevet historisk ifølge en udvortes Tvang? Det skal siges, at Alt, hvad der er kommet til os efter den Tid, er kommet til os ifølge en Tvang, som udenfra er øvet imod Folket.

Jeg vil endnu fremsætte en anden historisk Betragtning. Man har sagt, at den Grundlov, hvorom jeg taler, med sin brede Valgbasis, medfører Farer for, at een Stand kan overfløje alle de andre, og at derved Uret lettere kan begaaes; men det er historisk, mine Herrer, at der ikke i de 15 Aar, som ere forløbne, siden Grundloven blev til, kan paavises nogen Uret i Ordets egentlige Betydning. Vi have havt Adelsvælde her i Danmark, og det er saare let at paavise al den skrigende Uretfærdighed, Vold og Uret mod det menige Folk, med Trælhest og

Trædemølle, som af denne Stand er øvet. Vi have havt en mægtig gejstlig Stand her i Landet, og det er atter saare let at godtgjøre, at denne mægtige Gejstlighed, i Pagt med den saakaldte Adel, har undertrykket det menige Folk og øvet Vold mod Menneskeligheden hos de Smaa. Endelig have vi i Danmark havt absolute Konger, som ikke altid have undgaaet med tunge Lænker at binde Folket — Vornedskabet og Stavnsbaandet ere ikke glemte endnu —, og vi have i Danmark havt en Embedsstand, som gjerne vilde have nærmet sig til at blive enevældig, som ikke altid respekterede Folket og erkjendte, at ingensomhelst Embedsmand er Herre over Folket, men er Lovens og Folkets Tjener. I Modsætning hertil skal det med historisk Sandhed siges til Ære for den danske Bondestand, for den danske Almue, at den, siden den begyndte at faae en større Indflydelse, har vist en Hensynsfuldhed og Ærbødighed for andre Standers Ret og Vel, som skal paaskjønnes; Uretten, den har gjort, venter endnu paa at blive paaviist. Denne Bondestand har været med til at votere de høje Lønninger til Embedsstanden, skjøndt disse fra Bondestandens Standpunkt maatte synes overdrevne. Den har været med at varetage Kunsters og Videnskabers Tarv i Danmark, og alle de prægtige Bygninger, som, siden Friheden blev given os, have rejst sig trindt omkring i Landet, saasom Biblioteker, Museer, Højskoler, saavelsom mange andre almene Formaal, skulle staae som Vidnesbyrd om, at den menige Mand i Danmark ogsaa for sin Deel og uden Vægring har bidraget til de høje Interessers Gavn og Bedste. Denne historiske Kjendsgjerning skal staae som et Vidnesbyrd mod alle de mange Bekymringer, som drømme om en farefuld Fremtid paa denne Basis, hvilken Fortiden ikke giver Ret til at drømme om; og den skal staae som en Modsætning til alle de mange Bekymringer for, at Folkets sunde Tarv og Ret og alt

det Højere i Folket gaae en sørgelig Fremtid imøde under en Forfatning, der hjemler den menige Mand i Danmark den store Indflydelse paa sin Fremtid, som han vil have gjennem denne Forfatning. Jeg skal endvidere paastaae, at det ogsaa fra Regjeringens Standpunkt er betænkeligt at afskaffe den almindelige Valgret; thi hvo er vel velvilligere og føjeligere end netop den menige Mand? Var det ikke i 1853 Bondestanden, som sluttede sig sammen og fremmede Regjeringens Planer, medens Andre satte sig derimod? Skjøndt jeg dengang maatte være og endnu er paa disse Andres Side, viser dog denne Kjendsgjerning, at det ikke er vanskeligt for en Regjering at komme til Rette med den menige Mand i Danmark. Hvo var det paa den anden Side, som for faa Aar siden lagde Vanskeligheder i Vejen med Hensyn til Forfatningen af 2den October 1855, som Aar for Aar forhalede de Forandringer deri, som Tid og Omstændigheder havde nødvendiggjort, og som vilde have bragt den nærværende Tid til at staae i et andet Lys end nu, idet Krigen var kommen før, var kommen, dengang Frederik den Syvende endnu stod i Spidsen for Folket og Hæren, istedetfor at den blev forhalet? Var det vel nogen Anden end det aristokratiske, ufolkelige Rigsraad, hvori der sad Kongevalgte, og hvori Tolvhundrededalersmændene havde indsat en betydelig Deel Medlemmer? Ogsaa *det* skal staae som historisk trods al Modsigelse trods alle Indvendinger. Troer derfor den ærede Regjering nu, at den bedre kan komme ud af det under en Forfatning, hvorefter det ene Thing idetmindste bestaaer af de ærede Godsejere, af den saakaldte Adel, af højtlønnede Embedsmænd og rige Pengemænd, saa kan det let være, at den snart kommer under Vejr med, at ligesom en saadan Forfatning kun baader Folket lidet, saaledes vil det ikke være let for Regjeringen at haandtere en saadan Forsamling.

Endelig til Slutning et lille Blik paa Fremtiden. Hvor vi see hen, er der Jammer og Mørke. Vore Fjender have tilføjet os et Dødsaar, og skulle vi nu selv forøge Jammeren? Sønderjylland er fravristet os, skulle vi nu selv berøve os det Bedste og Kjæreste, som er blevet tilbage, den folkelige Gave, som knytter sig til den folkekjæreste Konge, der i Aarhundreder har siddet paa Danmarks Throne? Mon selv de Herrer, som mene, at vi kunne beholde Friheden under bedre Vilkaar, under en anden Valglov — jeg miskjender dem ikke, jeg kjender iblandt dem Mænd, for hvis danske Hjertelag jeg har den dybeste Ærbødighed, og til hvem jeg nærer Kjærlighed — mon selv de, siger jeg, ikke see, at saaledes tænker ikke den største Part af det danske Folk, men at den elsker Frederik den Syvendes Gave, og vil betragte det som den største Synd, om den blev dem berøvet? Skeer det, mener jeg, at Et af To ogsaa vil skee, enten en Slappelse, en Lamhed i alle Forhold, en Kulde og Ligegyldighed for den lovgivende Magt, som vil ligne Døden, eller, hvad der er mere rimeligt, der vil opstaae en Hadets og Forbittrelsens Kamp fra Landets ene Ende til den anden, under hvilken vi ville fortære og oprive hverandre. Jeg troer ikke, mine Herrer, at Betingelserne for at føre en sund Kamp nu ere tilstede; efter den Aareladning, som er tilføjet os ved Sønderjyllands Afstaaelse, vil Kampen blive en Feberkamp med al dens Uhyggelighed, med alle dens onde Lidenskaber, med dens Mistænksomhed og onde Tanker mellem Kongen og Folket og mellem Folket og Repræsentationen. Skulle vi optage denne Kamp nu, da Sammenhold og Eendrægtighed ere fornødne for, saa godt vi kunne, at læge de dybe Saar, der ere tilføjede os? Selv om de Herrer mene, at en anden Forfatning var meget bedre, maae de dog føle, at det nu engang er saaledes, at Frederik den Syvendes Gave er groet fast, medens Dette ikke vil være

Tilfældet med deres Forfatning. Frederik den Syvendes Gave er groet fast i Folket, den har Folkets Kjærlighed, og den kan ikke blive det fravristet, uden at der skeer Det, som ikke er lysteligt. Skulde de da ikke føle, at det nu, selv om de skulde tage Det, som efter deres Formening er det Mindre, men som vi kalde det Større, nu er Tiden til at gjøre det, for at en større Folke- og Landeplage kan undgaae os? For mig staaer det som et af de skjønneste Punkter i den grundlovgivende Rigsforsamlings Historie, da Bondestandens Ordfører traadte frem og erklærede, at denne Stand vilde opgive sin egen kjære Tanke, Eet-kammersystemet, for at komme til Enighed med den mod-staaende Side. Jeg synes, at det nu er Tiden til fra den anden Side at gjøre et Offer, og jeg beder, saa godt jeg kan, at man betænker Dette, for at en større Ulykke kan undgaaes. — Jeg kan ikke give min Tilslutning til dette Lovudkast; jeg maa af Kjærlighed til Fædrelandet og til Friheden, saaledes som jeg forstaaer begge disse Dele, modsætte mig det paa ethvert Trin, og jeg vil, hvis Sagen gaaer videre, være med at stille Forslag, hvorved den Tanke, jeg har tilladt mig at udvikle for de ærede Herrer, kan komme til at skee Fyldest."

Fredagen den 16de December 1864 talte jeg atter til Gunst for Grundloven af 5te Juni 1849 saaledes:

„Jeg har tilladt mig at stille et Underændringsforslag, som hovedsagelig gaaer ud paa, at Rigsdagen træder ind i sine gamle Rettigheder og faaer sit gamle Omraade, og jeg skal nu tillade mig med nogle faa Ord at anbefale det. Der er under denne Sags Behandling blevet talt saa meget om Absolutisme, og den ærede Finantsminister har flere Gange udtalt, at han hadede baade den kofte-klædte og den purpurklædte Absolutisme; men det kunde synes — idetmindste efter min Opfattelse — som om han ikke i lige Grad hader en anden Absolutisme, nemlig Mi-

niſteriets ligeoverfor Rigsraadet. I denne ſidſte ſtore Velfærdsſag, hvori Man ſkulde ſynes, at Folket dog, om ellers nogenſinde, har en Berettigelſe til at tale med, har den ærede Finantsminiſter ikke een, men flere Gange ſlaaet paa en Streng, der giver en Klang ſom den: „Vi, vi alene vide" — det er den gamle abſolutiſtiſke Formel — „hvad der ſkal gjøres", og naar Rigsraadet ikke i Eet og Alt vil gaae ind paa den Bane, ſom Regjeringen foreſkriver, ſkal det opløſes og atter opløſes. Der er her kun Tale om Maaden, hvorpaa en Forfatning fremtidig ſkal komme iſtand; men jeg ſpørger, om her ikke er ligeſom et Fingerpeg med Henſyn til, hvorledes Miniſteriet vil ſtille ſig, naar Forfatningsrealiteten kommer til at foreligge: om det da ikke kunde være, at vi ville faae de ſamme Toner at høre: „Vi, vi alene vide." Skulde ikke den Omſtændighed, at Regjeringen paa ingen Maade vil forhandle med Rigsdagen, at den med Hænder og Fødder ſætter ſig imod at forhandle med den Forſamling, ſom er valgt i Kraft af Danmarks ældſte og kjæreſte Forfatning, være en lille Spaadom om, hvorledes Miniſteriet vil ſtille ſig, og hvorledes den Forfatning vil komme til at ſee ud, ſom det kun vil forhandle med Rigsraadet, men ikke med Rigsdagen, uden først at kunne komme til denne med et Højtryk fra Rigsraadet. Om det er en Ære for denne Forſamling, at dette Miniſterium iſær ønſker at forhandle med Rigsraadet angaaende denne Sag, ſkal jeg henſtille til nærmere Overvejelſe. Dette er nu Miniſteriets tilſyneladende Abſolutisme, men det forekommer mig, at der ogſaa er en anden tilſyneladende Abſolutisme, ſom maaſkee er os endnu nærmere; det er Landsthingets Abſolutisme, ſom har naaet ſit Højdepunkt i de klaſſiſke Ord i det andet Thing: Det er en Umulighed, at Landsthinget kan give efter, men det er en Nødvendighed, at Folkethinget giver efter. Her i dette Folkething har Man dog i Virke-

ligheden givet efter; thi skjøndi det er en Kjendsgjerning, at en stor Deel, maaskee den største, ønsker, at Grundloven af 5te Juni 1849 uden Videre skal træde i Kraft, har Man kun foreslaaet, at der først skal forhandles med Rigsdagen. I det andet Thing vil Man derimod slet ikke give efter; der vil Man have heel og fuld Underkastelse, og det er det dobbelte absolutistiske Tryk, hvorunder vi arbejde i denne Sag. Men jeg holder dog fast ved mit Forrige til Trods for Alt dette. For mig staaer det klart, at Raadet efter Sønderjyllands Opgivelse kun har et Eneste at gjøre, og det er paa lovlig Viis og Maade at vedtage sin egen Opløsning til Gunst for Grundloven af 5te Juni. Man har saa ofte baade her og paa et andet Sted, med Hensyn til adskillige ærede Medlemmers Udtrædelse af Rigsraadet, udtalt en Sætning, som har fundet meget almindelig Tilslutning, nemlig den: „Naar Valgkredsen forsvinder, forsvinder ogsaa Repræsentanten." Maa jeg derfor ikke ogsaa udbede mig Tilslutning til den lignende Sætning: Naar Fællesagerne forsvinde, forsvinder ogsaa Fællesforfatningen. Dette Punkt er imidlertid fra andre Sider blevet saa fuldstændig belyst, at jeg ikke skal gaae videre ind paa det, men derimod turde jeg maaskee udbede mig velvillig Opmærksomhed for en anden Side af Sagen.

Ærede Medlemmer have baade her og i det 2det Thing paastaaet, at det saa ofte omtalte Forbehold ikke har nogensomhelst hverken juridisk eller politisk Betydning; og lad saa være; men jeg paastaaer, at det har en moralsk Betydning, og den er for mig af større Vægt end den politiske og juridiske. Naar en Mand paa Tro og Love overlader en anden en Deel af sin Formue, en Deel af sine Rettigheder, med det udtrykkelige Forbehold, at naar de Omstændigheder ophøre, som vare Grunden til Overdragelsen, vender Formuen og Rettigheden tilbage,

saa kan det være, at der er en juridisk Mangel ved dette Forbehold; det kan være, at det ikke kan gjøres gjældende ved Domstolene; men jeg paastaaer ligefuldt, at ingen ærlig og ædel Mand vil lade være at respektere det eller vil drage Fordeel af denne formelle Mislighed ved Overenskomsten. Jeg spørger nu, om vi ikke her staae i en saadan Stilling ligeoverfor Rigsdagen og ligeoverfor Grundloven af 5te Juni 1849? Da jeg stillede mig til Valg, var jeg mig fuldt bevidst, at jeg blev valgt under disse moralske Vilkaar, og jeg føler mig som en lille Deel af den moralske Person, til hvilken Rigsdagen overgav en Deel af sine Rettigheder, bunden i min Samvittighed til at kjæmpe for, at Rigsdagen faaer sin hele, fulde, gamle Myndighed tilbage. Jeg kan og vil ikke benytte mig af disse Tiders Pinagtighed, af Udsigten til en Fordeel paa Rigsdagens Bekostning til at sætte Noget igjennem, som maaskee kunde tiltale mig personlig mere end Grundloven af 5te Juni 1849; thi det vilde ikke forekomme mig at være ædelt. I Modsætning til, hvad der er sagt paa et andet Sted, at det er Rigsraadets Pligt og Ret at hævde sin nuværende Stilling ligeoverfor Grundlovsforandringen og navnlig at afvise enhver Fordring paa, at Rigsdagen først og fremmest adspørges, siger jeg, at det er Rigsraadets Pligt at erkjende, at det efter Sønderjyllands Afstaaelse i Grunden er ophørt; det er Rigsraadets Pligt at vise denne Sag fra sig til Rigsdagen. Det er ganske rigtigt, hvad der i Forbindelse dermed blev sagt paa det andet Sted, at Pligt og Ret her falde sammen, thi det er ogsaa vor Ret — og det er en af de skjønneste Rettigheder for et Menneske som for et Samfund — at kunne og ville gjøre sin Pligt. Selvfornegtelsens Pligt kan være svær nok; det sees baade her og i det andet Thing; men ret forstaaet er der ogsaa Noget, der kaldes Selvfornegtelsens Ret, som vi ikke skulle lade os betage, og

det er en stor og skjøn Ret at kunne fornegte sig selv for Det, der er Pligt. Naar hertil kommer, hvad der fra alle Sider er erkjendt, at Grundloven af 5te Juni aldrig er bleven misbrugt, at det er den Forfatning, der har slaaet Rod i det danske Folk og er bleven historisk i Ordets bedste Bethydning, og at den er Kong Frederik den Syvendes Gave til sit Folk, hvilken vel fortjener at staae som et levende Mindesmærke over denne Konges Grav, saa kan jeg ikke være i Tvivl om, hvad jeg skal arbejde for i denne Sag.

Naar jeg seer ud over Folket, som det nu er stillet efter Sønderjyllands Opgivelse, staaer det klart for mig, at saagodtsom Alt er taget bort, der kunde løfte, der kunde give Fylde og Sving i dette lille Folk. Det har maattet bøje sin Nakke under det Forsmædelige, og dets Ungdomskjærlighed, dets Manddoms- og Alderdoms-Haab er taget bort tilligemed Slesvig. Kun Eet, som Folket elsker og hvori det søger sin Trøst og Glæde, er blevet tilbage, det er Kong Frederik den Syvendes Gave af 5te Juni 1849. Nu kunne De vel smile, mine Herrer! og mene, at dette Klenodie er beheftet med mange Misligheder og Skrøbeligheder; men jeg siger ligefuldt, at Folket elsker denne Gave, trods de mange Misligheder, og jeg vil ikke være med til at berøve det det Sidste, det har tilbage, efterat Fjenderne have taget alt det Andet. De Mangler, der klæbe ved Grundloven, kunne blive afhjulpne ved Grundloven og Rigsdagen selv, og det er igrunden en Fornærmelse mod det danske Folk, der har rakt Haanden til saamange gode og gavnlige Forandringer, at troe, at det skulde være uvilligt til med Regjeringen at gjennemføre, hvad der er godt og gavnligt, selv om det skulde være Forandringer i Grundloven af 5te Juni. For mig staaer det klart, at Eet af To vil skee, dersom vi forgribe os paa denne Forfatning, enten en dødelig Lamhed og Kulde

for alle offentlige Forhandlinger og Sager, eller ogsaa en Kamp paa Liv og Død, og jeg vil ingen Andeel have i nogen af disse Ting.

D'Hrr. ville maaskee tillade mig en ganske lille Udvikling med Hensyn til denne Sag. Der er saa tidt og ofte talt om det Doktrinære og det Folkelige, og disse to Ting ere fremstillede som i det Mindste en deelviis Modsætning til hinanden. Jeg vil sige, at Misviisningen hos de politisk Doktrinære bestaaer deri, at Man vil afpasse Forfatningsformen efter Ideen alene, og uden Videre vil overføre Det, der kan have sin fulde Berettigelse i den abstrakte eller alene tænkte Verden, paa et hvilketsomhelst bestemt Folk og kræve, at Folketanken og Folkehjertet skulle finde sig hjemme i denne Form. Med eet Ord: Man har ikke ret Syn for Folkeejendommeligheden, Folkeindividualiteten. Derimod er den folkelige Opfattelse den, at ethvert Folk selv maa skabe sig sin Forfatningsform, dersom den skal kunne due Noget. En Form, der passer for dette Folk, kan maaskee være ufuldkommen, men den er alligevel at foretrække for en anden Form, som efter Tanken er fuldkommere, men hvori Folket ikke føler sig hjemme. En Bonde i en Hofmandsdragt vil ikke føle sig vel, selv om denne Dragt er bedre, smukkere og finere end hans egen Kofte. Det er godtgjort, at det danske Folk med Glæde har taget imod Grundloven af 5te Juni 1849, at det bevæger sig deri glad og frit, og det er godtgjort, at Rigsdagen ikke har misbrugt sin Magt, men uddeelt Ret og Skjel til alle Sider. Derfor er denne Forfatning at foretrække for enhver anden, der kunde laves, og som maaskee var meget fuldkommere i Tankens Verden, men som ikke passer for dette Folk. Et æret Medlem gjorde mig den Ære, da Sagen sidste Gang var for, at kalde mit Foredrag „lyrisk", og meente, at der var opstaaet store og vægtige Tvivlsmaal om, hvorvidt Rigs-

dagens Landsthing kunde fyldestgjøre de Formaal, som Man havde havt med at indrette og danne det. Ja, der er nok af Tvivlsmaal til alle Tider og allevegne, og jeg tan forsikkre det ærede Medlem, at der er en stor og vægtig Tvivl, som er bleven til en fast Overbeviisning hos en stor, ja hos den største Deel af Befolkningen, om, at den Forfatning og navnlig det Landsthing, som han og Flere ønske, ikke vil tilfredsstille det store Formaal at skabe en Repræsentation, som kunde føre til en jævn og fredelig Udvikling af alle Folkets Kræfter og Forhold. Tvivlsmaal staae her imod Tvivlsmaal, men der er den Forskjel, at hans ere gjendrevne af 15 Aars Historie, at hans og Fleres Mening er udgaaet af den doktrinære Stræben efter, hvad der kan tilfredsstille hans og Fleres Tanke, men med Hensyn til hvilket vi i det Mindste hidtil ikke have nogen Erfaring om, at det vil tilfredsstille det danske Folk, medens vore Tvivlsmaal om hans og Fleres Stræben derimod ere begrundede i Historien, fordi vi have seet, at alle de Forfatninger, vi forinden Grundloven af 5te Juni 1849 have havt, ikke have været saaledes, at Folket kunde vedkjende sig dem og bevæge sig frit i dem. For at tage det Allerseneste, skal jeg gjøre opmærksom paa, at der allerede i det andet Thing har viist sig en Spire til en Udvikling, som vil gjøre, at det vil blive vanskeligt for en Regjering at regjere med hiint Thing i Forbindelse med dette Folkething, og troer Nogen, at Man af den nye Forfatning vilde kunne vente et andet Kammer med folkeligere Valg end de, der ere givne for dette Rigsraads Landsthing? Efter al Sandsynlighed ville Kavlerierne og Rivningerne blive større, saaledes som f. Ex. imellem det preussiske Herrehuus og Deputeretkammer, og noget Saadant ville vi dog ikke gjerne have overført paa vore Forhold. Vi have i det Hele slet ingen Elementer, hvoraf vi kunne danne hverken et Overhuus eller et Herrehuus, som

kunde kaldes Pairernes Huus. Vore Pairer ere af en ejendommelig Slags, og det kunde være vanskeligt baade for Regjeringen og Folkethinget at regjere fredeligt og til Udvikling af Folkelivet med et saadant Pairskammer.

Endnu skal jeg tilføje en lille Bemærkning. Det forekommer mig, at Man er meget troskyldig i denne Sag, og at Man ønsker at vedtage dette Lovudkast, som det foreligger fra Landsthinget, for at komme til den Forfatning, som Man mener dog maaskee ikke er saa farlig. Jeg skal minde de Herrer om, at vi slet ingen Ret have til at være troskyldige. Man var troskyldig i 1852, da Man modtog Kundgjørelsen af 28de Januar, saa troskyldig, at Man meente, at den ikke havde saa stor Fare, og at Rigsdagen vilde komme til fuldt og heelt at tage Deel i de nye Forholds Ordning. Der var et æret Medlem, som sagde, at Faren ikke var saa stor, thi naar Tiden kom, kunde Man blive siddende paa sin Stol og lade være at rejse sig, men denne Troskyldighed, troer jeg, var saare ilde anbragt; thi da Tiden kom, sagde Man, at Man var nødt til at rejse sig, og jeg troer, at det ærede Medlem rejste sig med. Man var troskyldig i 1854, men denne Troskyldighed var ilde anbragt, thi Resultatet blev Forordningen af 26de Juli 1854. Man var troskyldig i Sommer, da Fredspræliminærerne bleve os forelagte; Man erklærede, at vor Tavshed ikke skulde være et Vidnesbyrd om Bifald fra vor Side, og Man meente, at Man vedligeholdt sin fulde forfatningsmæssige Ret til at omstøde det Hele, naar Tiden kom; men imidlertid blev Danmark afvæbnet, Sønderjylland blev afstaaet, og da Tiden kom, meente Man, at nu var Man nødt til at give sit Samtykke. Nej, mine Herrer, vi have ikke Lov til at være troskyldige, thi det gjælder her først og fremmest vort Forhold ligeoverfor Folket, som har betroet os at varetage dets dyrebareste Interesser. Man kan være troskyldig med sin egen Ejen-

dom, men vi have ikke Ret til at være troskyldige med Folkets. Hvis vi vedtage Forslaget, som det er kommet fra Landsthinget, har det efter min Opfattelse den Betydning, at vi ikke blot fastslaae en ny Forfatning, hvormed Regjeringen kan vedblive at regjere, saalænge den vil, hvorimod det efter min Overbeviisning ikke vil kunne gaae saaledes med den Bragstump, vi have tilbage af Forfatningen af 18de November 1863; men vi fastslaae ogsaa derved, at Forfatningssagen først og fremmest skal forhandles med Rigsraadet og ikke med Rigsdagen. Naar Sagen da kommer til denne, er det Hele igrunden afgjort. Sagen har den Betydning for mig, at tabe vi Slaget her, have vi, der ønske Grundloven af 5te Juni 1849 tilbage, tabt Slaget i det Hele; vi vinde da ikke denne Grundlov tilbage. Hvem borger os desuden for, at den Forfatning, der bliver os forelagt, er en saadan, som de Herrer paa den anden Side ville erklære sig tilfredse med? Det var under dette Ministerium, at Danmark blev afvæbnet og overgivet villieløst til Sejrherrernes Naade; det var under dette Ministerium, at Danmark blev beskjæmmet, og hvem borger os for, at ikke ogsaa den umistelige Frihed under dette Ministerium bliver os frataget? Hvem borger os for, at den ærede Finantsminister, som siger, at han er konstitutioneltsindet, ikke en af Dagene bliver sprængt ud af Ministeriet tilligemed de Mænd, der dele Mening med ham, og hvem borger os for, at der da ikke her i Danmark begynder at gjøre sig gjældende en anden Tone à la Bismarck i det Smaa? Der er Tegn, som kunde tyde derpaa. Jeg veed vel, at en Regjering à la Bismarck omstyrtes ikke, selv om Man vedtager mit Ændringsforslag, men jeg siger, at kan Noget berede en Magt mod de Indflydelser, der gjøre sig gjældende, saa er det Grundloven af 1849, hvorom vi skulle samles. Jeg skal, mine Herrer, sige Dem hvorfor. Kun naar vi løfte dette

Banner, have vi Folket bagved os, men ellers ikke. Vi kunne vel faae enkelte Individer, enkelte Klasser, men ikke Folket til at staae bagved os, dersom vi ikke løfte Grundloven af 1849 frem som et Banner, og skulle vi derfor have Udsigt til at vinde og bevare Friheden i Danmark, mener jeg, at de Herrer paa den anden Side skulle slutte sig sammen med os til en tæt sluttet Phalanx for at bevare, hvad der kan bevares i Danmark. Dersom Dette kunde opnaaes, ville vi beholde et Folkething, i hvilket, saavidt jeg veed, Bondevennerne aldrig, undtagen maaskee een Gang i de 15 Aar, have havt Overmagten og vi ville vinde et Landsthing, hvori en af de Herrers meest talentfulde Ordførere hidtil stedse og stadigt har været den ledende Kraft. Paa denne Maade kunne vi gaae Fremtiden imøde, men efter min fulde og faste Overbeviisning ikke uden Dette. Dersom vi ikke vedtage en saadan eller en lignende Lovbestemmelse, er det min Overbeviisning, at de Herrer ikke faae, hvad deres Hu staaer til, og at vi heller ikke faae, hvad vor Hu staaer til; men dersom Forslaget bliver vedtaget, kunde vi endelig komme til den Ro, hvorom der tales saa Meget; ikke til Kirkegaardens Ro, men til den Ro og Fred, hvori der er Liv, og hvori lyslevende Mennesker og et lyslevende Folk kunde, hvis det lykkes at faae den, med Glæde bygge sig et Hjem og en Bolig. — Med disse Ord skal jeg tillade mig at anbefale mit Ændringsforslag".

Da der d. 31te Januar 1865 i Folkethinget var Tale om ved en begrundet „Dagsorden" at henvise Forhandlingerne om Grundlovs-Forordningen fra Rigsraadet til Rigsdagen, tillod jeg mig at understøtte dette Forslag ved nedenstaaende Tale:

„Jeg skal tillade mig at anbefale Thinget at vedtage Dagsordenen, og jeg gjør det netop i Fredens og Rolighedens Interesse, som her er paakaldt. Den højtærede Fi-

nantsminiſter kaſtede igaar Skylden for al den Ufred og Uro og alle de indvortes og udvortes Farer, ſom efter hans Mening vilde følge af Vedtagelſen af denne Dagsorden, over paa dem, der ved den ønſke at viſe dette Grundlovsudkaſt bort fra Rigsraadet og at henviſe det til Rigsdagen. Det ſkulde ſynes, ſom om det fulgte af ſig ſelv, at Grundlovsforſlagets Forkaſtelſe her ſkulde ubetinget være Skyld i alle disſe formeentlige Ulykker og Farer, imedens derimod dets Forelæggelſe for Rigsraadet ſkulde være aldeles ſkyldfri i denne Henſeende; men jeg ſpørger de ærede Herrer, om det ikke maa være et Signal til Kamp, til Uro og Ufred, naar en Regjering lægger en, efter det ſtore Fleertals Mening og Opfattelſe, haard Haand paa Det, ſom er Folket det Allerdyrebareſte, og ſom i Grunden er det Eneſte af ſtørre offentlig Betydning, der er blevet det levnet, og hvorved det kan komme til ret fuld og levende Bevidſthed om, at det, lille, lemlæſtet og forpint, ſom det er, dog endnu er et ſammenhængende Folk? Naar altſaa Regjeringen lægger Haand paa den eneſte Forfatning, der er bleven Folket kjær, og ſom er voxet ind i det, for at faae denne Forfatning afløſt af en anden, ſom Folket aldrig har elſket og rimeligviis aldrig vil komme til at elſke, ſkulde Regjeringen da ikke være Skyld i Kampen? Jeg ſpørger, om det ikke netop er et Opraab til Kamp, til Ufred, Splid og Strid i Folket, naar man byder dem en revideret Grundlov af 5te Juni 1849, der, ſaaledes ſom det ærede Medlem for Maribo Amts 4de Valgkreds (Monrad) allerede har paaviſt, ikke er, hvad den angiver ſig for at være, men er en revideret Grundlov af 18de Novbr. 1863? Man anmoder Folket om at lade ſig affpiſe med et Navn, at ſkuffe ſig ſelv, ſom om der kunde indbildes det, at naar blot Navnet 5te Juni 1849 er bevaret, kunde det være det Samme med Indholdet. Man behandler Folket ſom et umyndigt Barn, der med Sukkergodt ſkal

forsones med at sluge den bittre Pille. Jeg spørger, er det ikke en Udfordring til Kamp og Strid og Splid, naar Regjeringen forelægger den reviderede Grundlov af 5te Juni 1849, der sejler under et falsk Flag, for Rigsraadet, medens det for største Delen af Folket staaer klart, at det kun er den Forsamling, der sidder i Kraft af Grundloven af 5te Juni 1849, som har lovlig Ret til at behandle, stadfæste og forandre denne Grundlov? Naar dernæst ærede Medlemmer i denne Sal rejse sig og sige, at det er Brud paa Tro og Love, at Rigsdagen kun har afgivet sin Myndighed under den Forudsætning, at Fællesskabet med Slesvig blev vedligeholdt, og den udtrykkeligt har forlangt sin Myndighed tilbage, naar dette Fællesskab skulde ophøre, — og jeg spørger, om der er Nogen, som tvivler om, at Rigsdagen, hvis man i 1855 havde forudseet, at det vilde ske, som nu er skeet, nemlig at Fjenderne vilde fravriste os den dyrebare Landsdeel, saa at sige eenstemmigt vilde have svaret, hvis man havde spurgt den, om den meente, at dens Forbehold ogsaa angik dette Forhold: Naturligviis i det Øjeblik Fællesskabet med Slesvig ophører, indtræder Rigsdagen igjen i sine gamle, forfatningsmæssige Rettigheder; — naar der altsaa er Medlemmer, som rejse sig og sige: Det er Brud paa Tro og Love, det er Selvmodsigelse at lade den ene Forsamling afklæde den anden istedetfor at afklæde sig selv, der er ingen Sammenhæng i hele denne Fremgangsmaade; — er der saa Mening i at sige, at de, der have skabt denne Situation, de, der uden Nødvendighed have nødt Medlemmerne til at protestere imod dette Usammenhængende, dette Selvmodsigende, dette Angreb paa Tro og Love, denne Usandhed, kunne vaske deres Hænder i Uskyldighed og kaste Ansvaret for Striden og Spliden over paa Andre, imedens derimod de, der tage til Gjenmæle, og ville værne om en kjær Konges dyrebare Arvegods, ere Urostiftere og skulle drages til Ansvar? Mini-

steriets Vej maatte føre til Ufred og Kamp, og det maatte Ministeriet være sig fuldt bevidst, dersom det var klarojet. Det kan ikke nytte, at det, bagefter at Striden er begyndt, fralægger sig alt Ansvaret i det Stykke. Man skal ikke finde sig i Alt for at faae Fred, og det vilde blive en raadden Fred, der ved den første den bedste Lejlighed igjen tilintetgjordes.

Denne hele Sag har ogsaa med Hensyn til Fredsspørgsmaalet en anden dybere og alvorligere Betydning. Et æret Medlem (H. M. Petersen) yttrede igaar, at det danske Folk skulde slutte sig fast om sin Konge som et Enhedspunkt; jeg troer, han kaldte det et Centralpunkt. Han yttrede, at det danske Folk elsker sin Konge. Jeg siger, at det danske Folk er *trofast* mod sin Konge; det er, Gud skee Lov, nedarvet gjennem Aarhundreder i Danmark, og det er vist, at jeg, som dansk Mand, vil være trofast mod min Konge, selv om det skulde komme til det Yderste. Det haaber jeg ogsaa at kunne vise. Men jeg siger, at *Kjærlighed* kan ikke nedarves; det er Hjertets frie Hengivelse, og vi kunne ikke tvinge os til Kjærlighed i Kraft af Pligtbud. Det er ikke nok, at man staaer op paa Kongestolen, for at Hjerterne skulle flyve En imode; det vilde være Fetisch-Tilbedelse, og dermed kan ingen Konge være tjent. Vor nuværende Konge, Hans Majestæt Kong Christian den Niende, har endnu ikke meent at have havt *Lejlighed* til at vinde det danske Folks Kjærlighed. Den havde Kong Frederik den Syvende, og hvorfor? Fordi han havde vist sin Kjærlighed til Folket, ikke blot i Ord, men i Gjerning, og jeg beklager dybt, at Hans Maj. Kongens Raadgivere, blandt alt det meget Andet, de have raadet ham, ikke have raadet ham til een Gjerning, hvorved han kunde vinde det danske Folks Kjærlighed. Det var haarde Tider, hvori han modtog Kronen; det vide vi Alle, og det føle vi Alle med ham; men de

haardeſte Tider ere ikke de ringeſte for Kongen til at vinde Kjærlighed i det danſke Folk. I de haardeſte Tider kunne de allerømmeſte Hjertebaand knyttes; det er gode Tider for en Konge til at ſætte ſig paa Hjertethronen hos ſit Folk, og dertil har der været Lejlighed. Men iſtedetfor at raade Hans Majeſtæt Kongen til, om det ſaa ſkulde være, at ſtille ſig i Spidſen for den danſke Hær, at forfegte ſit danſke Folks Ret og Ære til det Yderſte og ſige: Man kalder mig Konge og Prinds af en Protokol, men jeg vil ſætte Livet ind for mit Folks Ære og Ret for at vinde Livet i Folkets Kjærlighed — iſtedet derfor raadede Hans Majeſtæts Regjering ham til den forſmædelige Fred; men derved vindes ingen Kjærlighed. Nu er der atter en Lejlighed, derſom Hans Majeſtæt Kongens Raadgivere vilde raade ham til at ſige: Jeg vedkjender mig min Forgjængers, min Velgjørers, Frederik den Syvendes kongelige Gave til ſit Folk. Derſom han, til Trods for alle kloge Raad, vilde have Tillid til det menige Folk i Danmark og kaſte ſig i dets Arme, derſom han vilde lade dette Folk beholde det Dyrebareſte og Kjæreſte, der er tilbage for det, ſkal jeg ſvare for, at Hans Majeſtæt Kongen ſkulde blive omringet af et Folk, der elſkede ham. Hvem er det da, der bidrager til Fred og Ro, til Fred mellem Konge og Folk? Er det Den, ſom raader Kongen til at holde faſt paa et Udkaſt, ſom er den langt overvejende Deel af Folket en Torn i Øjnene, og til at bortkaſte den Grundlov, ſom Frederik den Syvende har givet; — eller er det Den, ſom ſøger at hindre dette farlige Skridt, der for lange Tider vil oprejſe et Skillerum mellem Thronen og Folket? Lader os ikke ſkuffe os ſelv, mine Herrer! Det nuværende Dynaſti er nyt i Danmark, og det er derfor ogſaa et ſvagt Dynaſti. Den Støtte, ſom Hans Majeſtæt Kongen kan faae fra Europa, har viiſt ſit Værd. Da Stormen kom, vege alle de kronede Hoveder, ſom havde lovet Beſkyttelſe, tilbage;

Hans Majestæt Kongen stod alene, og han blev ogsaa forladt af alle sine fornemme Venner i Holsteen. Dersom den danske Throne skal bygges paa en fast Grundvold, saaledes at den ikke vakler, mener jeg, at alle kloge Raadgivere maae raade Hans Majestæt til at bygge den paa Folkets Kjærlighed og det paa en Folkekjærlighed, som er vundet ved Vidnesbyrd i Kongens Gjerninger, som vise, at han elsker Folket. Derfor troer jeg at handle i Fredens Navn og i Fredens Interesse ved at raade til at vedtage denne Dagsorden. Jeg troer, at jeg derved virker mere i Fredens Navn, end de, der ville storme dette Forslag igjennem, og det paa den Maade, at det først bliver behandlet i dette Rigsraad. Naar Stormene komme, skal det vise sig, om de Faa, som Hans Majestæt Kongen vinder ved dette Udkast, kunne staae imod, eller om det ikke er de Mange, der stødes bort ved det, der ville komme til at gjøre Udslaget; thi dette Udkast kan kun vinde Faa, medens Grundloven af 5te Juni 1849 vinder den store, den overvejende Deel af Folket.

Endelig skal jeg endnu give et lille Bidrag til Bedømmelse af, hvem det er, der stifter Ufred, hvem det er, der kalder til Kamp. Den ærede Finantsminister yttrede igaar, at vi, som vilde stemme for denne Dagsorden, gjøre Vort til, at Jyderne ikke i langsommelige Tider faae Erstatning for Krigsskade, men hvad er dette for et Sprog? Er det Fredens Sprog? Hvad ligner det? Det ligner paa et Haar et Forsøg paa at kaste Egennyttens og Splidagtighedens Æble ind her i Forsamlingen. Det ligner et Forsøg paa at vinde Jydernes Egennytte og stemme dem for Regjeringens Forslag, ikke paa Grund af, at det er heldbringende for Folk og Konge, men paa Grund af smaalige, egenkjærlige og udenforstaaende Hensyn. Det ligner endelig et Forsøg paa at splitte Medlemmerne i denne Sal i Jyder og Øboer, og at splidagtiggjøre den ene Deel

af Forsamlingen med den anden, for igjennem Spliden at vinde Sejr. Jeg haaber ganske vist, at de „brave Syder", som de ere kaldte i Modsætning til os Andre, ikke lade sig forlokke af dette Hensyn til at foretrække deres lille Sag for Fædrelandets store Sag; men naar Talen er om, hvem der kalder til Strid, og hvem der kan siges at vække den, saa siger jeg, at dette lille Træk er ret betegnende i denne Retning.

Til Slutning skal jeg sige, at den ærede Finantsminister ikke kjender det danske Folk. Han kjender sine Abstraktioner, sit doktrinære System til en Repræsentation, et System, som maaskee ikke passer for et virkeligt Folk — men det levende danske Folk kjender han ikke. Han veed ikke, hvad dette bestemte Folk kræver og behøver for at føle sig frit og for under Friheden at føle sig lykkeligt. Han forstaaer ikke, hvad der i Danmark skal til, for at der kan komme Fred mellem Konge og Folk, og derfor tillader jeg mig tilsidst at sige til ham, hvad der for flere Aar siden i denne Sal blev sagt til en anden Minister, at siden han har vist Mistillid tilbunds til det danske Folk, troer jeg, at dette tilbunds nærer Mistillid til ham. Jeg troer, at han vil det Bedste, men han forstaaer det ikke, og han maa da gjerne kalde mig starblind, som han igaar tillod sig at kalde dem, der vare af en anden Mening end han. — Med disse Ord, som ere fremforte i Fredens Interesse, beder jeg det ærede Thing vedtage den foreslaaede Dagsorden."

Under anden Behandling af Forslag til Grundlovs-Bestemmelser angaaende Ophævelse af Grundlov af 1863 (d. 16de Febr 1865) holdt jeg følgende Foredrag:

„Idet jeg skal tillade mig at betegne min Stilling til hele denne Grundlovsbehandling, maa jeg begynde med at erklære, at jeg har hørt og tildeels endnu hører til dem, for hvem det har staaet temmelig tvivlsomt, ja næsten som

et Lykketræf, om vi nu overhovedet kunne bevare vor frie Forfatning. Dermed mener jeg ikke, at vi virkelig skulde miste, idetmindste for det Første, nogle af de Friheder, som nævnes i det 8de Afsnit af Grundloven af 5te Juni 1849, men jeg har været bange for, at Evnen og Muligheden til at skride frem i fri Udvikling under den Grundlov, som er bleven Folket kjær, som er voxet fast til det, og under hvilken dets bedste Kræfter kunne finde en fri, lovlig, lys og glædelig Bane til at udfolde sig og bringe til Vext og Modenhed de Spirer, som slumre i Folkets medfødte Naturgrund, ikke kunde vedligeholdes, men maaskee for lang Tid maatte gaae tilbage; thi et Folk, der under Forhold som de daværende — og dette skal jeg for min Part aldrig blive træt af at udtale — afskar sig selv fra sin naturlige og historiske Rod, hvilket vi have gjort ved at afstaae Sønderjylland og den danske Befolkning der, maa efter Historiens og Gjengjældelsens Gang let udsætte sig for at miste sin Frihed eller Evnen til at bevare den usvækket og ustækket. Den historiske Magt er en streng Magt, og Man mene ikke, at Man kan være stærk og sejerrig i indre Kampe, naar Man er svag og svigter Banneret i Kampen mod ydre Fjender. Naar Man i den store Afgjørelsens Stund viger tilbage for at sætte Alt ind, for at bevare sig selv, for at bevare sig som Folk, for at bevare sin naturlige Grund, hvorpaa Alt skal bygges, skal Man ikke nære store Tanker om, at Man kan føre en sejerrig indre Kamp, eller at Man kan bevare Friheden, der dog kun bliver til Sandhed, naar der er et Folk, som kan bære den. Jeg veed og føler imidlertid godt, at alle vi, som sidde her, skulle kjæmpe til det Yderste for at frelse Friheden, fordi vi engang ere satte paa denne Plads, og jo mere vi fordømme ham, der udførte den Bedrift at forlade Dannevirke uden Sværdslag, desto mere føler jeg, at vi skulle være fast bestemte paa ikke at forlade vort Dannevirke,

men holde ud og kun vige, naar vi have lidt det sidste afgjørende Nederlag, i den faste Overbeviisning, at staaer det end skrevet, at vi skulle miste en stor Deel af Det, vi have havt at glæde os ved, saa ere de, som sidde i det nuværende Ministerium, mindst af alle de Mænd, som have Ret til at berøve os en Frihed, som en folkekjær Konge i en stolt Stund gav sit tro, danske Folk. Derfor er Kampen mod det højtærede Ministerium, naar det fremkommer med et Forslag som det foreliggende, og som vi her nylig have hørt, at Regjeringen fastholder til det Yderste, baade berettiget og i højeste Grad nødvendig.

Det er nu som før min Overbeviisning, at Rigsraadet ingensomhelst moralsk Adkomst har til at forandre Grundloven af 5te Juni 1849 eller vedtage en ny Grundlov med Fordring paa, at Rigsdagen skal anerkjende dets Meddeelagtighed i Lovgivningen paa dette Omraade; derpaa gaaer min Paastand først og fremmest ud. Selv om Rigsraadet i Pagt med Regjeringen kunde skabe en Grundlov, som var langt, langt bedre end Grundloven af 5te Juni 1849, var den dog inkompetent dertil. Men jeg skal tillade mig nærmere at aflægge mit Vidnesbyrd om det Forslag, som Regjeringen endnu fastholder, for gjennem en Betragtning deraf at komme til at anbefale det ærede Thing det Ændringsforslag, som jeg og flere Andre have tilladt os at stille. Jeg skal, saa godt jeg formaaer, søge at paavise, at dersom Regjeringens Forslag vedtages, er ganske rigtig Dommen fældet over vor frie Udvikling, maaskee for meget lang Tid. Jeg skal først henvise til det Usande i det Hele, og det er for mig af stor Betydning, at Det, som kommer til Folket med Fordring paa at have sin Rod deri, er Sandhed først og Sandhed sidst. Regjeringens Udkast anmelder sig som „Danmarks Riges reviderede Grundlov af 5te Juni 1849". Jeg skal ikke længe dvæle ved det Usande i Udtrykket: „Danmarks Rige". „Dan-

marks Riges hiſtoriſke Betydning, det er Danmark til Ejderen med Sønderjylland; men Sønderjylland er nu borte, og derfor er det en Uſandhed at kalde det „Danmarks Riges reviderede Grundlov af 5te Juni 1849". Dernæſt ſkal jeg pege paa det Uſande i de Ord: „reviderede Grundlov af 5te Juni 1849", ſkjøndt det allerede er anſtydet; men jeg ønſker juſt at bruge dette Argument ſenere. Naar der foreligger to Forfatninger, en af 5te Juni 1849 og en af 18de November 1863, og netop Det, ſom udgjør Forſkjellen imellem diſſe to Forfatninger, det Grundadſkillende mellem dem, her bliver optaget fra Grundloven af 18de November 1863, medens de tilſvarende Beſtemmelſer i Grundloven af 5te Juni 1849 blive kaſſerede, ſiger jeg, at det er Uſandhed, naar der ſtaaer paa Titlen: „Den reviderede Grundlov af 5te Juni 1849"; der ſkulde ſtaae: „Den reviderede Grundlov af 18de November 1863". I det Udkaſt, ſom Regjeringen har forelagt, er, ſom Alle vide, ingen Valgbarhedscenſus, men en Valgretscenſus paa 1,200 Rd. eller 2,000 Rd. Indtægt og 200 Rd. Skat; det er ganſke det Samme ſom i Grundloven af 18de November 1863. I Lovudkaſtet er bibeholdt de kongevalgte Medlemmer — Medlemmerne ere ikke Alle folkevalgte i Landsthinget — ganſke ſom i Grundloven af 18de November 1863. I dette Lovudkaſt ere de toaarige Møder faſtholdte, ganſke ſom i Grundloven af 18de November 1863. I Lovudkaſtet fjerne Beſtemmelſerne om Finantslovens Behandling ſig betydelig fra Beſtemmelſerne i Grundloven af 5te Juni 1849, men nærme ſig i lige ſaa høj Grad til den anden Grundlov. Jeg ſpørger da: Hvorfor ſkulle de Ord: „Den reviderede Grundlov af 5te Juni 1849" ſtaae der? Sandhed ſkal der være, men der er ingen Sandhed heri. Man ſkal komme med Sandhed, men ikke ſmøre Folket Sødt om Munden, for at faae den bittre Pille til at glide ned. Det er en ny Fornærmelſe mod det danſke

Folk, idet Man maa anſee det enten for ſaa eenfoldigt, at det ikke ſeer Skuffelſen, eller for ſaa tomt og huult, at det ikke bryder ſig om Andet end Skinnet. Dette Lovudkaſt, der nu i den foreliggende Skikkelſe er kommet fra Landsthinget, viſer, hvorledes Man ſelv fra det andet Thing vil komme til os. Man har ſagt, at der ſkal viſes Føjelighed og Imødekommen, at hvert af Thingene ſkal ſlaae Noget af i ſine gjenſidige Krav og Fordringer, for at kunne enes; men jeg ſiger, at i det Lovudkaſt, ſom er kommet til os fra Landsthinget, har denne Føjelighed og Imødekommen, hvorom Man taler, ikke fundet ſit Udtryk. Jeg ſeer ikke, at Landsthinget i et eneſte Punkt af nogen Vigtighed og Betydning er kommet, jeg vil ikke ſige Rigsdagen, men Rigsraadets Folkething imøde. Man har givet Alt, hvad Regjeringen har krævet. Tolvhundrederigsdaler-Indtægtsmænd, Tohundrederigsdalers-Skattemænd, Kongevalg, toaarige Møder, Finantslovens Behandling, ſom den er krævet af Regjeringen; alt Dette har Man beholdt. Man har viiſt Føjelighed og Imødekommen ved at give os et Navn; Man har givet os Navnet „Rigsdag", ſkjøndt det i Virkeligheden er „Rigsraadet"; Man har givet os Navnet „Grundloven af 5te Juni", ſkjøndt det ikke er denne, men Grundloven af 18de November; deri har Føjeligheden viiſt ſig. Man ſiger, at Man har ladet os beholde Folkethinget med dets brede Valgbaſis. Ja, ganſke viſt, det er blevet givet os; men ſkulde Føjelighed og Imødekommen være kommen tilſyne, maatte det være ſkeet med Henſyn til Landsthinget og med Henſyn til de andre Beſtemmelſer, hvori Grundloven af 18de November afviger fra Grundloven af 5te Juni. Det er ikke ſkeet, men hvad der her foreligger, er den Føjelighed og Imødekommen fra det andet Thing, ſom er kommen frem.

Man har ſagt, at i et Tokammerſyſtem gjælder det at ordne Alt ſaaledes, at de to Thing have en forſkjellig

Oprindelse, for at ikke det ene skal blive en Gjengivelse og et Gjenbillede af det andet, at navnlig det demokratiske Folkething trænger til en modererende og konserverende Modvægt i Landsthinget, og at der derfor udfordres en bethdelig Besiddelse eller Indtægt for at kunne udøve Valgretten til Landsthinget. Jeg skal ikke opholde mig længe ved det heldbringende Statselement, der søges i Penge og Gods, skjøndt jeg kunde fristes til at sige med en anden Mand, der har talt om de samme Forhold, at det er at maale flydende Varer med en Alen, at det er at maale en Statsborgers Dygtighed til at være Folkerepræsentant efter hans Gods og hans Penge; jo mere Gods og jo flere Penge, desto mere Forstand og desto større Dygtighed skal der være til at gribe ordnende og styrende ind i Statsmaskinen. Jeg kunde fristes til at spørge: Hvor har den store Godsejerstand og den saakaldte Adel, hvor have Mændene med de store Indtægter af 12 Gange 1,200 Rigsdaler og med det store Hartkorn viist større Fædrelandssind, større Forstand paa at styre Staten, større Folkeaand og varmere Folkehjerte, og hvor have — for at gaae dybere ned — Ejendomsbesiddere af imellem 8 og 10 Tønder Hartkorn viist, at de have større Viisdom og Evne til at give Raad og beslutte om Statens Anliggender, større Beredvillighed til at bringe Offre end de med de 4 Tønder Hartkorn, Huusmændene og Indersterne? For mig staaer dette i høj Grad som komisk, men jeg skal, som sagt, ikke dvæle derved. Jeg vil i Modsætning til den Paastand, at de to Thing bør have en forskjellig Oprindelse, betone lige det Modsatte og sige, at de to Thing skulle have den *samme* Oprindelse; de skulle have en fælles Kilde, for at de kunne arbejde til Velsignelse for Fædrelandet. I England, siger man, have begge Kamrene Overhuset og Underhuset, et aristokratisk Grundlag, og der, gaaer det nogenlunde godt. I Sverig have de fire Stænder-

kamre en forskjellig Oprindelse, og der gaaer det meget daarligt. I Preussen har Herrehuset et andet Udspring end Deputeretkammeret, og Regjeringen bruger der Herrehuset til med dette at spytte paa Deputeretkammeret; der gaaer det altsaa meget daarligt. Nej, mine Herrer! de to Thing skulle ikke have forskjellig Oprindelse; de skulle have den samme Oprindelse, de skulle have een fælles Kilde. Vi have allerede gjort en lille Erfaring i saa Henseende. Vi have et Rigsraad, bestaaende af Landsthing og Folkething, og der er lagt Vægt paa disses forskjellige Oprindelse. Men naar nu de store Sager komme for, hvorved Danmarks fremtidige Skjæbne skal afgjøres, viser det sig, hvor saare vanskeligt det er, at Thingene kunne arbejde sammen. Det synes i mange Øjeblikke for os, at kun Opløsning paa Opløsning kan bringe det trætte og forjagede Folk til Ro, til den Ro, Man siger, at Man saa gjerne vil unde det; men selv om det skulde skee, at Folkethinget med en kneben Majoritet blev enigt med Landsthinget om en Forfatning, skal Man ikke være vis paa, at noget Lignende vil skee i Fremtiden. Jeg skal tillade mig at sige, hvad der allerede er antydet, men som ikke kan betones stærkt nok, hvad der rimeligst vil blive Følgen af denne forskjellige Oprindelse. Vælgerne til Folkethinget vil tænke: Vi ville ikke sætte en eneste Godsejer, en eneste Mand med 1,200 Rigsdaler ind i Folkethinget. Der er nu engang gjort en skarp Adskillelse mellem Tolvhundrederigsdalersmændene og Hartkornsmændene paa den ene Side og os paa den anden Side, lad dem derfor sørge for sig selv og lad os sørge for os selv. Folkethinget vil da blive fyldt alene med Bønder, men netop derved vil Det, Man søger at undgaae, nemlig Eensidighedens Præg, komme frem. De andre Vælgere ville dernæst tænke: Vi maae bringe Folk ind i Landsthinget, der til det Yderste ville staae paa vor Side under de Brydninger, som ville foreståae, og saa

trækker Landsthinget i alle store Sager tilhøjre, medens Folkethinget trækker tilvenstre, og paa denne Maade kan der i Længden ikke regjeres. Da kommer Regjeringen tilsidst og siger: Vi kunne ingen Vej komme med denne Repræsentation; Landsthinget, der er vort Skjødebarn, kan ikke reformeres efter Folkethinget, men Folkethinget, dette enfant terrible, skal reformeres efter Landsthinget, og saa have vi Sagen gaaende, mine Herrer. Nej, Betydningen af to Kamre er efter min Opfattelse ikke den — og navnlig ikke i dette lille Land, hvor man kun kan skabe et Førstekammer paa en kunstig Maade, men ikke ved Noget, der har Rod og Bund i Landets Historie — at det ene Thing, Landsthinget, efter Princippet skal være konserverende og modererende, og det andet, Folkethinget, efter Princippet fremadstræbende; men Betydningen deraf er, efter min Opfattelse, den, at enhver Sag og enhver Lov optages til alvorlig og grundig Behandling til tre Behandlinger i hvert Thing, hvorved paa Grund af forskjellige Forhold og Paavirkninger en hovedkulds Afgjørelse gjøres umulig. Betydningen ligger deri, at ethvert af Thingene, netop ved at være et Kammer for sig, har den Følelse og den Bevidsthed, at det skal optage Sagen til selvstændig Behandling, at det, for at kunne sætte Noget igjennem, maa tage Hensyn til, at den samme Sag skal behandles paa et andet Sted for tilsidst at kunne gaae igjennem. Naar saaledes disse tre Behandlinget i hvert af Thingene finde Sted, har man en ret og god Betryggelse for, at Sagerne i Almindelighed behandles grundigt og alvorligt, og naar der til disse sexdobbelte Behandlinger kommer Regjeringens Tryk og Modtryk og det kongelige Veto, have vi al den Sikkerhed, der er nødvendig, og som kan opnaaes. Vi have ogsaa Erfaring derfor i Rigsdagen; thi uagtet alle de skjæve Blikke, der fra en vis Side ere blevne kastede paa dens Landsthing, og uagtet al den Misfornøjelse, der

ulmer hist og her, har det viist sig, at der kan regjeres med Rigsdagen uden store Rivninger, hvorved Folkets Kraft slides op; hvorimod et andet Grundlag for Forfatningen har beviist, at Regjeringen har stødt paa næsten uovervindelige Hindringer og Vanskeligheder imod at sætte det Nødvendige igjennem. Nej, mine Herrer, denne Tale om en forskjellig Oprindelse for Landsthinget og for Folkethinget er en stor Skuffelse. En fælles Oprindelse, en fælles Kilde skal der være, og det er den danske Folkelighed. Den baade elsker og vil Friheden, men den er ogsaa konservativ, den elsker ikke det Revolutionære, og Man skal have den Tillid til det danske Folk, som nu i 16 Aar har nydt Frihedens Goder, at det trofast vil slutte sig om Kongen og trofast vil arbejde til det almindelige Bedste. — Man siger, at der maa en temmelig høj Census til, for at ikke den hele store Godsejerstand skal udelukkes fra Frihedens Goder, for at den ikke skal danne Brændpunkter for Misfornøjelse og maaskee spille Kabaler bagved den lovgivende Magts Ryg. Jeg vil spørge, hvorfor den store Godsejerstand og den saakaldte Adel ikke i stort Antal — der er, Gud skee Lov, mange hæderlige Undtagelser — er kommen med? Jeg svarer dertil: Fordi de selv i deres store Almindelighed ikke have begrebet Tidens — Nutidens og Fremtidens — Krav for Danmark, fordi de have stillet sig paa den Side, der har seet skjævt til vor Frihed, fordi de, som det er blevet sagt paa et andet Sted, have suurmulet, og ofte bag Koulisserne søgt at modarbejde den Frihed, vi have faaet, fordi de ikke have følt sig ret nationale, fordi de ikke for den gode Sag i Danmark have baaret det nationale Banner højt, som vi have seet vore Fjender bære det højt, men for en slet Sag. Hvortil have mange af denne Stands Medlemmer brugt Mellemtiden mellem 1849 og nu? Have de brugt den til med Liv og Lyst at sætte sig ind i vor Forfatning, at slutte sig til

Folket, at bære Frihedens Banner højt i folkelig Retning, eller have de brugt den til at hilde sig fast i Fordomme, i Fornemhed, i at kaste skjæve Blikke til Friheden og i et fraſtødende Væſen? Lad disse Mænd knytte sig ærlig og kjærlig til Folket, saa skal Skranken nok falde, saa skulle vi nok see dem sidde her i denne Forsamling, her i Folkethinget, ved Siden af alle os Andre. Nu vil man derimod ligeoverfor disse Mænd, der have brugt Mellemtiden saaledes, sætte en højere eller en lavere Præmie for at faae dem ind. Med Hensyn til Tolvhundrederigsdalersmændene vil jeg spørge, om det er godt saaledes at skille dem fra det øvrige Folk. Det kan være smukt og godt, at vi her og i Rigsdagens Folkething have seet og see Samfundsborgere af alle Slags, Proprietærer, Embedsmænd, Kjøbstadsfolk o. s. fr. ved Siden af hverandre; men skal der nu gives Anviisning paa at lukke de bedste og fleste Kræfter ude og at henvise dem til Landsthinget? Skulle vi gjøre det til en Mulighed, at der engang kan komme et Landsthing, som en frihedskjærlig Regjering ikke kan bruge, fordi det vil sætte sig imod alle Fremskridt, eller som en frihedsfjendsk Regjering kan bruge til at stoppe al Udvikling i Danmark? Skulle vi give vor Stemme til, at det kan blive til en Mulighed her i Danmark, at Splidagtigheden i vort lille Folk skal faae en større Næring, end den alt har i dette lille lemlæstede og i Partier deelte Folk? Jeg maa sige, at jeg ikke kan forstaae den Politik og det Ministerium, der bortkaster den eneste Fane, som kan samle den allerstørste Deel af Folket om Thronen. Jeg kan ikke forstaae en Politik, som i 10,000vis stoder danske Mænd bort, for at vinde en lille Flok, som ikke i vor Historie, hverken i den tidligere eller den nuværende, har viist, at den mere er i Besiddelse af særdeles fremragende fædrelandske Egenskaber og Dygtighed end alle vi Andre. Jeg kan ikke forstaae en Politik, der i Tider som disse, med et

ungt og svagt Dynasti, forsmaaer Folkekjærlighedens Styrke til Thronens Befæstelse, for at arbejde paa et System, der kan glimre, men aldrig lyse og aldrig varme. Med eet Ord, jeg kan ikke forstaae en Politik, der vender sig fra den Repræsentation, som blev skabt efter Grundloven af 5te Juni 1849, og som en 16aarig Historie har viist, at der med den kan arbejdes til Velsignelse, for at vælge en Repræsentation efter Forfatningen af 18de November 1863, til hvilken der i den korte Tid, hvori den har bestaaet, ingen Kjærlighed er vakt, og ingen Kjærlighed kunde vækkes, medens den ene Ulykke er fulgt efter den anden. Det ærede Medlem af Kjøbenhavns Amts 1ste Valgkreds (Hall) talte for nogen Tid siden om det Bestaaende; men det bedste Bestaaende er ikke Det, som er kommet til os ved udvortes Tvang, tidt og ofte, ja næsten altid med Bedrøvelse, aldrig med Glæde, og i den Henseende frembyde Forfatningerne af 2den October 1855 og 18de November 1863 ikke noget Tiltrækkende. Det bedste Bestaaende er Det, der har den største Livskraft og Kjærlighed i Folkehjertet, og saaledes bestaaer Grundloven af 5te Juni 1849, som allerede det ærede Medlem for Maribo Amts 4de Valgkreds (Monrad) har udtalt, i Folkets Hjerte. Selv om den blev afskaffet, skal jeg indestaae Dem for, mine Herrer, at Folket vilde vende sig med Længsel fra den nye Forfatning og kun leve sit Hjerteliv i Grundloven af 5te Juni 1849; men jeg spørger, om det er godt, at Folket, saasnart vi have faaet en ny Forfatning, skal længes bort fra den til den gamle, der bærer Frederik den Syvendes dyrebare Navn, og som — det troer jeg, kan siges med Sandhed — er den bedste Grundvold for Folkets Tilfredshed. Derfor skal jeg tillade mig at anbefale vort Forslag, som gaaer ud paa at gjenindsætte Grundloven af 5te Juni 1849 i den gamle Kraft og Myndighed. Jeg skal benytte mig af det Billede, som det ærede Medlem for

Maribo Amts 4de Valgkreds nævnte, om den gamle Leerpotte. Han sagde, at til en saadan havde Man langt mere Kjærlighed, selv om den var revnet, naar den havde Hjerteværdi for En, end til de kostbareste Percellænsarbejder; men jeg vil spørge det ærede Medlem og hele Thinget, om det ikke er bedre at have en gammel Leerpotte, som ingen Revne har? Efter hans Forslag faaer den imidlertid en Revne. Naar Man har en gammel Leerpotte, skal Man da selv slaae en Revne i den, for at faae den mere dyrebar? Dertil vil jeg ikke være med. Vi have nu Grundloven af 5te Juni 1849; den vil jeg have heelt og fuldt gjenindsat i dens Myndighed, og Regjeringen med Rigsdagen kan da siden vedtage, om der skal indføres Forandringer og Forbedringer i den i Kraft af den selv. Jeg skal slutte med nogle Ord af den Mand, der som Formand forestod Rigsdagens Folkething i den første treaarige Periode, og som vi Alle kjende som et i Øjeblikket fremragende Medlem i det andet Thing. Han sluttede som Formand for Rigsdagens Folkething dets treaarige Virksomhed med følgende Ord: „Selv om vi blot havde formaaet at give et sikkert og uigjendriveligt Beviis for, at den i Grundloven nedlagte frie Forfatning lod sig gjennemføre og bringe til fuld Virkelighed, saa vilde dette alene tjene os til ingen ringe Roes.“ Vi maae vel udbryde: Ak, hvor forandret, ak, hvor forandret!“

Den 7de Marts var Grundlovs-Forslaget atter til Forhandling i Rigsraadets Folkething, hvor jeg udtalte mig saaledes:

„Jeg skal tillade mig at anbefale det Hovedændringsforslag, som jeg tillige med flere ærede Medlemmer har stillet. Jeg bibeholder min gamle Anskuelse om, at Vedtagelsen af Grundloven af 5te Juni 1849 er det Eneste, som kan samle Konge og Folk i Enighed under Friheden og uden faretruende Rivninger til at arbejde paa, at faae

det bedst Mulige ud af den mørke Fremtid, der ligger for os. Jeg skal ikke fordybe mig videre i Sagen selv, thi den er vistnok allerede uddebatteret; der er kun et eneste Punkt, som jeg synes ikke endnu har faaet sin rette Belysning, og som jeg derfor skal tillade mig kortelig at dvæle ved. Den ærede Finantsminister har baade i dette og det andet Thing ladet forstaae, at Udlandet vogter paa os, og at der ligger store Tanker i Fremtidens Skjød til Gunst og bedste Velsignelse for Fædrelandet, men at disse store Tankers Virkeliggjørelse vil beroe paa, hvorledes vi komme ud af den Forfatningskamp, som nu er ført saa længe og saa varmt, og navnlig paa, om vi kunne slutte os om det Forslag, som den ærede Finantsminister i Regjeringens Navn har indbudt os til at slutte os om. Jeg skal hertil kun bemærke, at denne Talen om Udlandets Billigelse eller Misbilligelse, om de onde eller gode Øjne, som see paa os udenfra, meget hyppigt i vort parlamentariske Liv er bleven anvendt fra Regjeringens Side, og det føjelige danske Folk har meget ofte, idet det har lyttet mere, end jeg troer ønskeligt og gavnligt var, til denne Tale, truffet Afgjørelser, ikke i Henhold til, hvad der var dets inderligste Ønske og efter dets Bevidsthed det Bedste for det, men i Henhold til denne formodede eller paastaaede Billigelse eller Misbilligelse fra Udlandets Side. Man paakaldte i sin Tid den europæiske Nødvendighed, navnlig fra en Regjerings Side, i hvis Spidse den samme Mand stod, som nu atter staaer i Spidsen for Regjeringen; Man paakaldte den da ligeoverfor den nye Arvelov, til Gunst for den Betragtning, at vi heelt og holdent maatte see at afskaffe den gamle Arvelov for Danmarks Rige, der knyttede Slesvig i Aarhundreder uopløselig fast til det øvrige Danmark, for at faae Grund og Bund for en ny Arvelov, der kunde bringe os Udlandets Bistand til at holde det saakaldte Monarki sammen, og til at støtte og styrke den til-

kommende Heelstats-Ordning. Det blev dengang sagt, at det skulde vi gjøre, for at Udlandet ret kunde komme til at see med milde Øine paa os og støtte os i vor fremtidige Udvikling; men vi vide Alle, at uagtet det danske Folk villigt gik ind paa Dette, udeblev denne Støtte, denne Styrkelse fra Udlandets Side, og det er vist ikke alene mig, men den overvejende Deel af det danske Folk, som allerede for længe siden har seet, at Vedtagelsen af den nye Arvelov ingenlunde styrkede os, at vi ikke ved den Beslutning, vi dengang toge, fik Udlandets Bistand, at der tvertimod ikke er Noget, som i den Grad har bidraget til i Europa at løsne og svække Bevidstheden om, at Slesvig uadskilleligt hører med til Danmarks Rige, idet Man derefter kom til at betragte Slesvig som staaende i samme Forhold til det øvrige, saakaldte danske Monarki, som Holsteen og Lauenborg. Derfor forekommer det mig, at vi ikke skulle lytte efter den Sirenesang om Udlandets Bistand og om de onde eller gode Øjne, hvormed det kan komme til at see paa os. De store Tanker, som laae i Fremtidens Skjød ved det Tidspunkt, hvortil jeg har peget hen, vare ikke Styrkelsestanker, men Tilintetgjørelsestanker for Danmark, og den Afgjørelse, vi den Gang traf, har mere end noget Andet bidraget til, at løse Baandet mellem Slesvig og det øvrige Danmark, og kun forberedet Fjenden paa den store Opløsning, som senere er bleven iværksat. Jeg skal hertil føje, at naar der tales om Udlandet og dets Velvillie for eller Misbilligelse af vore Forhold, kan der derved, synes jeg, kun tænkes paa een europæisk Magt; thi hvad Frankrig og England angaaer, da staaer det idetmindste for mig som noget Latterligt at ville antage, at disse Magter med Ugunst vilde see paa, at vi vedtoge den folkeligste Gave, Frederik den Syvendes Frihedsgave, som vor endelige Grundlov, og hvad de tydske Stormagter angaaer, er der vel Ingen som vil kræve af det danske Folk

at det skal tage Hensyn til de gode eller onde Blik derfra, thi det gode Blik derfra kunne vi ikke paa nogen Maade erhverve os. Der bliver altsaa kun een Magt tilbage, men hvis denne Magt hjælper os, da hjælper den os kun — jeg mener, at jeg ikke staaer eene med denne min Overbeviisning — paa saadanne Vilkaar, der ere lige ydmygende og tilintetgjørende saavel for dansk Frihed som for virkelig dansk Højhedsret over det, som bliver tilbage af Danmarks Rige, over Stumperne; da hjælper den os kun paa det Vilkaar, at vi træde i et Vasalforhold til den, under de Ornevinger, som altid, hvor de faae Lov til at svinge sig hen, have lamslaaet Folkeligheden, Civilisationen og alt menneskeligt Liv. Derfor er det min Mening, at Man ikke skal lytte til Røsterne om, hvorledes Udlandet vil stille sig til os — vi have sørgelige Erfaringer for os i saa Henseende —, men at vi kun skulle tage Hensyn til, hvad der er det danske Lands, det danske Folks Tarv og Trang, og derefter tage vor Beslutning. Saameget skulde dog Det, der er skeet, have lært os, at vi, uden at see tilhøjre eller tilvenstre, uden at see hen til de Magter, der have søndersplittet os, eller til dem, der roligt have seet paa den største Voldshandling, der i den nyere Tid er bleven udført, uden at have søgt at forhindre den, skulle træffe vor Afgjørelse kun i Medfør af det danske Folks egen Ret, egen Ære og egen Velfærd.

Jeg har imidlertid forudseet, at det maaskee kunde træffe, om end ikke dennegang saa paa et andet Stadium, at det danske Folk endelig blev træt, blev jaget træt af Regjeringen, saaledes, at det for enhver Priis eller dog idetmindste for en Priis, for hvilken det ikke fra først af vilde have gjort det, vilde kjøbe Ro og Fred. Jeg har tænkt mig, at det tilsidst ved denne Behandling kunde gaae saaledes, skjøndt jeg haaber, at det ikke skal skee, at vi, der have stillet Hovedændringsforslaget Nr. 1, ikke vandt Overtal

her i Thinget, og at Man da begyndte at see sig omkring efter Mæglingsforslag, der ikke fjernede sig langt fra Grundloven af 1849. Jeg er derfor bleven bevæget til selv at fremkomme med en lille Antydning i saa Henseende, uden at jeg dog har noget Haab om, at den vil kunne vinde Flertallet for sig, i alt Fald denne Gang. Som de Herrer vil see, har jeg tilladt mig at stille et Underændringsforslag til vort Hovedændringsforslag, og de ville see, at det bestaaer af to Punkter. Det ene Punkt er dette, at de, der skulle vælges til Rigsdagens Landsthing, skulle ligesaa personlig stille sig som Kandidater, som Tilfældet er med Hensyn til dem, der stille sig til Valg til Folkethinget. Det er en Anke, jeg tidt har hørt udtalt fra en anden Side, at den Valglov, der gjælder for Valgene til Landsthinget, gjør det muligt — ja, Man har endog sagt, at den ikke alene gjør det muligt, men at Virkeligheden i i saa Henseende var kommen —, at der kunde komme en større eller mindre Masse af Medlemmer ind i Landsthinget, som kun i ringe Grad egnede sig til at være Folkets Talsmænd, og navnlig til, hvad der ligger i selve Ordet „Talsmand", ret at kunne tale, til ret at kunne udvikle deres Tankegang sammenhængende og gjøre den gjældende i Debatten. Uagtet jeg naturligviis ikke kan have nogen Mening om, hvorvidt det er rigtigt eller ikke, kan jeg ikke fordølge den Overbeviisning, at den Kjendsgjerning, at her i Folkethinget sidde Mænd af alle Klasser, der have stor Dygtighed til sammenhængende at kunne udvikle deres Tankegang, der have Gave til paa en levende, varm og tiltalende Maade at kunne tage Deel i Debatten, maaskee for en ikke saa ringe Deel beroer paa den Bestemmelse i Valgloven til Folkethinget, at Kandidaterne personlig skulle stille sig. Dertil hører Tanke, Mund og Mæle, aandelig og hjertelig Bøjelighed, hvilket ikke er en ringe Garanti for, at de ogsaa værdigt kunne indtage

deres Pladser i Folkethinget, og det er denne Betragtning, der har gjort, at jeg har tilladt mig at stille det Forslag, at den samme Maade at vælges paa, som nu gjælder for Folkethinget, ogsaa skal overføres paa Landsthinget. — Det andet Punkt af mit Forslag bestaaer deri, at der foruden de 52 Medlemmer, hvoraf Rigsdagens Landsthing efter Grundloven af 1849 bestaaer, skulde vælges 14 Medlemmer, hvis Valg forlods blev overdraget til de større Grundbesiddere i Landet, til Mænd, som ere Ejere af 20 Tønder Hartkorn eller derover. Jeg haaber, at det ærede Thing vil see, at det idetmindste fra mit Standpunkt er en Imødekommen, som jeg gjerne vil have, at de idetmindste noget skulle paaskjønne. Det er især Hensynet til disse større Grundbesiddere, der har gjort, at der har løftet sig mange og vægtige Stemmer imod Sammensætningen af Rigsdagens Landsthing, fordi de større Grundbesiddere ved den kunde ligesom blive skudte ud fra enhver Virksomhed og Indflydelse paa den lovgivende Behandling af de offentlige Sager. Efter at jeg i Korthed har udtalt Dette, skal jeg imidlertid tilføje, at efter hvad jeg nu har hørt af den højtærede Formand, vil han lade dette mit Underændringsforslag komme under Afstemning før det principale Forslag, men da jeg ikke kan ønske, at vort Hovedforslag skulde undergaae en saadan Forandring, og da det kun var min Mening, at Underændringsforslaget, hvis Hovedforslaget faldt, maaskee kunde blive vedtaget — det var kun i den Tanke, at jeg stillede det — maa jeg tillade mig at erklære, at jeg tager mit Underændringsforslag tilbage. Jeg har kun gjort denne Antydning, for at Man muligt kunde forene sig om et saadant Forslag paa et andet Stadium, paa en anden Tid og paa et andet Sted."

Mit sidste Ord i Samlingen 1864—65 blev talt den 10de April og lød saaledes:

Jeg skal i ethvert Tilfælde fatte mig kort. Jeg havde slet ikke tænkt paa i denne Aften at tage Ordet eller i det Hele at udtale mig ved denne eneste og sidste Behandling. Jeg føler selv altfor dybt det store Ansvar, som jeg tilligemed alle Andre her i denne Sal nu og i Fremtiden skal bære, for den Stemmegivning, jeg aflægger i dette Øjeblik, og jeg har ikke følt mig opfordret til, selv om jeg havde nogen Indflydelse, at benytte mig af den til at raade eller tilskynde noget eneste Medlem til at stemme saaledes eller anderledes. Jeg føler altfor dybt, at mit eget Ansvar har været saa stort og er i dette Øjeblik saa tungt, at jeg ikke paa nogen Maade kunde falde paa at ville henvende mig til Andre og ligesom tage Ansvaret fra dem over paa mig. Men hvad der har bevæget mig til at tage Ordet, er, at jeg, ligesom flere ærede Medlemmer, vil motivere min Afstemning, navnlig i Modsætning til, hvad der er fremkommet fra den anden Side. Der er blevet talt om Farer fra Indlandet, der er blevet spaaet om alle de Brud og Forfærdelser, der ville komme over Fædrelandet, dersom vi ikke vedtoge det Forslag, her foreligger. Vi have imidlertid ogsaa fra vor Side gjort en Beregning og viist hen til Fremtiden, ikke som noget Sikkert, men som Noget, der kunde være sandsynligt, idetmindste for vore Blikke. Vi have viist hen til den Kiv og Strid, det vilde opvække, naar Folket fik en Forfatning, som fra første Færd af blev modtagen med Mistillid, for ikke at sige med Had og Forbittrelse. Vi have viist hen paa den sandsynlige Følge af Vedtagelsen af denne Forfatning, nemlig alle disse Kampe i Folket selv og den Agitation, som først da vilde faae sin rette Næring, hvorved den da let kunde komme til at oprive de sidste Kræfter, der endnu er tilbage i dette lille, plyndrede Folk; men vi — og navnlig jeg — ville ikke lægge stor Vægt paa Dette, thi det hører Fremtiden til. Derimod forlange

vi ogsaa af de andre ærede Herrer, at de ikke skulle opstille saadanne Billeder af Fremtiden for os, for at kyse os fra, hvad vi anse for vor Ret og vor Pligt. Jeg veed ikke, hvorfra de ærede Herrer have denne aldeles sikre Forudfølelse af, hvad der vil komme, navnlig efter den Maalestok, som de Herrer ville anlægge. Det ærede Medlem for Maribo Amts 4de Valgkreds (Monrad) sagde i Sommer til Konsejlspræsidenten, da denne foreholdt os de store Farer, som vilde følge af, at vi negtede vort Samtykke til den Fred, som han tilligemed det øvrige Ministerium var i Begreb med at slutte: Hvorfra veed Konsejlspræsidenten alt Dette? Har han havt en Aabenbarelse? Jeg spørger de ærede Herrer, som sidde paa den anden Side: Hvoraf vide De det? Have De havt en Aabenbarelse? Jeg skal være saa langt som Nogen fra at kaste Snavs navnlig paa de Mænd, der have gaaet i Spidsen for denne Side i vort Fædreland. Jeg fralægger mig i dette Øjeblik, da det rimeligviis er sidste Gang, jeg aflægger Vidnesbyrd i denne Sal, enhver Deel og Lod i alle de Bestyldninger, der ere udgaaede over disse Mænd, som om de ikke havde et dansk Hjerte. Jeg veed saa godt som Nogen, at der i de to Mænd, som stode i Spidsen for de to foregaaende Ministerier, banker et dansk Hjerte; jeg veed saa godt som Nogen, at dersom de havde kunnet komme her i den lovgivende Forsamling og sagt: Slesvig er vundet og kan gaae ind under Grundloven af 5te Juni 1849, vilde det have været en Festdag og en Højtidsdag for dem; derom vil jeg aflægge Vidnesbyrd. Men paa den anden Side siger jeg: Det, som manglede dem, var ikke Fædrelandskjærlighed, ikke Iver og Flid og Kjærlighed til at arbejde paa at frelse deres Fædreland, men det var Villiekraft og Tro, en saadan Tro, som kan gjøre, at Man sætter Livet ind paa en Tanke, Troen paa alle de Livets store Magter, der gjøre, at Man vover

det Store. Da et Menneske imidlertid trænger til Tro, blev det til Overtro hos dem paa Noter og Depecher, som om et Folk, der staaer paa Undergangens Rand, nogensinde er frelst ved Noter og Depecher! Jeg siger derfor, at den ærede anden Side ikke har erhvervet sig Privilegium paa at komme til os med den Fordring, at vi skulle troe paa dens Forudsigelser. Punkt for Punkt have de slaaet Klik; Punkt for Punkt blevne de Herrers Regnestykker desavouerede af Begivenhederne, af hvad man vil kalde Skjebnen; Punkt for Punkt spillede deres Politik Fallit, skjøndt det var en Politik, som arbejdede for Danmarks Frelse. Jeg veed derfor ikke, hvorledes de Herrer nu kunne komme til os og forlange, at vi skulle troe paa deres Syn paa Fremtiden, thi de maae dog tilstaae, at dette i gamle Dage fuldstændig har gjort Fiasco. — Naar jeg seer paa Fremtiden, kan jeg ikke slippe den Tanke, at noget Modsat kan skee, hvis vi sige Nej til denne Beslutning; thi jeg kan ikke faae andet ud af Situationen, som den er, end at en Regjering, der elsker sit Fædreland, og først og fremmest arbejder paa, at det kan blive frelst, trods at dens Ære maaskee gaaes for nær derved, at den lider et Nederlag i den lovgivende Forsamling, dog maa kunne føle sig tilstrækket til at sætte den saarede Følelse tilside og sige til sig selv: Vi have baaret os galt ad ved at gaae til Rigsraadet istedetfor til Rigsdagen, og vi skamme os ikke ved at raade Hans Majestæt til fra nu af at tage Sagen paa en anden Maade. Ligesaa godt som der stilles os en Fremtidsudsigt for Øje, kunne vi fra vor Side stille en Fremtidsudsigt for Øje, som dog ikke synes saa heelt urimelig. — Ytringerne om, hvorledes Man i Udlandet betragter Danmark i denne vor Forfatningskamp, minde mig levende om det Skræmmebillede, Man opstillede i Aarene 1852 og 1853, den europæiske Nødvendighed. Det forekommer mig, mine Herrer,

at dersom Noget kunde forstærke min inderlige Følelse af, hvor dybt vi ere blevne reducerede, hvor dybt vi ere gaaede nedad, er det denne Talen om, at vi skulle tage Hensyn til Udlandet, til dette Udland, hvorefter vi have føjet os i 10 til 12 Aar, ligeoverfor hvilket vi have taalt den ene Ydmygelse efter den anden, dette Udland, til hvis Raad vi trofast have lyttet, hvis Raad vi ofte have fulgt til vor egen Skade, men som dog saae paa, at vi bleve plyndrede lige til Skjorten. At vi nu her skulle tale om at tage Hensyn til dette Udland, der aldrig tog Hensyn til, at vi føjede os efter det, men lod Dommen gaae ud over det lille Land, som det selv havde indrømmet, havde Retten paa sin Side, det er for mig Vidnesbyrd om, hvor langt vi ere gaaede nedad. Dernæst siger jeg, at en anden Betragtning af Udlandet har sin fulde Ret, og det er den, at der dog maaskee kunde være saa megen Ære i Udlandet, at Man der kunde sige: Det er intet Under, at et lille Land, der er behandlet saaledes, der er plyndret saa yderligt, og som har modtaget en saadan Aareladning som Danmark, i et Slags Feberhede famler hid og did for at finde en Redningsplanke eller et Halmstraa at klamre sig til. Den Betragtning kunde maaskee ogsaa have sin Berettigelse, at Udlandet vilde skamme sig over, til den store og blodige Uret, det har tilføjet os, ogsaa at føje den, at blande sig ind i og tvinge os med Hensyn til vore indvortes Forfatningssager. Dette er en Betragtning, som jeg ret inderligt beder de Herrer, der tilligemed mig ikke i denne Sag kunne komme overeens med den anden Side af Salen, i Sardeleshed at ville have deres Øjne henvendte paa. — Jeg vil tale personlig om mig selv, og jeg vil da sige Dem, mine Herrer, at De maae have den Tro, at en Mand, der i 30 Aar, deels i Kirken, deels i Folket, bestandig har udhævet den Grundsætning: I skulle gjøre Ret og Skjel, I skulle gaae den

lige Vej, I skulle ikke troe, at hverken Sjælen eller Landet eller Folket frelses ved at gaae nogen anden Vej — at en Mand, der i 30 Aar saaledes har vidnet, ikke blot *har ondt ved* at svigte sin Fortid, men ikke *kan* svigte den, saaledes, at han i det store afgjørende Øjeblik slap den Grundsætning, som han har stillet i Spidsen for sin Virksomhed. Jeg veed og føler hos mig selv, hvad det er for en tung Byrde, jeg paalægger mig ved nu at stemme Nej til det foreliggende Forslag, men naar jeg dog gjør det, vide De ogsaa, mine Herrer, at en Mand, der har Hjerte og Følelse, i dette Øjeblik maa lide af en egen Fornemmelse ved gjerne at ville Noget, som han dog ikke kan, fordi han er bunden ved Noget, der er stærkere end hans Lyst, bunden saaledes, at han, hvis han handlede imod Det, hvorved han er bundet, vilde fornegte sig selv, ikke mere være, hvad han var, og saaledes gaae til sin Gjerning med en ikke god Samvittighed."

Rigsraadets Folkething blev opløst, efter den 10de April at have *forkastet* det foreliggende Grundlovs-Udkast. Jeg havde besluttet *ikke* atter at stille mig; jeg havde ligesom en Forudfølelse af, at jeg vilde komme i en haard Kamp med den daværende Regjering, der mere og mere maatte staae for mig som en Ulykke for Fædrelandet. Der stilledes imidlertid saa mange og saa indtrængende Foreſtillinger til mig, at jeg gav efter i Anerkjendelsen af, at jeg burde være med at kjæmpe den Sag *tilende*, jeg havde været med at *begynde*. Da, naar det var skeet, vilde jeg ganske trække mig tilbage fra enhver Rigsraads- og Rigsdags-Virksomhed. *Den* Beslutning tænker jeg ogsaa at udføre. Men min sidste Gjerning i den lovgivende Forsamling blev skjebnesvanger for mig.

Det gamle forkastede Grundlovs-Forslag blev atter forelagt Folkethinget d. 28de Avguſt 1865, og under 3die

Behandling af samme d. 18de Sept. holdt jeg min sidste Tale i Rigsraadet, saalydende:

„Den Side, hvortil den ærede sidste Taler saavelsom jeg hører, led ved forrige Behandling et Nederlag, og det er min Mening, at vi igjen denne Gang ville lide et Nederlag. Jeg skal imidlertid vide at underordne mig Folkethingets Afgjørelse, uden at surmule og uden at see skjævt til andre ærede Medlemmer, som staae imod mig i denne Sag. Jeg troer og er overbeviist om — og jeg er glad ved at have denne Tro — at der paa den modsatte Side sidde Mænd, der elske deres Fædreland ligesaa højt som jeg, og jeg veed ikke, hvorfor vi skulle gjøre denne bittre Sag endnu bittrere ved at troe alt muligt Ondt om hinanden, naar Man ikke har aldeles tilstrækkelig Grund dertil. Navnlig vil jeg udtale, at det ærede Medlem for Svendborg Amts 1ste Valgkreds (Nyholm) kun har stillet det Forslag, som bærer hans Navn, fordi han har troet, at han burde stille det. Jeg kan blot beklage, at han for tidligt har tabt Troen paa den gode Sag, som han sidste Gang forsvarede saa kraftigt og ædelt; men jeg kan ikke gjøre fælles Sag med dem, der betragte ham som en Overløber fra den ene Lejr til den anden. Med Hensyn til det Nederlag, som vi led sidste Gang, skal jeg udtale den Bemærkning, at just dette Nederlag maaskee klarere end saameget Andet kan bevise, hvorlidet farlig den almindelige Stemmeret her i Danmark er; thi Folkethinget blev opløst, og navnlig Bondestanden vidste godt, at det gjaldt, om den almindelige Stemmeret til Landsthinget skulde være eller ikke. Det vilde altsaa ikke have været noget Under, om denne Bondestand udelukkende havde sat stive Femtejunimænd ind i denne Forsamling; thi vi vide jo Alle, at det er Bondestandens inderligste Ønske at bevare den almindelige Stemmeret til Landsthinget; det vilde ikke have været et Under,

om Bondestanden havde valgt Folk, som til det Yderste vilde have holdt paa den uforandrede Grundlov af 1849; men den gjorde det ikke, og naar vi see os om i denne Forsamling og betragte den Stemmegivning, som sidst blev Udfaldet af Forhandlingerne, er det næsten aldeles aabenbart, at De, som ville gaae ind paa en Forandring af Grundloven af 5te Juni 1849, ere et Overtal her i denne Sal; paa en klarere Maade, finder jeg, vil det ikke kunne beviises, hvorlidet nødvendig en Forandring af den almindelige Stemmeret er i Danmark, og hvis atter Stemmegivningen denne Gang bliver den samme som sidst, hvorved den almindelige Stemmeret til Landsthinget afskaffes, skal det staae som et betegnende Fingerpeg paa, at den almindelige Stemmeret, som blev afskaffet ved en saadan Stemmegivning, aldeles ikke behøvede at blive afskaffet. Kongens Regjering kan være sikker paa, at den ikke vil møde nogen haardnakket Modstand hos den kosteklædte Befolkning, og den kan være overbeviist om, at der ikke er Stædighed og Stivhed i denne Stand fremfor i nogen anden. Om det vil skee, at Regjeringen vil komme til at staae ligesaa heldig overfor det Landsthing, der bliver valgt efter den Valgmaade, som her er bragt i Forslag, vil Tiden vise, men jeg tvivler derom, og den Forsamling, som sad efter Forfatningen af 2den Oktober 1855, varsler ikke godt i denne Henseende; thi det er klart og vist, at den Regjering, som selv havde skabt denne Forfatning, og som var udgaaet fra Deres Midte, som først og fremmest førte Ordet i denne Forsamling, havde ikke alene Vanskelighed ved at sætte den Forandring igjennem, som Man ansaae for at være absolut nødvendig, men det var ofte en Umulighed for den at sætte Noget igjennem.

Efter min fulde Overbeviisning er Kjærligheden til den Grundlov, som vi have, det rette, ja, eneste Konservative. De Forfatninger, som ere blevne til efter nyere

Mønstre og i den nyere Tid, have ikke vist sig synderlig stærke, de have ikke havt nogen synderlig Trivsel; det Instinktmæssige, som kan samle Folk om noget Fælles, er ikke stærkt i vore Dage, i hvilke det er vanskeligt at bringe alle Hoveder under een Hat; den Ene vil tilhøjre, og den Anden tilvenstre. Men har en Grundlov vundet Folkets Kjærlighed, har en Grundlov staaet Rod i Folkets Bevidsthed, saa skal Man betragte det som et stort og uerstatteligt Gode, og saa skal Man ikke gaae hen og uden Nødvendighed forandre den Grundlov, som har slaaet en saadan Rod i Folket, og Man skal allermindst gaae hen og lave en ny Forfatning sammen efter den lille Tabel, efter smaa Beregninger, som om den ligesaa fuldt kan staae for Stød som den gamle. Man kaster Kjærligheden bort og fylder det tomme Rum med et Regnestykke og mener, at det Sidste kan være ligesaa godt som det Første. Men Man kan blive bittert skuffet; thi naar Stormene og Vandskyllene komme, som vi saa tidt have seet, da har en saadan Forfatning ingen Fasthed, den kan blæses bort som et Stykke Papir, og vi have saa ofte seet, at en saadan Forfatning, som ikke er plantet i Muldjord, men er plantet i Sand, henvejres i et Øjeblik. Der tales i det kongelige Budskab til os om en Forfatning, som kan værne om Kongedømmet. Dersom der kommer en Sammensætning af Landsthinget, saaledes som det er foreslaaet, deels af Regjeringen og deels af ærede Medlemmer, gid det da ikke vil stadfæste sig, at den gamle Grundlov, som havde Folkets Kjærlighed, var bedre i Stand til at befæste og værne om Kongedømmet end en ny Grundlov, som ikke havde den Rod i Folkets Hjerte; men det er der efter min fulde Overbeviisning ingen Udsigt til ved disse Grundlovsforslag.

Efter min Overbeviisning er der ingen Tanke i disse Forslag. Er det ikke saa, mine Herrer! at Det, Man vil,

er et Førstekammer, som kan danne en Modvægt mod Folkethinget med dets formeentlige større Fristelser til at fortabe sig i Smaaligheder, i egoistiske Standsfordomme og personlige Hensyn, med dets større Fristelse til at see med et hildet Blik paa det Hele, istedetfor at afpasse det Enkelte efter det Hele? Og saa kommer Man just med et Forslag til et Førstekammer, som er grundlagt paa Skilsmisse og Adskillelse, hvis Medlemmer fra Fødselen af bære Adskillelsens Mærke og Standsforskjellens Skilt paa deres Pander, og saa peger Man paa denne saaledes sammensatte Forsamling og siger: „Her er et Førstekammer, som kan see *udover* det *Særlige*, frigjort for Standshensyn og Standsinteresser. Her er et Førstekammer, som i et stort Overblik kan samle det Hele under bestemte, højsindede Beslutninger.“ Jeg spørger, mine Herrer! om det, dersom i det Hele disse særlige Hensyn skulle have en lovbegrundet Ret til særlig at blive repræsenterede, da ikke vilde være i sin Orden, at de bleve repræsenterede i det *andet* og ikke i det *første* Kammer? Men her kommer, just i dette første Kammer, der skulde have Overblikket og den politiske Modenhed, *Forskjelligheden*, *Adskillelsen* og *Skilsmissen* frem, og derfor siger jeg, at der *ingen Tanke* er i disse Forslag.

Derhos skal jeg udhæve, at det Hele tykkes mig at være *lavet*, men ikke en virkelig *Organisme*; disse Brokdele af Landsthinget kunne ikke samles til et sammenhængende Hele indbyrdes, langt mindre i Forbindelse med Folkethinget. Man skal have Tillid til de fødende og bærende Kræfter i Folkelivet, Man skal have Tillid til, at der er en sund Livskraft tilstede i det danske Folk, — jeg vil ikke sige, at Folket altid vil være istand til at gribe det Rette, thi det vil aldrig skee — men Man skal have den Tillid til det, at det vil have Styrke og Livskraft nok til at raade Bod paa det Falske og Skjæve, som i Tidens

Løb kan have indsneget sig, og som har virket paa Afgjørelsen i det Enkelte. Har Man ikke denne Tillid til Folket, da mangler Man Synet for, hvad der betinger enhversomhelst Friheds Udvikling i dette Folk. Men at lave og blande Noget sammen, der skal kaldes og *forestille* det Konservative, men ikke er det, det er et Regnestykke, en uvirkelig Abstraktion, noget *Lapperi*. Allermindst kunne Penge og Penges Værd afgive noget ret Korrektiv. Man kunde til Nød sige, at Penge og Pengemændene kunne give nogenlunde Sikkerhed og Garanti for, at de materielle Interesser bleve varetagne, at Statens Midler bleve godt anvendte; men, mine Herrer! der er andre dybere og højere Ting, der skulle konserveres end disse, og det er *den danske Folkeejendommelighed*. Nu siger jeg med den fuldeste Overbeviisning, at den danske Bondestand bedst har bevaret, vel uudviklet, men rigest, den danske Folkeejendommelighed, hvorimod de andre Stænder mere eller mindre ere blandede med Noget, der ikke hører Folkeligheden til, og som har *fortyndet* den. Den hele unationale Opdragelse og Dannelse skal sandelig ikke bidrage til at holde Folkeaanden oppe, ren og ublandet. Men den danske Bondestand, skjøndt ofte vildledet og fyldt med Snavs istedetfor med Det, der duer, har endnu bevaret den rigeste Rest, der er tilbage i Danmarks Rige, af den danske Folkelighed. Jeg siger, der er ingen mere konservativ Stand i Landet end den danske Bondestand, trods alle dens Brøst og Bræk, som jeg ingenlunde er blind for, og derfor er det ikke urimeligt, at denne Bondestand skal frem. De andre Stænder have mere eller mindre spillet deres Rolle i vor Historie. Vi have havt *Adelsvælde* i Danmark, og under denne gik Sagerne daarligt; vi have havt *Gejstlighedsvælde*, og Sagerne ere ligeledes gaaede daarligt; vi have havt *Kongens Enevælde*, og det var ikke godt under den, og endelig

have vi ogsaa havt Bureaukratiet, og under dette har det ikke været bedre. Nu siger jeg: det underste Folkelag skal frem, det er just Det, Historien peger hen paa, det underste Folkelag skal prøve sine Kræfter og see, om det ikke kan gjøre sine Sager bedre, end de andre Stænder have gjort deres. I det Mindste siger jeg med fast og fuld Overbeviisning, at den danske Bondestand ikke har viist sig Frederik den Syvendes Frihedsgave uværdig. Den danske Bondestand har voteret Summer, ikke blot til sit eget Brug, nej, allermindst til sit eget Brug, f. Ex. til sit daarlige Almueskolevæsens Opsving; den har voteret Summer og det store Summer til de almindelige, store Dannelsesanstalter og videnskabelige Institutter i Landet, voteret store Summer til den danske Embedsstands Lønning, som for den tidt og ofte maatte synes at være overdreven, og den har voteret store Summer til Militæret, til store Bygninger, Museer, Biblioteker og andre Ting. Jeg mener derfor, at den danske Bondestand allermindst har gjort sig uværdig til den Frihedsgave, som Frederik den Syvende har givet os, og desaarsag kan jeg ikke Andet end inderlig anbefale det ærede Thing endnu i den ellevte Time at holde fast paa de Friheder, som ere givne det hele Folk og dermed ogsaa den danske Bondestand.

Jeg vil endnu tillade mig at gjøre en kort Bemærkning, og det er, at det tykkes mig, at hvad der ligger til Grund for disse Forslag er i høj Grad Kortsynethed. Man gyser for det sidste Aars Uro, Kamp og Strid og for den uhyggelige Tilstand, som ganske vist er kommen tilstede her i Landet efter disse saakaldte ulykkelige Grundlovsforhandlinger, og det er en af de væsentligste Grunde, Man anfører for, at vi hurtig skulde see at komme over disse Stridigheder. Lad os faae Ro i Danmark, at det igjen kan blive lykkeligt og fredeligt at være her. Men

det kunde være, at Man vilde kjøbe en øjeblikkelig Ro for en lang og uoverskuelig Tidsrækkes Uro, Bitterhed og Strid; det kan være, at en Forandring af Danmarks Riges Grundlov i den Retning, som her er foreslaaet, vil føde en ganske anderledes og langvarig Bitterhed, Kamp og Strid i Danmark, end disse kortvarige Forhandlinger her nogensinde kunne føde ud af sig. Ja, jeg er meget bange herfor, fordi alle disse nye Forandringer fra første Færd ville blive modtagne med Mistanke, Bitterhed og Vrede paa mange Steder, fordi de ville række Agitationen Tonder, der vil oprive Folk baade i Repræsentationen og udenfor, eller, hvad der maaskee endnu er værre, føde en Dosighed og Ligegyldighed, hvorunder alt aandeligt og offentligt Liv vil gaae tilgrunde. Man siger, vi maae i Hast see at komme til Ro med disse Forhandlinger for at tilbagevinde Slesvigerne; vi kunne ikke opnaae Dette, saalænge vi optages af disse Stridigheder, saalænge vi frembyde dette ulykkalige Skue for Sønderjyderne. Jeg erklærer herved, som jeg ofte har gjort, at for Nordslesvigs, ja, for hele Sønderjyllands Skyld og Tilbageerhvervelse vilde jeg opoffre, hvad et Menneske kan og tør opoffre, vilde jeg opoffre endogsaa Frihedens Gave. Men det er kun en Paastand, og det en Paastand uden Skygge af Beviis. Jeg siger derfor, som et æret Medlem sagde forleden Dag, vi faae ikke Slesvig tilbage en halv Time før, fordi vi vedtage disse Grundlovsforandringer; tvertimod synes jeg, at et frit Danmark, et Danmark, hvis Folk er glad og lykkeligt ved sin frie Forfatning, er et ganske anderledes Maal for de trælbundne, arme Sønderjyders Ønsker og Længsler end et Danmark, som har en Forfatning, der ikke lader Sjæle og Hjerter komme til Ro, men Dag for Dag føder Bitterhed, Vrede, Agitation og Uro i dem alle. Jeg troer, at Sønderjyderne aldrig paa nogen Maade, hvorledes vi saa bære os ad,

ville opgive deres Ønske om og Længsel efter at komme tilbage til os; men skulde Noget kunne gjøre, at de ikke bleve dragne til os, men bortstødte, saa maatte det være, at vi tilsidst vedtoge en Forfatning, som rimeligviis vilde gjøre Tilstanden i Danmark endnu uhyggeligere, end den i dette Øjeblik er. Derfor, mine Herrer, anbefaler jeg i den sidste Time Vedtagelsen af Danmarks Riges Grundlov, og navnlig Forslaget under Nr. 1. Skulde det imidlertid ikke blive vedtaget, saa giver jeg min Stemme til Forslaget under Nr. 2, fordi i dette dog endnu den almindelige Stemmeret er bevaret."

Det formeentlig Afgjørende.

Forinden jeg imidlertid havde udtalt mit sidste Ord i Grundlovs-Sagen, var der foregaaet en Forhandling, hvori jeg tog Deel paa en Maade, som gav det afgjørende Stød til, hvad der paafulgte. — Det vil være i de fleste Læseres Erindring, at der strax efter at Rigsraadet i Efteraaret 1863 atter var blevet samlet, indkom Forslag til en Adresse til Kongen om, at Allerhøjstsamme vilde beslutte sig til at forelægge Grundlovs-Sagen først for Rigsdagen. Efter den hele Stilling, Ministeriet havde indtaget fra Først af til denne Sag, en Stilling, ifølge hvilken det var en Æres-Sag for denne Regjering at holde fast paa Grundlovs-Forslagets Forelæggelse og Behandling først i Rigsraadet, — maatte denne Adresse betragtes som en Mistillids-Erklæring til Ministeriet. Forslagsstillerne vilde gjennem Adressen søge Kongens Raadgivere fjernede, for at en ny Regjering, som ikke ved sin formeentlige Ære var bundet til at hævde Rigsraadets Fortrins-Ret med Hensyn til Tiden for Grundlovs-Forhandlingen og dets dermed følgende Tryk paa den senere Behandling i Rigsdagen, — kunde give Sagen en formentlig sundere Stilling, ved først at spørge den sidstnævnte Forsamling,

og derved rimeligviis sikkre den et lykkeligere, folkeligere og for Friheden gunstigere Udfald. — Jeg var af flere Grunde ikke med at indbringe denne Adresse. Men, da jeg var inderlig overbevist om, at Ministeriet Bluhme-David ikke mægtede at hævde hverken Danmarks Ære, som jeg opfattede den, eller dets Frihed og Fremtid, at dette Ministerium havde været og var et af de udanskeste, aandsfattigste og med Hensyn til Fædrelandets Ret og Frelse vantroeste, derfor usaligste af alle de Ministerier, der havde været ved Roret siden 1848, — var jeg naturligviis med at støtte Adressen, for, om muligt, gjennem den at bevirke dets Afgang. Det havde afsluttet den forfærdelige Fred, det havde afvæbnet Hæren og derved gjort en følgende dansk Regjering det saagodtsom til en Umulighed at gjenoptage en hæderlig Holdning; og nu vilde det sætte Kronen paa sit Værk ved at benytte en Jammers-Tid til at antaste det Eneste af nogen større offentlig Betydning, som endnu kunde samle Folket i Kjærlighed om Thronen og styrke det til at gaae den mørke Fremtid imøde. Dertil kom, at Regjeringens Hoved, Gehejmeraad Bluhme, i Aarene 1852—54 havde væsentlig bidraget til al den Elendighed og Forvirring, hvori vore Sager laae, til al den usalige Forvikling, hvori Danmark var kommet ligeoverfor Udlandet, navnlig de tydske Stormagter og det tydske Forbund. — Mine Betragtninger angaaende alt Dette indeholdes i følgende Tale, jeg den 2den September sidstleden holdt i Folkethinget:

„Jeg antager ogsaa, som den ærede Konsejlspræsident allerede anthdede, at Meningen, den egentlige Mening med det foreliggende Adresseforslag, Det, der ligger bagved, er Ønsket om og Bestræbelsen efter enten at bevæge det nuværende Ministerium til frivillig at indgive sin Dimission, eller bevæge Hs. Majestæt Kongen til at omgive sig med andre Raadgivere, som kunne gaae ind paa det i Adressen

Udtalte, at begynde Forhandlingerne i Rigsdagen istedetfor i Rigsraadet. Selv den godmodigste Betragter af vore nuværende Forhold vil vel neppe vente, at den nuværende Regjering skulde forlade den gjennem saamange Kampe haardnakket forfulgte Plan, hvortil vel dens formeentlige Ære er knyttet, skulde ville gjøre Bod for sine Synder og forlade Rigsraadet, for at gaae over til Rigsdagen. Med andre Ord, der foreligger altsaa et virkeligt Mistillidsvotum mod den nuværende Regjering. Man vil gjerne af med disse Ministre, Man holder ikke af dem, men snarere det Modsatte. Jeg for min Part deler ganske denne Misstemning mod den nuværende Regjerings Medlemmer; jeg vil ogsaa inderlig gjerne af med dem; jeg vilde inderlig gjerne bidrage Mit til, om jeg kunde forsætte dem til Privatlivets Ro og Hvile, ikke fordi jeg paa nogen Maade vil sætte nogen Klik paa det ærede Ministeriums borgerlige Ære og Agtelse, men fordi det har været hos mig en gammel og er en rodfæstet Overbeviisning, at dette Ministerium har været Danmarks Ulykke, at dette Ministerium har været mere end Danmarks Ulykke, at det har bidraget til Danmarks grændseløse Ydmygelse, bidraget til at afskjære os Udsigten til en lys og glædelig Fremtid. Derfor vilde jeg inderlig gjerne stemme for det foreliggende Adressforslag, og jeg har, som det ærede Medlem for Maribo Amts 3die Valgkreds (Barfod) antydede, kun Betænkelighed derved, fordi der forekommer Ord og Udtryk i Adressen, som ikke for mig indeholde fuld Sandhed. Jeg savner ogsaa en aaben og ærlig Udtalelse om, at det er et Mistillidsvotum til Hs. Majestæts Regjering. Men da jeg antager, at Sagen gaaer til anden Behandling, vil der endnu være Tid til at stille de Ændringsforslag, jeg maatte finde nødvendige, og deriblandt en Passus, som jeg med den ærede Formands Tilladelse skal tillade mig at oplæse, for at den

kan være saa diplomatisk nøjagtig, som jeg i dette Øjeblik kan give den. Den Passus, som jeg vil foreslaae tilføjet til anden Behandling, er følgende: „Men dette (Sagens første og øjeblikkelige Forelæggelse for Rigsdagen) kan kun tænkes opnaaet derved, at D. M. omgiver Dem med andre Raadgivere, danske Mænd, folkelige Mænd, som forstaae det danske Folk og dele Folkets Hjertelag og Syn samt have Tro til Folkets Fremtid. Intet gammelt Heelstatsministerium, intet nyt Hunsministerium vil det danske Folk, men et heelt og fuldt dansk Ministerium. Danmark har altid havt retfærdigt Krav paa en saadan Regjering, men allermeest nu, da de tydske Bestanddele ere udskilte, og da kun en fuld, kraftig, til Offer beredt Danskhed kan ophjælpe det dybt Sjunkne. Kan der nu ikke opnaaes en dansk Regjering omkring Deres Majestæts Throne, da forstaae vi ikke, naar Danmark skal blive regjeret efter sit Hjerte og ikke efter fremmed Bud under vanærende Afhængighed og Vantrivsel til Døden".

Jeg skylder det høje Thing, jeg skylder den ærede Regjering, og jeg skylder mig selv at begrunde dette mit Mistillidsvotum mod den nuværende Regjering. Jeg antager, at det er den ærede Konsejlspræsident, der giver Regjeringen dens Farve i Forbindelse med den ærede Finantsminister, der, saavidt jeg veed, i de store politiske Spørgsmaal altid har samstemmet med ham. Det Samme gjælder om den ærede Indenrigsminister, som til en vis Grad om alle de andre Medlemmer af den nuværende Regjering, der have sluttet sig om den ærede Konsejlspræsident, en Konsejlspræsident, der har en saadan politisk Fortid, som han. Det er bekjendt, mine Herrer, at den nuværende Konsejlspræsident for noget over 13 Aar siden dannede en ny Regjering, hvis første Livstegn, som jeg snarere vil kalde Dødstegn, var den kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852. Denne kongelige Kundgjørelse er blevet kaldt et Stats-

coup, fordi den er given uden Rigsdagens Samtykke, og fordi den maatte ophæve 5te Juni-Grundloven som Rigsgrundlov for Danmarks Rige. Den blev ikke og kunde jo vel ikke strax blive sat i Kraft, men den maatte udøve et Tryk, den maatte være og blev en nødende Kraft, som den lovlige Repræsentation i Tidens Løb ikke kunde stille Meget op imod, hvilket ogsaa viste sig; thi skjøndt det ærede Medlem fra Maribo Amts 4de Valgkreds (Monrad) erklærede, at Sagen var ikke saa farlig, fordi Man jo kunde blive siddende, naar den Sag blev forelagt for Rigsdagen, saa var dog det Højtryksmaskineri, som Regjeringen havde bragt igang, af en saadan Kraft, at det løftede alle de Herrer op fra deres Stole og lod dem være svævende i Luften uden fast Grundvold under deres Fødder. Det var saaledes, at Heelstatspolitiken blev ført frem og Konsejlspræsidenten var derved fremkommen med sit politiske Program, som var Heelstaten, hvilken jeg altid har kaldt en Fordærvelse for Danmark; thi ved Heelstaten blev et afgjort Ja tilligemed et afgjort Nej optaget i Stats-Organismen; ved Heelstaten blev der bragt en Bombe midt ind i vor Forfatning, og Tydskland stod med Lunten ved Siden, ventende paa en bekvem Lejlighed til at sprænge det Altsammen i Stumper og Stykker. Det var den ærede Konsejlspræsidents første politiske Daad.

Men der mødte dog nogle Vanskeligheder ved Planens Gjennemførelse. Det ærede Medlem for Maribo Amts 4de Valgkreds (Monrad) gjorde nemlig den Forespørgsel til den ærede Konsejlspræsident og til Regjeringen i det Hele, om den anseae sig bunden ligeoverfor § 100 i Danmars Riges Grundlov, saaledes altsaa, at den erkjendte, at enhver Forandring i de grundlovsmæssige Bestemmelser ikke kunde faae Lovgyldighed, uden at Rigsdagen fik sin fulde grundlovmæssige Ret fyldestgjort, ikke blot at faae den nye Fællesforfatning meddeelt,

men meddeelt til Forhandling og Beslutning. Regjeringen svarede igjennem den daværende Finantsministers Mund saaledes: „Det af Hans Majestæt Kongen, ved af fri Kongelig Magtfuldkommenhed at give Grundloven, tagne Forbehold hjemler efter Statsraadets Formening ikke Regjeringen Ret til paa anden Maade, end i Overensstemmelse med Grundlovens § 100, at bevirke nogen Forandring af samme, og altsaa heller ikke saadanne Forandringer, der blive nødvendige til Fuldbyrdelsen af den i den allerhøjeste Kundgjørelse af 28de Januar d. A. tilkjendegivne Hensigt, at tilvejebringe en for hele Monarkiet fælles Forfatning for de fælles Anliggender". Altsaa, Regjeringen erkjendte sig bunden ligeoverfor § 100 i Danmarks Grundlov. Men dette Løfte blev ikke indfriet. Da Tiden kom, blev der forelagt Rigsdagen et Forslag til temmelig vidtgaaende Forandringer i Grundloven af 5te Juni 1849; men den nye Fælles-Grundlov blev ikke meddeelt, endsige meddeelt til Forhandling og Beslutning. Den ærede Regjering med Konsejlspræsidenten i Spidsen løste sig selv fra § 100 i Grundloven og løste sig selv fra et højtideligt Løfte. Det var politisk Uvederhæftighed.

Jeg skal ikke dvæle længe ved de Forhandlinger, som den ærede Konsejlspræsident førte med de fremmede Magter, og som førte til de bekjendte Aftaler og Overeenskomster, som have spillet saa stor en Rolle i vort Mellemværende med Tydskland; kun Det skal jeg fremhæve, at disse Forhandlinger bleve førte saaledes af den ærede Konsejlspræsident, at vore Fjender i hans Ord og Udtryk, i hans Indrømmelser have søgt og fundet Grund at staae paa, naar de krævede ikke blot det tydske Land Holstein, men det danske ældgamle Kronland Slesvig stillet under Tydskelands Kontrol og Myndighed; naar de krævede Overhøjhed over en Deel af Danmarks Rige og derigjennem over det hele

Danmarks Rige. Saaledes bleve disse Forhandlinger førte af den ærede Konsejlspræsident som Udenrigsminister; og skjøndt det er vist og sandt, at vore Fjender her loj som altid, kan det dog ikke negtes, at Forhandlingerne ikke bleve førte med det Skarpsyn og med det Fremsyn, ikke med den ømme Følelse for Danmarks Ære, ikke med den Skilleevne til at holde ude fra hinanden, hvad der skulde holdes ude fra hinanden. Den ærede Konsejlspræsident var mildest talt højst uheldig i sine Underhandlinger med de fremmede Magter . . . (Formanden afbryder).

Vi komme nu til den nye Arvefølgelov. Det er bekjendt, mine Herrer, at der lød stærke og indtrængende Røster fra danske, kyndige, indsigtsfulde og fædrelandskjærlige Mænd imod denne Arvelov. Man gjorde opmærksom paa, at den gamle Arvelov var et af de stærkeste statsretslige Baand, der bandt det gamle Kronland Slesvig til det øvrige Danmarks Rige. Overskar Man dette Baand for at binde et nyt, der slet ikke var nødvendigt for Slesvigs Vedkommende, men kun skulde værne om Forbindelsen mellem Danmark og adskillige Dele af det tydske Forbundsland Holstein, overskar man dette Baand, forskyldte man den almindelige europæiske Misforstaaelse og Vildfarelse, at Slesvig lige saa vel som Holstein ved den oldenborgske Mandsstammes Uddøen, ved Frederik den Syvendes Død, maatte gaae over til en fremmed Herskerslægt. Ikke destomindre betænkte den ærede Konsejlspræsident sig slet ikke paa at fastholde den Anskuelse, at den gamle danske Arvelov heelt og fuldt skulde afskaffes, og for at naae dette Maal, opløste han Rigsdagen og æskede Svar af Udlandet paa Spørgsmaal, der aldrig skulde have været forelagte Udlandet til Besvarelse, og som Udlandet maaskee ikke anede Muligheden af, kunde stilles; han beraabte sig paa den europæiske Nødven-

dighed, der viste sig ikke at være nogen europæisk Nødvendighed, men derimod viste sig at være en Pind til Danmarks Ligkiste, som vi skulde have været forskaanede for. Thi er der Noget, der i den europæiske Bevidsthed har løst den tusindaarige Forbindelse mellem Sønderjylland og Danmark, da er det denne ulykkelige Arvelov, ifølge hvilken Prinds Christian af Glücksborg ikke blot blev indsat paa et andet Sted i Arverækken, end der tilkom ham, men den gamle Thronfølge i det Hele blev afskaffet. Den ærede Konseilspræsident løste det gamle og stærke Baand for at binde et nyt, der var løst og skjørt, og som bristede ved den første givne Lejlighed.

Saa kom Forordningen af 26de Juli 1854. Mine Herrer! Denne Forordning er bleven kaldet en ulovlig Forordning, thi den blev til uden Rigsdagens Samtykke; den har været som en Mare, der har tynget paa Folkets Bryst, og som i længere Tid næsten skilte den afdøde Konge fra sit Folk, den har været et Tryk under alle de følgende Grundlovsforhandlinger, og Sporene deraf ere at finde i den uheldige Grundlov af 2den Oktober 1855; den maatte svække enhver tilkommende Fællesgrundlov og nage paa dens Livsrod, formedelst den tærende Tvivl om den fulde Gyldighed af en Forfatning, der var opført paa den saakaldte ulovlige Forordning af 26de Juli 1854.

Men saa gik Ministeriet endelig af; det faldt over den Steen, det selv havde kastet ivejen for sig, og den ærede Konseilspræsident blev sat ud af ministeriel Virksomhed for en længere Aarrække. Men der er et mørkt Punkt i Mellemtiden, som jeg synes er det mørkeste i den ærede Konseilspræsidents politiske Fortid. Afgjørelsen stod for Døren. Tydskland truede med sin Vold, Folket søgte sin Styrke og Løftelse i Bevidstheden om sin gode Ret, i Bevidstheden om, at Sandhed og Retfærdighed var paa dets Side, i

Bevidstheden om, at vi indtil Overflod havde opfyldt vor Deel af Overeenskomsterne og havde taalt det meest Ydmygende for at undgaae en Krig med Tydskland. Nu skulde det briste eller bære. Der var ikke Skygge af Ret paa Tyskklands Side, ikke een Sandheds Straale i Mørket; det var os, der skulde offres trods alle guddommelige og menneskelige Love. Dette holdt os oppe tilligemed den Tanke, at ogsaa det upartiske Udland saae, at vi ikke havde gjort Uret mod Tydskland. Da traadte den ærede Konseilspræsident frem som Medlem af Rigsraadet og havde Hjerte til, forekommer det mig, at række Fjenden Vaaben, havde Hjerte til at skjenke og række vore Fjender det savnede Skin af Ret. Hele Evropa var enigt i og overbeviist om, at den Ordning, ifølge hvilken Christian den 9de var den eneste lovlige Herster over det danske Monarki, den Ordning, ifølge hvilken hele Komplexet af de Lande, der dengang lød under dette Scepter, var heelt og fuldt uafhængig af de Forhandlinger, der vare førte med de tydske Stormagter, og som fandt deres Afslutning den 29de Juli 1852 i Frankfurt. Da traadte han frem og talte saaledes — jeg skal tillade mig med den ærede Formands Tilladelse at oplæse en kort Passus — — (Formanden ønsker ingen Oplæsning). Maaskee den ærede Formand dog tillader, at jeg oplæser en ganske kort Passus: „den Kongelige Kundgjørelse, som — det beder jeg bestemt maa blive fastholdt —, forinden den udstedtes af Kongen, var accepteret saavel af de Magter, der havde været vore Modstandere, og med hvem vi forhandlede, som ogsaa af de Magter, der optraadte som Mæglere i disse vigtige Forhandlinger, udgjorde Retsgrundlaget for Traktaten til London af 8de Maj 1852 og tillige Retsgrundlaget for den definitive Istandbringelse af de fredelige Forhold med det tydske Forbund, som blev givet Udtryk i Forbundsbeslutningen af 29de Juli 1852". Altsaa seer

jeg ikke rettere, end at den ærede Konſejlspræſident her giver for en ſtor Deel Tydſkland Ret og Danmark Uret. Tydſkland har Ret til at aftvinge os Opfyldelſen af ſine Fordringer, Tydſkland har følgelig ogſaa Ret til med Sværdet i Haanden, med væbnet Haand at aftvinge os det Tungeſte, har Ret til at forkaſte Kong Chriſtian den Niendes lovlige Beſiddelſe af den danſke Krone, indtil Fordringerne ere opfyldte, og indtil da har det tydſke Forbund Ret til, ſom det ſagde, at tage Sønderjylland i Pant. Jeg behøver ikke at ſige Mere. For min Følelſe ſtiller det ſig næſten ſom Noget af det Allerſørgeligſte, at et Miniſterium, hvis Chef har udtalt ſig ſaaledes, hvis Chef — viſtnok uden at ville eller vide det — har talt ſaaledes, at han har rakt vore Fjender Vaaben, at et ſaadant Miniſterium nogenſinde ſiden efter er kommet til Roret i Danmark.

Jeg maa endnu udtale nogle Ord om det Sidſte. Miniſteriet traadte frem i forrige Sommer, da det kom til Roret, med ſit Program. Deri ſtod Ordet „Ære". Miniſteriet vilde ſkaffe Danmark en hæderlig Fred og værne om Danmarks Ære. Miniſteriet begyndte at underhandle, og til ſamme Tid gjorde det Krigens Gjenoptagelſe umulig ved at ſende en ſtor Deel af Mandſkabet over til de af Fjenden beſatte Landsdele. Skjøndt den ærede Konſejlspræſident dengang ſagde, at han ikke tvivlede om, at det danſke Folk vilde ile til Fanerne, ſaaſnart Opraab ſkete og Krigen blev nødvendig, vide vi dog, at disſe Ord kun vare en Talemaade, ſom indeholdt „Sandhed med Modifikation", thi Miniſteriet havde ſelv ſørget for, at en ſtor Deel af det unge Mandſkab ikke kunde ile til Fanerne. Jeg ſkal ikke gjentage, hvad der af mig og Andre er ſagt om den Fred, jeg vedblivende kalder den forſmædelige Fred. Kun Eet vil jeg udhæve. Der var een af to Veje, Miniſteriet kunde have

anviist Hs. Majestæt Kongen, der var eet af to Raad, det kunde have givet ham, og som, hvis de vare blevne fulgte, vilde have sikkret Hans Majestæt et udødeligt Navn i Danmarks Krønike. Jeg beder det ærede Thing at lægge Mærke til, at jeg her taler om et Raad, og ikke taler om Kongens personlige Stilling, om hans personlige Mening. Jeg taler om et af to Raad, som Ministeriet havde kunnet give Hs. Majestæt Kongen. Ministeriet kunde have sagt: Deres Majestæt kan udstede følgende Erklæring: „Jeg veed det godt, at jeg blev valgt af det danske Folk til Konge i det gamle Danmark, ikke fordi Folket elskede min Person, thi jeg var næsten ubekjendt for Folket, men fordi Folket meente ved dette Valg at sikkre Sammenholdet af det danske Monarki; nu er det bristet; jeg føler mig ikke den Opgave voxen, som Folket overdrog mig; jeg kunde maaskee bleven en god Fredens Konge, men ikke en Befrielsens, en Kampens Konge; dertil savner jeg Evner, og derfor nedlægger jeg min Krone f. Ex. til Bedste for Kong Carl den Femtende af Sverrig-Norge." (Formanden gjør Indsigelse imod denne Yttring). Jeg veed ikke, om den ærede Formand tillader mig at anthde det andet Raad, som jeg idetmindste troer ikke i den Grad vil kunne skurre i hans eller Andres Øren, da det oftere er udtalt i denne Sal. Det andet Raad, som det ærede Ministerium efter min Overbeviisning kunde have givet Kongen, var: Deres Majestæt kan erklære: „Jeg grunder ikke længer min Adkomst til den danske Throne paa den Protokol eller den Traktat, som nu er sønderrevet, men jeg vil selv skrive mig et Adkomstbrev til Danmarks Throne; jeg vil stille mig i Spidsen for Folket og Hæren, kjæmpe for gamle Danmarks Ære, Ret og Uafhængighed, som Den, der vil være de gamle danske Heltekongers Throne værdig." Men Ministeriet raadede ikke Hans Majestæt Kongen at gaae nogen af disse Veje; hvad

det raadede til, var det, jeg kalder det Forfmædelige, var det, jeg vilde kalde Pjalteri. Jeg vil ikke opholde mig ved denne Fred, men kun sige, at det at overgive de danske Slesvigere, saaledes som Forholdene dengang stode, overgive de bedste danske Mænd og Kvinder — thi for mit Blik stille i dette Øjeblik Nordslesvigerne sig som de allerbedste danske Mænd og Kvinder — i Ørnens Kloer, det kan jeg for mit Vedkommende aldrig tilgive det nuværende Ministerium at have givet sit Samtykke til og have foreslaaet.

Og saa sporger jeg: skulle vi da vedblive at regjeres af et Ministerium, som ikke kan styre i den Retning, som Folket, som Magneten i Folkets Bryst peger hen paa. Dersom den Time kommer, da der kan blive Tale om Gjenerhvervelse af Noget af det Tabte, ere saa de Herrer visse paa, ere de overbeviste om, at det nærværende Ministerium ikke kunde gaae ind paa en Personalunion mellem et Slesvig-Holsteen og Kongeriget Danmark; eller ere de Herrer visse paa, naar der bliver Tale om en Delingslinie, at det nuværende Ministerium ikke kunde gaae ind paa en saadan Linie, der igjen skjærer det danske Folk sønder, kunde trække en Linie, hvorved Tusinder af danske Sjæle bleve overladte til Ørnens Kloer. Ved Folkethinget — og det ved det naturligviis — at Ministeriet har afstaaet Landsdele af Danmark, som ikke vare indbefattede i Fredstraktaten, og hvortil Rigsraadet altsaa ikke har givet sit Samtykke? Jeg sporger: Er det for meget forlangt, at det danske Folk efter alle disse Krænkelser, faaer en fuldstændig dansk Regjering, en Regjering, som forstaaer det danske Folk, elsker den danske Folkeaand, og har det danske Folks Hjerte bankende i sit eget Bryst? Er Dette formeget og navnlig nu, efter at vi tilligemed mange Hundredtusinde danske Sjæle ere blevne skilte fra de tydske Undersaatter, at den lille nu tilbage-

blevne Reſt af det ublandede danſke Folk faaer en ublandet danſk Regjering? Det, ſom jeg tilſigter ved min Stemme for dette Adresſeforſlag, er derfor — og jeg vil have det udtalt aabent og kraftigt — et Mistillidsvotum til den nuværende Regjering, og jeg vil gjøre Mit til ved 2den Behandling at faae ſtillet et Forſlag til, at dette Ønſke kan ſkee Fyldeſt."

Denne Tale gav viſtnok det ſidſte Stød til Det, der ſenere paafulgte. Talen var ganſke viſt ikke ſmigrende for Miniſteriet, men den var efter min fuldeſte Overbeviisning ſand. Der var dog Intet deri, ſom kunde afgive Grund til det yderlige Skridt, Man gjorde ved at bevirke min Afſkedigelſe. Regjeringen maa ſelv have følt dette, følt, at ingen Domſtol i Landet kunde domme mig for diſſe mine Ord. Ellers havde det vel begjæret Thingets Samtykke til at ſætte mig under Anklage. Det gik en anden Vej. Det benyttede ſig af en § i Grundloven, ſom ſiger, at „Kongen kan afſkedige de af ham anſatte Embedsmænd". Denne § maa naturligviis forſtaaes ſaaledes, at Henſigten med den er, at Kongen uden ſtor Vanſkelighed kan berøve de Mænd i Stats-Tjeneſten deres Embeder, ſom ere ubrugelige paa Grund af Alder, Skrøbelighed eller Udygtighed, eller ſom modvirke Regjeringens Styrelſe deres Embeds-Stilling, naar denne Stilling væſentlig er af politiſk Art, Mænd, hvis Medhjælp Regjeringen behøver, for at ſætte ſine Planer igjennem. Det kan maaſkee være nødvendigt at kunne uden Lov og Dom fjerne ſaadanne Embedsmænd, ſom kunne hindre Formaalet for Styrelſen. — Men ingen af diſſe Grunde var her tilſtede. Jeg var 55 Aar, og det vides ikke, at nogen Klage over mig ſom Præſt og Embedsmand har rejſt ſig. Min meget underordnede Stilling ſom Landsby-

præst har aldeles ingen politisk Betydning. Formelt har Regjeringen vistnok Ret til at afskedige mig i Henhold til hiin Grundlovs-Paragraf; men det turde være mere end tvivlsomt, om det er loyalt, virkeligt i Aand og Sandhed lovligt at gjøre det uden Lov og Dom. Formelt har Regjeringen Ret til at afskedige alle Præster i Danmark paa eengang — men er det virkelig lovligt i Ordets højere, sædelige Betydning? Er det virkelig begrundet i hiin nævnte §, efter dens virkelige Mening og Hensigt? — Da var Embedsmandens Stilling i Danmark saare fortvivlet. — Hertil kommer, at, naar Man uden videre afskediger en Embedsmand, ikke for hans Færd i hans Embede eller udenfor Rigsraadet, men for Ytringer i Landets lovgivende Forsamling, da gjør Man heri et Brud paa en Grundlovs-Bestemmelse (§ 31), der siger, at Ingen kan drages til Ansvar for sine Ytringer i Rigsraadet uden vedkommende Things Samtykke. Denne Bestemmelse værner ligesaa vel om en folkevalgt Embedsmands Talefrihed i Raadet som om ethvert andet Rigsraads-Medlems. (Der staaer „Ingen kan" osv). Der er slet ikke gjort Forskjel paa Embedsmandens Pligter og Rettigheder i den lovgivende Forsamling og de andre Medlemmers. I det Øjeblik han indtræder i et af Thingene, staaer han under denne Grundlovs-Bestemmelses Beskyttelse med Hensyn til Alt, hvad han der taler, ligesaa fuldt som enhver Anden, og, mener Regjeringen, at han forsynder sig, og navnlig saa grovt, at han fortjener Afskedigelse; da har den kun een Vej at gaae under Lovens Medhold: den maa begjære Thingets Samtykke til Sags Anlæg mod ham. Det vilde ellers være en fuldkommen meningsløs og skjebnesvanger Stilling, som en Embedsmand indtog i Rigets Raad: paa den ene Side den Forpligtelse, som Grundloven indskærper, „kun at tale og stemme efter sin Overbe-

viisning," uden at see til Højre eller Venstre — thi de forlanger Loven udtrykkelig — paa den anden Side et Damokles-Sværd over Hovedet og den Tanke: Taler og stemmer Du efter denne din Overbeviisning imod Regjeringen, fordi din Overbeviisning siger Dig, at den gjør, hvad der er fordærveligt for Fædrelandet, da bliver Du kastet bort fra din Gjerning, som maaskee er Dig meer end Livet. — Det er ganske vist ikke Vejen til at faae dygtige, samvittighedsfulde Mænd blandt Embedsmændene til at blive Folkets Tillidsmænd. Der var Mening i, om Grundloven forbød Embedsmænd at lade sig vælge som Folkets Talsmænd; men at tillade dem dette, tillade dem, endog uden Regjeringens Samtykke, at blive Medlemmer af Rigsraad eller Rigsdag, — og saa bagefter uden Lov og Dom at straffe dem saa føleligt, naar de i god Tro til hiin Grundlovs-Paragraf, i god Tro til Regjeringens Agtelse for Loven lode sig vælge og udtalte sig efter deres inderste Overbeviisning, — det er ikke alene urimeligt, men det er usædeligt; thi det er at lede en heel Klasse af Landets Mænd paa Glatiis og stille dem udenfor den Lov, i Kraft af hvilken de just sidde i Forsamlingen; det er at gjøre Sit til at fordærve Embedsstanden. Nu er det ganske vist, at Man fra sin Plads i Folkets Raad kan føre formastelig og lovløs Tale, som bør paatales. Men for at Dette lovligt kan skee, maa Regjeringen have vedkommende Things Samtykke til Rets-Forfølgning, og efter Grundlovens Bogstav og Aand kan Ingen af Folkets Tillidsmænd straffes uden Lov og Dom for hvad han i Thinget yttrer. Det Modsatte vilde ogsaa give enhver tyrannisk og frihedsfjendsk Regjering Hals og Haand over alle de Embedsmænd, som vare Raadets Medlemmer. Loven er over Alle, ogsaa over Ministrene, og Regjeringen skal lade sig nøje med denne Lov. Om den personlig er nok saa vis paa, at en

Embedsmand har ført lovstridig Tale i Raadet, — den kan ikke uden at gjøre Brud paa den Grundlov, hvorfra den har al sin Myndighed, straffe, afskedige ham, uden at Raadets Samtykke er indhentet og Lands Lov og Ret har dømt ham til Straf eller Afskedigelse.

Dette gjorde imidlertid Regjeringen. Skjøndt jeg savner enhver ligefrem Meddelelse om Grunden til den haarde Medfart, der overgik mig, tager jeg dog neppe fejl, naar jeg mener, at just mine Ord om Ministeriets Statskunst og Holdning i hint sidstanførte Foredrag har været Hovedgrunden til min Afskedigelse. Ikke blot paafulgte den strax efter, men Gehejmeraad Bluhme har i Rigsraadet selv antydet, at dette Foredrag var det afgjørende. I sit Svar til mig i Thinget udtalte han, at han her paa dette Sted ikke vilde undersøge, om min Tale havde været „legal" (lovlig). Og under en Forhandling i det andet Thing, hvor ogsaa Ministeriets Færd imod mig løselig blev berørt, yttrede han, at han overlod et skjønsomt Publikum at bedømme Rigtigheden af dette Regjeringens Skridt. Det er jo klart, at et skjønsomt Publicum kun kan bedømme Det, som offentlig foreligger; men intet Andet end mine Ord i Folkethinget kan siges offentlig at ligge for i denne Sag, og det maa altsaa være dem, og ikke nærmest min Kirkebon, der aldrig har været Offentligheden forelagt, — der har bevirket min Bortfjernelse fra Rhslinge Præstekald.

Bortseet nu fra det utvivlsomt Ulovlige i en Folkethingsmands Afstraffelse med Embeds Forliis uden Lov og Dom paa Grund af Yttringer i Rigsraadet, hvor han og hans Ord uden Modsigelse staaer under Beskyttelse af de Grundlovs-Bestemmelser, der hævde Talefriheden, hævde, ja kræve Tale og Stemmegivning alene efter Samvittigheden og Overbeviisningen uden andet Hensyn, og kun tilstede Embedsmændene Strafansvar for Loven

og Domstolene efter erholdt Samtykke fra vedkommende Thing, — bortseet herfra, bliver Spørgsmaalet, om jeg da virkelig i Sandhed, har udtalt mig paa en strafbar Maade i det anførte Foredrag, eller med andre Ord, om jeg har været udenfor Loven, ja, imod Loven, udenfor en god og trofast Borgers tilladelige Omraade, idet jeg talte saaledes, som jeg gjorde. — Thi det følger jo af sig selv, at jeg kunde have tilladt mig utilbørlige Yttringer i Virkeligheden, som fortjente den haarde Straf, selv om Regjeringen havde begaaet Brud paa de lovbestemte Former, som maatte iagttages, før Straffen lovligen kunde idømmes og udføres. En Mand bliver jo ingenlunde brødefri, fordi hans Vederpart tager sig selv tilrette istedetfor at gaae Lovens Vej. Jeg trøster mig til at paastaae, at hvad jeg her er faldet for, ikke alene ikke er imod Loven, men er en god Borger værdigt, ja, kan være udgaaet fra en dyb Kjærlighed til Fædrelandet, fra en trofast Følelse mod Hans Majestæt Kongen. Førsteministeren (Bluhme) udtalte i sit korte Svar til mig, at han vilde have anseet sig selv „som en Landsforræder," hvis han under Krigen havde givet Kongen det af mig anbydede Raad, „at nedlægge Kronen til Bedste for Kong Carl 15 af Sverrig-Norge". Han letter mig derved mit Forsvar; thi det er heraf klart, hvad det er i min Tale, som har skullet afgive Grund til min Fjernelse fra Embedet. Jeg kan da holde mig til denne enkelte Yttring i mit Foredrag, saameget mere, som det just er med Hensyn til den, Førsteministeren kommer med sin Antydning om Mangel paa „Legalitet."

Først skal jeg gjøre gjældende, at dette „Raad", som jeg vilde, skulde være givet Kongen, har alene Hensyn til Fortiden. Jeg peger hen paa en svunden Tid, paa den Tid, da Ministeriet kom til Roret, i Sommeren 1864, da Sønderjylland og det Meste af Nørrejylland

var i Fjendevold, da Als nylig var taget under vedersthggelige Omstændigheder, da det store Valg forelaae: en hæderløs Fred eller den sidste store Manddoms-Anstrengelse, for at bevare Æren — og en Fremtid for Danmark. Da — siger jeg i Talen — var der een af to Veje at følge, begge hæderlige, begge indeholdende Forjættelse om Ære og Fremtid — om end gjennem Trængsler — begge sikkrende Hs. Majestæt Kongen et prisefigt Eftermæle i Danmarks Krønike: Nedlæggelsen af Kronen til Gunst for Broderrigernes Konge, der med større Magt, større Udsigt til lykkeligt at tage Kampen op med de tydste Rovere, maaskee større Udsigt til Bistand fra Europas Stormagter, kunde gaae i Spidsen for vor Sag; — det var den ene Vej. Ganske vist krævede dette „Raad" en Selvfornegtelse af Christian den Niende, som Historien sjelden opviser Magen til, skjøndt den ikke er uhørt; men til Gjengjæld høster en saadan kongelig Selvfornegtelse sin Løn i den Straaleglands, som omgiver saadanne Kongers Navne og Eftermæle, der i Kjærlighed glemte sig selv for det Folk og Rige, hvis Ret, Ære Lykke og Fremtid de sattes til at værne om. Det er ingen Skam at være en Fredens Mand, ikke at have Evner og Kræfter til at løse Kampens store Opgave, naar Afgjørelsens Tid kommer, og det gjælder for et Folk om „at være eller ikke være"; thi „Evnerne" er fra Gud, og Ingen kan her tage, hvad der ikke gives ham ovenfra. Men stort er det, at erkjende Dette om sig selv, og endnu større og mægtigere er det at offre sig selv for det Hele og stige ned fra sin høje Plads, naar Man føler, at Man ikke kan gjøre Fyldest. Men jeg har i min Tale end ikke forudsat, at Kong Christian den Niende kun havde dette Valg, for at frelse Danmarks Ære og Fremtid, ikke forudsat, at han ikke kunde løse sin Opgave paa en anden Maade. Jeg havde et andet „Raad" til Kon-

gen, som jeg, just ved at stille det fidst i Rækken, antydede, at jeg helst saae, Kongen fulgte, det „Raad" nemlig, at Danmarks Drot stillede sig i Spidsen for Folket og Hæren, lod Kampens Opraab lyde ud over Riget og paa Valpladsen hævdede sin og Folkets Odel og Ret, komme saa, hvad komme vilde. Tvertimod den dagligdags gjængse Betragtning tillader jeg mig nemlig at nære den gamle Tro hos alle fribaarne og ædle Mænd i gamle og nye Tider, at et heltemæssigt Forsvar til det Yderste af et Kongefolk og en Folkekonge, selv imod en overmægtig Fjende, selv imod alle rimelige Udsigter til Sejr og Lykke, en heltemæssig Kamp, fordi Konge og Folk ikke ville trælbindes, ikke ville finde sig i det Forsmædelige — en saadan Kamp er tusinde Gange at foretrække for en Fred, hvorved Man foreløbig kjøber sig Mag og gode Dage, før Man har gjort sit Yderste; en saadan Kamp har en anderledes Forjættelse om et fortsat Folkeliv og en lys, glædelig Fremtid, selv om Man til en Tid ligger under, end den Tilstand, der følger paa en Fred, hvorved Man opgiver, ja, endog i „den allerhelligste, udelelige Treenigheds Navn" opgiver, hvad Man ikke bør og tør opgive. — Lykke og Ulykke raader ingen Konge og intet Folk for, men Maaden, hvorpaa vi komme til Lykke eller Ulykke og bære dem, det staaer i vor egen Magt. Og desuden — jeg vedkjender mig den Tro, at et saadant heltemæssigt Forsvar drager alle Himlens og Jordens gode Kræfter til sig, saa Sejren tidt paa underlige Maader, trods al menneskelig Beregning, bliver en saadan Kamps Løn. — Vi stode endydermere dengang efter Krigsministerens eget Opgivende med omtrent 40,000 Mand under Vaaben mod 70,000 Fjender, som vare tyndt fordeelte fra Ejderen til Skagen, — har Man da hørt Magen, under saadanne Forhold at udlevere i Guds Navn det gamle Grændseland med 2 til 300,000 danske Sjæle til Ørnen?

Kongen er *ansvarsfri*, og ham har jeg *udtrykkelig* (see min Tale) undtaget fra Bedømmelsen; men det *ansvarlige* Ministerium angreb jeg, og jeg vil indtil Døden, haaber jeg, vedblive at betragte dette udanske og vantroe Ministerium med Sorg og Harme. Det vidste ikke, hvad det gjorde — ganske vist — men ligefuldt var det Danmarks Ulykke. — Man kan kalde min Betragtning af disse Forhold skjæv og sværmerisk — jeg skal senere komme tilbage dertil — men Man skal, naar man vil være billig og retfærdig, nødes til at indrømme, at den hænger sammen med den dybeste og inderligste Kjærlighed til Fædrelandet og med den *rette* Troskab mod Kongen. Allermindst kan Man, uden i en Slags Vanvid, kalde mine „Raad" eller det ene af dem „*Lands-Forræderi*". Mit Raad gjaldt en *svunden* Tid, — den var forbi, og jeg anbydede ikke med et Ord, at det Raad, som havde været paa sin Plads, *dengang* Krigen endnu raasede, *nu* var udforligt eller i sin Orden, nu, da den forsmædelige Fred *var* sluttet og Sønderjylland tabt. — Det er Ministeriet, ikke Kongen, jeg angreb og vilde tillivs, og jeg tillader mig *endnu* at mene, at et af hine to „Raad" burde have været givet Hans Majestæt; — han selv er, som sagt, *ansvarsfri*, og han kan forfatningsmæssigt umuligt gjøres ansvarlig for, at han ikke fulgte et Raad, *som slet ikke blev ham givet*. Men det er just *Raadgivernes* Brøde, at det ikke blev givet.

Sjøndt det næsten er latterligt at opholde sig længere ved denne Bestyldning for „Lands-Forræderi", skal jeg dog forteligen gaae nærmere ind derpaa, for at vise den fuldkomne Forvirring i en Ministers Hjerne med Hensyn til dette Begreb. „Lands-Forræderi" bestaaer, som Ordet selv udsiger, i „*at forraade sit Land*". Men er det at *forraade* sit Land, naar Man, for at *frelse* sit Land fra arrige *Fjender*, for at trælbindes af en *fjendt-*

lig Folkestamme, der vil udslette dets Selvstændighed, Frihed, Fremtid og Folkelighed, *beder* sin Konge eller „raader" ham til *frivillig* og med *Folkets* Samtykke at række Kronen til en *Ven*, en *Broder*, som sandsynligviis med større Udsigt til Lykke og Sejr kan hævde Fædrelandets Ret og Tilværelse i en saadan Forening med *Stammefrænder*, at vor Ejendommelighed, Frihed, Selvstændighed bevares, som Norges under Forbindelsen med Sverig? Der kan komme store Afgjørelsens Tider for Konge og Folk, hvor det just var at „*forraade* sit Land", naar Man lader sine *Fjender* sluge Riget og Folket, fordi Man ikke vil slutte Forbund med sine *Venner* og *Brødre* og dele Skjebne med dem i et stærkt Fostbroderskab, skjøndt Alt kan gaae for sig efter fredelig Overeenskomst, under Jagttagelse af alt *Lovligt**). Det er „Lands-Forræderi", *imod* Folkets og Kongens Villie og lovlige Samtykke, at spille Riget eller en Deel deraf over i *fremmed* Vold; men det er ikke Landsforræderi, men kan tvertimod være en Velgjerning mod Fædrelandet at bidrage Sit til med Folkets og Kongens Samtykke at faae et Forbund sluttet med en venskabelig Magt, der kan hævde Rigets Uafhængighed imod Vold og Nan, selv om Prisen skulde være en Konges *frivillige* Thronafsigelse. Man kan bestride Muligheden af et saadant Forbund; Man kan bestride det Haab om Frelse, som grundes derpaa; Man kan sige: Det er et *dumt* Raad — Man straffes dog ikke for sin Dumhed — men Man kan ikke uden usigelig Forvirring og usigelig Blindhed kalde et saadant Raad „landsforræderisk". Historien har dog Exempler paa Folks og Rigers Frelse udaf den truende Undergang paa denne Maade, og de Mænd

*) At udlevere Sønderjylland til Fjenden, det skal være i sin Orden; men at give „Raad", der gaae ud paa at *frelse* hele *Riget*, den *hele* Krone — skulde *det* være „Lands-Forræderi"?

og Konger, der have givet og fulgt et saadant „Raad" i Uraad, leve endnu i velsignet Ihukommelse. Gehejmeraad Bluhme viser kun ved sin Tale om „Lands-Forræderi", at han ikke veed at skjelne imellem et Folk og dets tilfældige Konge. Thi det er aabenbart hans Mening, at, da „Raadet" efter hans Skjøn er fornærmeligt for Hs. Majestæt, derfor er det et Forræderi mod Fædrelandet. Men det kan stundom være nødvendigt at raade Kongen til Noget, som han (Kongen) finder fornærmeligt, skjøndt det maaskee er det Bedste baade for ham og Riget. I det Tilfælde have vist mange Kongers Raadgivere været. Men de to Ting ere himmelvidt forskjellige: Man kan elske sit Fædreland over alle jordiske Ting og dog under store, skjebnesvangre Tider raade en Konge til at fjerne sig, fordi der for Fædrelandet er ingen anden Frelse; og Man kan elske sin Konge saaledes, at Man „forraader" sit Fædreland, naar nemlig Kongens og hans Dynasties indbildte Fordeel for Vedkommende staaer over Hensynet til Folkets Ære, Frihed og Frelse, saa at Man bruger Landets Fedme til Gunst alene for Kongehuset. Et Land, Folk og Rige er ikke et Fideikommis, som blot er til, for at berige og lykksaliggjøre Besidderens Familie. Lad os aldrig glemme, at den Tid kan komme, da den rette, virkelige Kjærlighed til Konge og Folk maa drive til at „raade" til Majestætens Bortgang, Alt naturligviis paa lovlig Viis og Maade; thi ogsaa jeg hylder ubetinget som god Borger og Christen den Grundsætning, at Oprør og Vold er Ugudelighed, som hevner sig selv. —

Men, for at see Sagen ogsaa fra den mindre vigtige Side — der kunde siges: Vel var, hvad Du sagde, ingenlunde „Lands-Forræderi;" det maa endogsaa gjøre det Indtryk, at Den, som talte saaledes, kun talte af Kjærlighed til Folk og Rige, men negtes kan det ikke, at det var fornærmeligt for Hs. Majestæt at ymte om, at han un-

der en vis Forudsætning gjorde bedst, klogest og kjærligst i at vige sin Plads; thi det „Raad" maatte jo have sin Grund i at han savnede de Egenskaber, som en Konge skulde have, for at løse sin Opgave. — Næstefter at minde om, at det er ingen Brøde at savne Evner og Kræfter til et vist bestemt og ualmindeligt Kongehverv, hvortil der udfordres en sjelden Begavelse, f. Ex. det Hverv at gaae i Spidsen for et Folk, naar det kjæmper Fortvivlelsens Kamp for sin Tilværelse, — næstefter at gjøre gjældende, at, fordi Man siger, at en Konge savner denne Begavelse, derfor frakjender Man ham ikke alle andre Evner til at være Konge, navnlig naar Alt gaaer sin rolige Gang — og jeg antydede jo netop i min Tale, at Kongen kunde blive en god „Fredens Konge" — næstefter at forudskikke Dette, skal jeg svare: Jeg har jo som sagt ikke engang i hiint Foredrag benegtet, men tvertimod forudsat Muligheden af, at Hs. Majestæt var i Stand til at løse den strenge Kampens Konge-Opgave: at „stille sig i Spidsen for Folket og Hæren" (See min Tale), og redde Danmarks Ære og Fremtid paa denne Vej. Ualmindelige Tider kræve ualmindelige Raad; men det er Ministeriet, jeg angriber, fordi det ikke gav Kongen saadanne Raad, men greb til Noget, der hverken ligner Storhed i Selvfornegtelse eller Storhed i Daad. Jeg veed godt, hvad det er at være tro mod sin Konge, og det er Troskab imod ham, i et stort Tidens Vendepunkt at raade ham til Det, som er kongeligt og folkeligt tillige, er højsindet, ædelt, skjønt og straalende, hvad enten det gaaer i den ene eller den anden Retning. Denne højere Troskab efter min Opfattelse viste Ministeriet ikke imod Hs. Majestæt, men at minde derom, minde om, hvilken dyrebar og høj Tjeneste Kongens Raadgivere kunde have vist ham, for at sikkre hans Folk en bedre og hæderligere Udgang af Livs-

og Døds-Kampen og ham et velsignet Eftermæle, hvilket af hine „Raad" han end havde fulgt — skulde det være en Fornærmelse mod Kongen? Her var ikke Tale om at tvinge Kongen paa den ene eller anden Maade, ikke Tale om Vold eller Oprør, eller endog kun om Ulydighed — her var Tale om at „raade," og Kongens Raadgivere skulle dog vel give det bedste Raad? Det er nu min Overbeviisning, at Det, jeg anbefalede, var det Bedste. — Man kan have en anden Overbeviisning; men under alle Omstændigheder er det vist, at Man kan give en Konge et saadant Raad af et trofast og kjærligt Hjerte, og saa med fuld Ærlighed føje til: „Men vil Deres Majestæt ikke gaae ind paa disse Tanker, følger det af sig selv, at vi ogsaa da ere lige trofaste Undersaatter; — da træde vi vel af som Kongens Raadgivere, eftersom vore Raad ikke vinde hans Bifald; men forblive ligefuldt Majestætens lydige Tjenere." Skal det gjælde for „Lands-Forræderi" eller Majestæts-Forbrydelse at give Kongen endog kun et „Raad," som kan faare det menneskeligt Skrøbelige hos ham, da kunde ingen fribaaren Mand være Kongens Raadgiver, navnlig i farefulde Dage, hvor det gjælder Folk og Rige. At henstille til Majestæten selv, om han vil gjøre Dette eller Hiint, som er lovligt, — det skal aldrig i Evighed faae Navn af nogensomhelst Skam eller Skjendsel, selv om Henstillingen skulde befindes at være en Misforstaaelse, en Mangel paa Blik for det Mulige eller Virkelige. — Jeg paastaaer, at Kongens trofasteste Ven kunde have givet ham de af mig anbefalede Raad.

Men mit „Raad" var jo „slet," selv efter deres Mening, som ellers anse det for en uhyre „Dumhed," en „Uanstændighed" af Ministeriet at afskedige mig? „Fædre-

landet," som med mig mener, at jeg intet Ulovligt har begaaet ved hiin Udtalelse, har i sit Nr. 223 f. A. dadlet mig, fordi jeg gav hine Raad uden at betænke, „hvem Kongen var, hvorledes Folket og Forholdene og Ministrene vare." — Jeg skal ogsaa drøfte dette Spørgsmaal. Altsaa, mit Raad var „slet." Og hvorfor? Fordi Kongen var Den, han var. Jeg skal her kun pege paa, at jeg formeentlig ved mit Raad viser Hs. Majestæt en større Tillid og Agtelse ved at forudsætte Muligheden af, at Kongen kunde vise enten en stor Selvfornegtelse og et sjeldent Højsind eller indtage en Plads som „en Kampens og Befrielsens Konge i Spidsen for Folket og Hæren." Ogsaa her skal det kjendes, at just mine Raad i Virkeligheden, langtfra at nedsætte Kongen, vare til hans Ære og vare grundede paa en Tillid til ham. Den, som paastaaer, at hint Raad var slet, fordi Hs. Majestæt er Den, han er, kan hverken gjøre et stort og ædelt Offer for sit Folk og dets Frelse, eller udøve en Heltedaad til dets Befrielse og Ære han vilde vel gaae fri for Straf, naar han sagde Dette i den lovgivende Forsamling, medens Den, der forudsætter Muligheden af begge Dele, han fornærmer Kongen og straffes. O, underlige Verden, vi leve i, hvor der vendes op og ned paa alle Begreber, hvor Skin skal være Virkelighed og Virkelighed Skin; hvor Man mener at „hævde Kongemagten og Kongedømmet" ved at kaste bort som skadeligt Ukrud, hvad der lidt mandigt og oprigtigt peger paa det Store, der ligger for Kongen, medens Det gjerne maa skyde op, som roder under Adels-Grundvolden for „Kongemagten!" — Jeg ønsker ikke at smigre Hs. Majestæt, og jeg kjender ham ikke personligt, saa jeg kan ikke have nogen selvstændig Mening om „hvem Kongen er" til daglig Brug. Men jeg skammer mig ikke ved ligeoverfor Enhver at vedkjende mig den Overbeviisning, at et Menneske maa være saa

ringe begavet, han vil, baade til Fredens og til Kampens Værk, han maa være saa lavtflyvende, saa hildet, han være vil, i sit Eget, i personlige eller Familie-Hensyn, — der kan dog komme Øjeblikke i hans Liv, Tider i hans og hans Fædrelands Skjebner, da han løftes ud over sin dagligdags Tilstand, og bliver greben af en højere Aand, da den Ringebegavede bliver baaret op af Øjeblikkets Alvor og Strømgang, af en stor Tanke, og kan udføre Det, som han i sin sædvanlige Tilstand ikke er istand til; da selv den Sneverhjertede kan føle, at alt det Ædle, som dog ligger paa Bunden af ethvert Menneskehjerte, kommer frem fra Dybet, griber Tømmen og styrer ham henimod en dagligdags maaskee aldrig anet Højde af Selvfornegtelse og Højmod. Og kan Dette være Tilfældet med Enhver af os, som staaer nede i Dalen, hvormeget mere kan det da skee med Ham, som befinder sig paa Højderne, med en Konge, som kommer til at føle, at Nutiden skuer hen paa ham, at Fremtiden skal dømme ham, maa føle, at han er kaldet til at føre an i sit Folks store Livs- og Døds-Sag? Og naar komme saadanne Øjeblikke, da en Drot dybere og stærkere maa føle sig løftet ud af sin dagligdags Tilstand, saa han kan blive en Bærer for en stor Frelsens og Ærens Tanke, snarere end da, naar hans Folk kjæmper for sin Tilværelse paa Undergangens Rand? — Jeg er glad ved, at, skjøndt jeg ikke personlig kjender Hs. Majestæt, „hvem han er," jeg dog har tiltroet ham Muligheden af at gjøre det Store, Kongelige. Derved har jeg beviist ham Ære. — Men for at en Konge kan blive sat paa et højere Aandens og Kraftens Stade end det sædvanlige, er det rigtignok uomgængeligt nødvendigt, at den Paavirkning, han faaer, er af den bedste Slags, at den Berøring, han har med Folket og sin Tid, sætter ham i levende Forhold til det Ædleste, Hjerteligste, Troes-Frejdigste, mest Storslaaede, der er at finde, for at han

kan føle det varme Folkehjerte banke ganske nær, kan mærke Folkeaandens Susen hen over sig, og saaledes blive istand til at rives hen af den Tanke, hvis Bærer han skal være, hvis Krav han vil fyldestgjøre, rives hen af det Bedste, der er i Folket og Tiden. Har han kun i sin Nærhed de smaa, forsagte, vantro, ufolkelige, marvløse Kræfter, kun et lille Afbillede af Tidens og Folkets Elendighed, Modløshed og „udbrændte Hjerte," — da er det for Meget forlangt af ham, at han skal kunne udføre det Sjeldne og Store, ihvor velsindet han end kan være, naar han ikke *selv* hører til de *store* Sjæle. Thi da kommer det Beaandende ham ikke nær. — Derfor har jeg heller ikke tilladt mig at dadle Kongen personlig — jeg har *udtrykkelig holdt ham ude fra min Betragtning*, som det jo ogsaa maa være ligeoverfor en *konstitutionel, uansvarlig* Konge — men jeg har angrebet hans *Ministre*, fordi *de* ikke havde bedre, trofastere „Raad" at give Majestæten, fordi *de* kun lod Tidens Ringhed og Kraftløshed i deres Raad nærme sig Kongens Øre, og raadede ham ikke stort og skjønt. Uanseet, „hvem Kongen er," skulde de have givet ham de bedste Raad, og jeg troer endnu, at Kongen *kunde* have fulgt dem. — „Fædrelandet" vil dog ikke for Alvor paastaae, at en Konges *ansvarlige* Raadgivere ikke skulde komme frem med de *forsvarligste* Raad, naar de ellers selv ansaae dem for saadanne, *fordi* Man kunde forudsee, at Kongen ikke vilde eller kunde følge dem. — Jeg skal, *naar* jeg er Raadgiver, tilraade det Bedste, jeg veed, uden at spørge om, hvorvidt de ville blive fulgte eller ej. Saa har jeg min Samvittighed fri og frelst.

Men, var der da ædle Kræfter tilbage i Folket, som Ministeriet skulde have givet Udtryk for Kongens Øre? Det er det, „Fædrelandet" synes at benegte, naar det der hedder, at jeg ved mit Raad ikke betænkte, „hvorledes Fol-

ket var." Nu er det rigtignok Gud og Hvermand bekjendt, at Raadbenskaben i hiin Tid var oppe. Men hvorfor var den oppe? Fordi den ikke blev holdt nede. Og det var Regjeringen, som skulde holdt den nede. Istedetfor at lade Raadbenskaben raade i Hæren til Opløsning af alle Baand, til Ødelæggelse af Troen og Fortrøstningen til vor gode, ligeoverfor Mennesker og navnlig de tydske Røvere, himmelskskyldige Sag, skulde Man have fjernet alle de Befalings-Mænd, som svækkede Krigernes Mod og forvirrede alle Begreber om Dannemænds Pligt og Ret til at stride for Danmark, vor Moder. Istedetfor at belønne den Høvding, som hæderløs forlod Dannevirkestillingen, skulde Man have sat ham under Anklage*); istedetfor at gjøre Als's Forsvarer, der, skjøndt i Spidsen for omtrent 10,000 Mand, lod Fjenden med Lethed gaae over, og med 16,000 Mand fordrive de Danske fra det sidste Bolværk, vi havde i det dyre Sønderjylland — den forteste Plet i vor jammerlige Krigsførelse — istedetfor at gjøre ham til Overgeneral og Storkors af **Dannebroge** efter denne Storbedrift, — skulde Man have stillet ham for en Krigsret — ja, her kunde en Affked i Unaade have været paa sin Plads, og ikke, naar en dansk Mand udstøder et Harm- og Veeraab over det Forsmædelige. — Der var, det er min Overbeviisning, ædle Kræfter i Folket og Hæren, som vare kaldede til at føre an, og som just Regjeringen skulde have draget frem, istedetfor at de bleve jagne hen i Krogene. Jeg gjentager mine Ord fra den Dag, da jeg udtalte mig om Fredsslutningen: „Hvor ere alle de ædle Kræfter, hvor er alt det Højsindede, det

*) Desværre har ogsaa Monrad her sit store Ansvar; men jeg er overbeviist om, at han føler det med Smerte, og jeg troer, at han er falbet som et ædelt Offer for denne sin Smerte. Det er der ikke Spor af hos det følgende Ministerium. Tvertimod synes de at kræve Paaskjønnelse for deres Færd.

Varme, det Kraftige, det Ædle, som dog ogsaa saa tidt og ofte i Danmarks Krønike har givet sig selv Vidnesbyrd? — Er det udslukket til sidste Rest? Nej, tusind Gange Nej! Men det har trukket sig tilbage, det sidder dybt inde i Folkekrogen og føler sig ligesom fredløst i sit eget Land. — Hvad har været Skyld i, at det har indtaget en saa nedværdigende Plads og Stilling? Det har to Ting, og da for det Første Dannevirkestillingens Opgivelse uden Sværdslag. Dengang stod Aand og Kjød paa Vippebrædtet for Danmark, og Kjødet sejrede, enten fordi der laae Noget bagved, som vi ikke kunne gjennemskue, en hemmelig Traad, hvori der blev trukket; eller fordi Førerne ikke forstode eller vilde forstaae, at da var det, at Vendepunktet var stillet for Danmark. Det var det Ene; det Andet er det nuværende Ministeriums Dannelse. Da var der atter kommet en Afgjørelsens Time, og da tog Modløsheden Magten. Dersom det ærede Ministerium vidste — hvilket Ukrud der fra dets Fødsels-Datum har yngtet og udbredt sig i Danmark, dersom det vidste, hvilken usigelig Naadden skab der fra den Stund af har løftet sit grinende og haanende Hoved og Banner i Danmark, medens det Højsindede og Ædle har trukket sig tilbage og fundet sig nedværdiget til at spise Naadsens-Brød, — da vilde det ærede Ministerium gyse derved. — Lad Hs. Majestæt faae et Ministerium, der ikke blot troer paa Danmarks Ret, men ogsaa paa Danmarks Lykke og ærefulde Fremtid, da skal det Visnede atter rejse sig. Lad Hs. Majestæt faae et Ministerium, der lægger ham Ord i Munden, der klinge anderledes end de, vi i den senere Tid have hørt, lad der udgaae det kongelige Ord fra Thronen: Nu, da det kommer til Stykket, kan jeg, Danmarks Konge, som Danmarks Folk med Tillid har sat paa Thronen, ikke bære det over mit Hjerte at overgive Danmarks Øjesteen til

vore bittre Fjender; — — op, danske Mænd! jeg vil heller døe end uden Heltekamp alligevel gaae under med Fædrelandet; — lad Dette skee, da skal Dannebrog løftes højt, og, om end Sejren dermed ikke er given, Æren er reddet, og vi kunne troe paa en ærefuld Fremtid. Store Tider føde store Mænd, og tages der her en stor Beslutning, skulle Mændene nok komme; men fatte vi her en lille Beslutning, er jeg bange for, at vor Fremtid bliver en Dværge-Fremtid."

Saaledes talte jeg dengang, og saaledes tænker jeg endnu. Jeg troer ogsaa at vide, „hvorledes Folket er", og jeg er overbeviist om, at, ligesom alle Gifturter og det svampede Ukrud kom frem i en Trolde-Nat, saaledes kunde ogsaa alt det Sunde, Dygtige, Ærefulde, alle Lægedoms-Urterne være kommet frem i en Velsignelsens Nat, naar Kongens Raadgivere havde fattet en ædel og mandig Beslutning. Et kongeligt Ord, i Pagt med en kongelig Daad, kunde have kyst det Uværdige ind i Krogen og kaldt frem det Højsind, uden hvilket intet Folk frelses, det Højsind, som er født og baaret til at føre Kommando-Staven, først og fremmest i de store Afgjørelses-Tider. Men det er Kongens Raadgiveres Ansvar, at det Ord ikke lod, og kun den dybe Grav-Tavshed rugede over Land og Folk, saa at ikke engang de ranede Sønderjyder eller de pinte Nørrejyder fik et stort, løftende Ord at høre.

Jeg har derfor vel betænkt, hvem Kongen var, hvorledes Folket og Forholdene vare, og naar „Fædrelandet" ogsaa synes at dadle, at jeg ikke betænkte, hvorledes Ministeriet var, da svarer jeg: Jo, det vidste jeg godt, navnlig efter at Alt var skeet, som det var, da jeg holdt min Tale, og jeg sagde det udtrykkelig; men min Anke gaaer just ud paa, at de vare saaledes, at de ikke kunde og vilde raade Kongen til, hvad jeg antog for det eneste

Forsvarlige. Det er en uberettiget Fordring, Man gjør, naar Man siger, at Man ikke tør bebrejde en Mand, at han har skilt sig daarligt fra sit Hverv, fordi han var daarlig skikket til sit Hverv, som om det var en Retfærdiggjørelse for ham, at han burde ikke dertil. Min Udtalelse gik ud paa, at faae dette Ministerium til at gaae af, og som Grund anførte jeg, hvor uforsvarligt og fordærveligt efter mit Syn det i al sin Tid haade ført Regjeringens Tøjler. — Det har gjort mig ondt at høre „Fædrelandet" i Anledning af denne Sag paastaae om mig, at jeg savner „klar Tanke og overlegen Forstand"; ikke fordi jeg gjør Fordring paa at besidde hiin Tanke og Forstand i høj Grad; men fordi Man dog skulde vise en Smule Billighed og Beskedenhed. De Mænd med „den klare Tanke og den overlegne Forstand", til hvis Parti „Fædrelandet" i den sidste Tid har sluttet sig, de have ikke stort Udbytte at beraabe sig paa med Hensyn til deres Forelse af Rigets Anliggender. Jeg skal gjøre opmærksom paa, at jeg dog har seet og tildeels forudsagt Adskilligt af det Uholdbare og Skuffende i „den klare Tankes og den overlegne Forstands" aarelange Statskunst, længe før Udfaldet saa sørgeligen bekræftede mit Syn og mine Ord. (See „Fædrelandet" for 1861: „De politiske Regnemestere", og for 1863: „Oppositionen og Ministeriet"). Det er den kjøbenhavnske „Overlegenhed", der giver sig Udtryk i saadanne og lignende Yttringer trods den Beskedenhed, Begivenhederne skulde have lært Adskillige. Jeg bebrejder ikke „det national-liberale Parti" for at have hidført Ulykken; men unegteligen kan og maa det ikke pukke paa sin „klare Tanke og overlegne Forstand" ligeoverfor det sørgelige Udfald; thi løst sin Opgave har det ikke. Lad saa Andre uden at haanes have Lov til at udtale sig noget anderledes. Alle danske Mænd ville jo dog Danmarks Frelse.

Men Man siger: „Hvad kan det nytte? Hvad der er skeet, er skeet, og det nytter ikke nu efter det bittre Slag at rippe op i det Gamle. Det kan let nu, da det Skete dog ikke kan gjøres om, saae Udseendet af „Ordgyderi", aandeligt „Lapseri" og „Bravadevæsen". — Jeg har hørt saadanne Yttringer, selv af Folk, som skulde staae paa Aandens Højder, og jeg skal forteligen svare derpaa. Først skal jeg gjøre en almindelig Bemærkning. Det forekommer mig, at Intet klarere og uhyggeligere viser, hvor dybt Tiden er sunken, hvilken raadden Luft vi Alle indaande, end den Drift og Tilbøjelighed, Man har til at troe og forudsætte, at Alt, som Man ikke selv kan eller vil gjøre, Alt, hvad der gaaer en lille Kjende ud over det Daglig-dags, — det har sin Grund i noget Uædelt, Slet, sin Kilde i Rendestenen. Man har ondt ved at troe om en Mand, der træder frem med et stærkt Ord imod Magthaverne, uden at have den toneangivende Fleerhed i Ryggen, — at han drives af en dyb Overbeviisningens Magt; Man vil saa nødigt troe, at Den, der uforbeholdent vidner om, hvad der for ham er Storhed, Sandhed og Skjønhed tvertimod den Slaphed og Sneverhjertethed, som han synes, behersker Tiden, gjør Dette, fordi han føler Aandens og Hjertets Kald dertil og selv vil sætte sit Yderste ind paa, hvad han anpriser som det Højeste. Nej, han kan umuligt mene det ærligt og godt, — det er „Ordgyderi, Lapseri, Bravade;" ogsaa Det er Raaddenskab. Saa vidt ere vi komne, at Man af Mangel paa Evne til at troe paa og finde dybe Grunde til Det, der anmelder sig som en Sjæls inderste Drift til og Vidnesbyrd om det Bedste, Skjønneste og Højeste i Livet, tager sin Tilflugt til at søge i det Lave og Forkastelige Drivefjedren til Det, der saaledes tales og gjøres. Der er Ingen, der kan stille en sikkrere Borgen for sit Ords Ærlighed, sin Gjernings Alvorlighed end Den, som sætter sin timelige Velfærd som

Indsats ind paa dette Ord og denne Gjerning. Det gjør ingen Laps, Ordgyder eller Bravadehelt. Man skal ikke troe det Værste. Ved at have hine eller lignende Udtryk paa rede Haand for Alt, som gaaer udenfor Tidens almindelige Orden, karakteriserer Man mere sig selv end Den, Man dermed vil ramme. Man kan sige: Det er Misforstaaelse af denne Mand, naar han taler og handler saaledes; men Man nedværdiger sig selv ved helst og først at søge i Pølen, hvad Man kan finde i en renere Kilde.

Men som sagt, saa dybt ere vi sunkne, at ofte selv De, som agtes for at staae paa Livets og Aandens høje Stader, ikke undsee sig ved at tale i hine Toner, og stundom synes endog at have tabt Bevidstheden om, at der dog ogsaa kan gives et ædlere Menneskeliv, at en Mand kan offre Noget for sin Tro, sit Fædreland, for Sandhed og Ret, for Det, han anseer for dyrebarere end sig selv.

Men, bliver man ved, „hvad kan det da nytte?" Forunderligt! Man mener tidt, at „Sandhed med Modifikation" kan nytte, ja, at Løgn under visse Omstændigheder kan „nytte"; Man troer ofte, at Krumveje kan „nytte" meget, at det navnlig i de folkeretlige Forviklinger kan gavne i høj Grad, „at sige Et og mene et Andet"; at det kan „nytte" at slaae af paa Sandhed og Retfærdighed, at tie stille, naar det Menneskelige, Ædle, Hjertelige bliver traadt under Fødder. Man anseer det ofte for „nyttigt" at regne med Kjød, med Løgn, med Verdens Klogskab, medens Man lader alle Livets store Magter, som staae bagved, ude af Regningen: det Haandgribelige, Det, der ligger lige for Næsen, kan „nytte"; men det, der fylder, løfter og dog tilsidst gjør Udslaget: Aand og Hjerte, Sandhed og Begejstring, det kan ikke nytte! Men er det Andet end den forteste, den meest grinende Vantro, der aabenbarer sig i denne Tale? Altsaa, Vidnesbyrdet om, hvad et Folk, en Regjering skylder Fortiden og Fremtiden og

sig selv, om hvad der skal være Maalet for og Vejen til et ædelt Folkeliv, Vidnesbyrdet om, hvad der er forsømt og hvad der skal vendes tilbage til, for at Frelsen kan komme — det kan ikke „nytte", naar der da er nogen Fare forbundet med at vidne saaledes, naar det kan fornærme En eller Anden, som ikke har forstaaet sin Opgave? Forunderligt! Jeg haaber, at jeg aldrig skal komme til at hylde denne Lære, som fornegter alt Det, hvorfor vi leve, alt Det, der giver Livet Hold og Indhold. Hvad jeg i denne Sag har gjort, var vel kun Dette, at jeg aflagde et lille, for mig sandfærdigt Vidnesbyrd for mit Fædreland imod Det, der efter mit Syn truer med Undergang. Jeg skal ikke lægge stor Vægt derpaa; det var et lille og ærligt Forsøg paa at blæse Taagerne, Støvet bort fra Folkets Øjne, at det kunde see, hvor dybt ned Blindhed, Vantro og Kraftløshed har bragt os. Et om end lille — Sandheds-Ord er en Gjerning, — og jeg vedkjender mig den Tro, at, naar endog Vidnesbyrdet om Folkets ædle Formaal, Vidnesbyrdet imod Det, der maa forkrænke Folkets Livs-Rod, forstummer, da sidder Doden paa Folkets Læber; jeg vedkjender mig den Tro, at selv et svagt, men ærligt og kjærligt Vidnesbyrd i usle Tider fra Folkehjertet er et Led i Kjeden, der binder en fattig Nutid til en straalende Fortid og en Frelsens Fremtid, er en Forjættelse om bedre Tider. Derfor har jeg glædet mig ved hver en lille Røst i Folkets Raad og udenfor, der løftede sig for Æren, for Minderne, for Haabet, løftede sig imod den aandsdræbende Ligegyldighed og Kulde. Og jeg vilde ogsaa gjerne være med hertil efter ringe Evne. Træet falder ikke for det første Hugg, men det første Hugg er dog nødvendigt, for at det sidste kan komme. Men det er fort Vantro at tale ilde og foragteligt om Ordet; thi Ordet, det levende Ords Vidnesbyrd, er Menneskelivets Grund-Kraft, som sætter alle andre Kræfter i Bevægelse.

Atter kan Man sige: Dit Ord var ikke *sandt*, og saa falder jeg, hvis det kan godtgjøres; men de, som sige, at jeg talte Sandhed — og dem er der Mange af — de, som *selv* sige det Samme i Krogene, de kunne kun paastaae, at mit Ord ikke „nytter", naar de tillige vedkjende sig, at de troe ikke paa *Sandhed*, ikke paa *Ordet*, idethele ikke paa *Livets store Magter*, som jeg troer, dog tilsidst beherske Verden.

Man tillade mig en lille Udtalelse om Noget, som hænger sammen med det Foregaaende. Hvilke ere de Timer, vi Alle maae erkjende for at være de rigeste, bedste og sandeste? Var det ikke dem, hvori vi følte det Evige, det Skjønne, det Himmelske røre sig i os? Og det ikke blot det Evige og Skjønne i den Forstand, at det løfter os ud over Timeligheden og lader os smage en Tilstand, som ikke er censartet med den nuværende Verdens Tilstand, eller kan overføres paa den. Men, naar vi i Digtekunsten saae malet for os stolte, straalende Skikkelser, der just levede for at virkeliggjøre *Idealet*, og for at gjøre det, ikke toge i Betænkning, trods al sneverhjertet Klogskab, trods alle Godtkjøbs-Indvendinger („Hvad kan det nytte", „Du skader Dig selv"; „Du fornærmer de Store" o. s. v.) at stille sig selv i Gabet, og sætte eget Velfærd og Liv ind paa en stor Livs-Opgave, — hvorfor banke da vore Hjerter, hvorfor gaaer der da noget usigeligt Velgjørende og Løftende igjennem os, hvorfor hvidsker det da i os: Saaledes skal det være, saaledes er det at *leve et Menneskeliv*; hvorfor kan vi da komme til at udbryde saa jublende i Lighed med Correggios Ord om Rafaels Billede: „Ogsaa jeg er *Menneske*?" — Eller naar vi i den *virkelige* Historie træffe paa Skikkelser, der glemte sig selv for det Hele, kunde offre deres Eget, var det end det Kjæreste, for Sandhed, Ret, for Fædreland og Konge — hvorfor føle vi da: Disse Mænd og Kvinder staae som Mærketegn i Kroniken paa, at der ikke blot er noget

Ædelt i Menneskeheden, men at dette Ædle kan gjøre sig gjældende og paatrykke Folk og Tider sit Kongestempel, kan udrette Noget, og hvad enten disse Krønikens Helte sejrede eller bukkede under, — vi føle det godt, at de „have levet", at de have nærmet sig Livets Maal herneden, ja, at de, selv naar de faldt som tragiske Offre for deres Tanke, dog sejrede i Døden og overgav Efterslægten en større Sum af store, stærke Minders Kraft til følgende Stordaad, end Fortiden havde. Vi sige ikke, at de levede forgjæves — de vare med til at give Stødet til den Frelse, den Velsignelse, som senere fulgte; de udstrøede Sæden, som maaskee seent, men sikkert blev høstet. — Men, skal disse rige Timer, da vi følte dette, følte Strømningen fra en lysere og ædlere Verden end den dagligdags, skal de Timer være uden Indflydelse paa vort eget Liv, vor egen Virksomhed? Skulle vi sige: Ja, Poesiens skjønne Billeder er kun Indbildningskraftens Fostre — saaledes skal der slet ikke handles og leves i det virkelige Liv? Eller skulle vi tænke om Historiens Helte og deres Stordaad: Det var i de Tider — nu kan og skal Intet mere af den Slags udføres, nu skal vi i vor offentlige (eller private) Daad ikke lade os beaande af Idealet, og sætte Livet ind paa det Herlige, i Troen paa Livets evige Magter; — nu kan og skal vi kun handle og leve efter kummerlige smaa Beregninger, efter en smaalig Afpassen af smaalige Grunde paa den ene Side og ligesaa smaalige Grunde paa den anden? Nu hedder Alt, der gaaer udenfor den daglige Kjøkken-Forstands Omraade, „Fusentasteri", „Fantasteri", eller vel endog „Bravade, Ordgyderi og Lapseri?" — Digteren opflammer alt det Dybeste i Menneskehjerter til Kamp for Idealet, for Livets evige Aands-Indhold, for Fædreland og Folk, og forjætter Udødelighedens Drapa over Heltenes Grave — men han mener slet intet dermed, han veed, at det kun er Digt,

kun Indbildnings-Kraftens Skabning uden Virkelighed, og naar En vilde tage ham paa Ordet og kræve Indfrielsen af ham i Livet, eller selv vilde følge Opraabet, — saa vilde Digteren selv være den Første, der tilraabte ham: Du Daare! Det er jo kun en Tankeleeg, kun et Spil, og intet fornuftigt Menneske vil gjøre Alvor af disse Dromme! — Historieskriveren skildrer med Varme en Leonidas, en Wilhelm Tell, en Wilhelm af Oranien, en Gustav Wasa, en Niels Ebbesen, — det lyder til os fra hans Bog: Saaledes er det at være Fædrelandets Mænd, saaledes bør det sig at betragte sit Liv, ikke at sandse blot sit Eget, men det Heles Vel, og at offre sig derfor — saa kommer Sejren, og, kommer den end ikke haandgribelig, en saadan Færd bliver dog Betingelsen for Folkets senere Frelse, og, over Heltens Grav bygger Folkeaanden sit usynlige Tempel, indtil Forklarelsen bryder frem og det sees, at ogsaa denne Helts Daad, der syntes mislykket, var en Traad i Frelsens Væv, der engang blev aabenbaret. — Ja, saaledes hvidsker det fra Bogen. Men, naar saa en forflojen Sjæl vover at gjøre disse Tanker til sine egne, vover at tale og handle i Overensstemmelse dermed, fordi han troede, at det var Sandhed, at det var meent, — skal det saa lyde fra Historieskriverens egen Mund: Du Daare! Det var jo atter kun en Tankeleeg, ialtfald kun Noget, som skete og kunde skee i de gamle Dage; nu gjælder det ikke; hyt Dig selv, og kræv ikke saadan Daad mere. Nu er der opfundet en anden Maade at frelse Folk og Rige paa, en Maade, som godt lader sig forlige med, at slet Ingen offrer Noget for det Store og Hele; eller nu frelser Man ikke sit Land, men lader det gaae under uden Heltedaad; nu er der ingen Idealer, og det er Daarskab og Dromme eller noget endnu Værre, om Nogen tænker paa for sin lille Deel at gjøre Idealet fyldest eller kræver, at Man

skal nærme sig dertil. Nutidens Ideal er *Klogskab uden Aand, Regning efter den lille Tabel*, som udelukker alt Ualmindeligt. — Naar Man hører om Sandheds-Vidnerne, der ikke skyede at foreholde Jordens Mægtige, Konger og Kejsere deres Brøst og Synd, selv med Fare for deres Velfærd, ja, Liv, — da bliver uvilkaarlig „Hjertet saa stort derved"; — men naar En nu vover, selv i lavmælede Toner, at ymte om noget Lignende, vover at slaae paa *de Strenge* overfor de Mægtige, da er det næsten Majestæts-Forbrydelse, ikke blot i Vedkommendes egne Øren, men selv i *deres*, som dog skulde vide at vurdere Sandheds *Ret*. Hvormange af vor Tids Skriftefædre for Konger staaer for disse som Biskop *Magne* for Kong *Sigurd Jorsalafar* i *Norge* eller Mester *Ole Vind* for *Christian den Fjerde*? Og saa kalde de endog dem for Drømmere eller Daarer, Fusentaster eller hvad værre er, der stundom vove at sige Majestæterne Sandheden frit og aabent.

Jeg har fra min tidligste Barndom, kan jeg sige, følt mig *forpligtet* ligeoverfor Det, jeg erkjendte for det Ædleste og Bedste; jeg har aldrig kunnet skille min Begejstring for, hvad Stort og Velsignet jeg mødte i Digtets, Historiens, Tankens Verden, fra min Betragtning af mit eget Menneskeliv, Betragtningen af hvorledes jeg *selv* skulde føle, tænke, tale og handle, for at leve som *Menneske*, jeg har følt mig forpligtet til for min lille Deel og efter mine Evner at prøve paa at virkeliggjøre Det, jeg levede i min Sjæl i mine fyldigste, varmeste, kjærligste Timer. Thi jeg haaber, at Man her ikke atter vil drage min ærlige Udtalelse ned i *Dyndet* ved at bestylde mig for, at jeg vil stille mig ved Siden af hine før nævnte store Fædrelands-Helte. Derfor siger jeg udtrykkelig: „for min lille Deel" og „efter min Evne." Men det ved jeg, at, hvad de Store gjøre i mægtige Omrids, det Samme skulle og *kunne* de Smaa gjøre i deres

lille Kreds efter en formindsket Maalestok, naar de drives af den samme Aand. Det har jeg dybt følt fra det Øjeblik, jeg i en Farens, ja, i en Mulmets Stund blev kaaret til at være En af Folkets Tillidsmænd i Folkeraadet. Heri ligger Nøglen til min Færd og Tale; jeg tænker, at jeg aldrig skal fortryde Det, jeg gjorde og sagde, og Ingen har endnu godtgjort, at det var ilde betænkt og handlet, at der ikke var Sandhed deri. Man maa saa gjerne, om Man tør og nænner det, kalde mig med hvad for et Navn, Man vil. En Anden kunde have gjort og sagt, hvad jeg prøvede paa, langt bedre og kraftigere end jeg. Men der var Ingen, som vilde gjøre det, og jeg følte, at det skulde siges og gjøres, og derfor gjorde jeg det. —

Hermed hænger det sammen, at Man, snart anerkjendende min ærlige Mening, snart spottende, har forekastet min Rigsraads-Virksomhed, at den savnede Virkelighedens Bund og Grund. Jeg overssaae det Virkelige, de givne Forhold, for at stirre paa ideale Skygger, stirre paa det i Fortiden Store og Skjønne, uden at agte paa det Nærværende; havde forelsket mig i en tænkt Verden, uden at have Blik for, at den svarede ikke til det Bestaaende, at Betingelserne for dens Virkeliggjørelse ikke vare tilstede. — Jeg troer, at denne Anke for en stor Deel beroer paa en forskjellig Betragtning af, hvad der er virkeligt. For mig staaer det klart, at det Virkelige ikke fornemmelig er det Haandgribelige eller Det, Man kan regne sig til paa en Tavle. Det ifandhed Virkelige ligger bagved, er den usynlige Aandens og Hjertets Kraft, der er de egentlige Livets Magter. En stor Deel af Det, der i daglig Tale kaldes „virkeligt", er enten kun Skygger, som Livets Grundvæsen kaster, eller er kun Former uden Indhold, maaskee Former for det Hule, Aandsforladte, Fortærende, som ingen Fuldmagt har til at bestaae af nogen „virkelig"

Myndighed, men kun har sit Adkomstbrev fra gammel Slendrian, eller endog fra det Forkastelige. Meget af denne Slags „Virkeligheder" maa istedetfor at anerkjendes, ja dyrkes, — søges bortryddet, for at give Plads for det i Sandhed „Virkelige". Men af denne Art har der været saare Meget, som i de sidste Aar gjorde Krav paa at betragtes som en Magt, for hvilken Ideen, Aand og Hjerte skulde bøie, skjønt det selv var tomt og hult.

Men ganske vist er der et Hensyn at tage til givne Betingelser, Vilkaar og Forhold, hvorunder „det Virkelige" skal træde frem, og disse Vilkaar ere forskjellige til de forskjellige Tider. Det gaaer ikke an at ville føre en svunden Tids Tilstande tilbage, ihvor store og skjønne de end have været; thi hver Tid har sine Skikkelser, hvorunder det ene og samme „Virkelige" skal aabenbare sig. Forsaavidt kan Man nok sige, at En ikke har Syn for „Virkeligheden", naar han seer bort fra Tids-Forholdene og vil føre det Bedste, han kjender, frem i uforandret Skikkelse fra en længst forsvunden Fortid. Men, har jeg prøvet paa Det? I den ene og store Sag, jeg forfegtede, Kampen for Fædrelandet, holdt jeg paa Ære, Ret, Kjærlighed og Fremtid — „det Virkelige" — og krævede, at Konge og Folk satte sit Højeste ind paa denne Sag. Men jeg fordrede ikke Kampen ført paa anden Maade, end den paa denne Tid kunde føres, ogsaa af os, ved Opbydelsen af de tilstedeværende Kræfter og Hjælpemidler, og de Raad, jeg vilde, skulde gives Kongen, de kunde følges af ham, de vare ikke utopiske, eller jeg maatte have taget Fejl i min Tro paa, at der endnu var Sandhed og Adel hos ham og hans Folk. — Min Kamp for Grundloven gik just stadig ud fra Virkeligheden, ud fra, at Frederik den Syvendes Gave havde slaaet Rod i Folket, var en Virkelighed, der var det Eneste, der endnu ret fra Først af kunde samle Folket om sin Konge i Kjærlighed trods de Pletter, denne

Grundlov kunde have, og skjøndt den ikke var fuldkommen, medens en nu sammenlavet ny Grundlov, om den end efter Tanken og Begrebet blev bedre, (hvad den ikke da kunde blive) dog just under de givne Virkelighedsbetingelser vilde enten splitte Folket ad eller affode Dvaskhed og Død. Hvem stod i denne Sag paa Virkelighedens Grundvold, enten Den, som pegede paa den virkelige i Livet prøvede og godkjendte Folkefrihed, Folkekjærlighed og Folkeudvikling, som Loven af 5te Juni 1849 med den tilsvarende Valglov havde skabt; eller Den, som søgte en ny Skabelse for Folkerepræsentationen, et Tankefoster, en uorganisk Ordning, hvorom Man maatte sige: Det er et Experiment istedetfor den prøvede Orden, og hvorom Man kunde vide, at den største Deel af Folket vilde modtage den med Mistanke, ja, Bitterhed? — Men hvorom Alting er, jeg gaaer ikke fra, at jeg søger Livets Virkelighed i Det, som ligger bagved alt det Haandgribelige, ja alle Slags Regnestykker. Vilde jeg være bitter, da kunde jeg spørge: Hvad kom der ud af „det Virkelige", som skulde redde Danmark ud af Fordærvelsen? Er det nu en Brøde at vise hen til andre „Virkeligheder" istedetfor dem, som fuldstændig viste deres Afmagt, viste, hvor „uvirkelige" de dog vare, skjøndt de Mænd, som handlede for Fædrelandret udaf hiin Virkelighed, vare besjælede af den bedste, varmeste Villie? — Men ganske vist maa jeg sige: de virkelige Livs-Magter fortørnes og vende Ryggen til, naar Man ikke vil troe paa dem, men gaaer andetsteds hen til det Uvirkelige, for at hjælpes. Jeg mener, at Digteren har udtalt skjønt og dybt, hvad der er „virkeligt" i følgende Ord:

„Der risler en Kilde ved Livs-Træets Rod,
I Verdens-Havet strømmer Udødelighedś Flod,
Og Havet aldrig ældes, og Jordens grønne Ø
Hver Morgen staaer forynget i livsgrønne Sø.

Een Draabe kun af Kilden, hvor først den udsprang,
Een Blomst kun af Grenen, hvor Livets Æbler hang,
Og Haaret aldrig graaner og Sinder bli'er ej tungt,
Men Hjertet gløder evigt lykfaligt og ungt."

Det er „det Virkelige".

Jeg skal derpaa gaae over til nogle faa Bemærkninger om Sagen, seet fra et mere kirkeligt Standpunkt, samt meddele dens Slutning. — Det er aabenbart, at, ligesom det er tilsigtet, at Kirken ved sin Forbindelse med Staten skulde have visse Fordele, der da kun kunde kjøbes med adskillige Indskrænkninger i dens frie Bevægelse, som den maatte finde sig i til Gjengjæld for de formeentlige Goder, der flod af en saadan Forbindelse; — saaledes maa det fornuftigviis ogsaa være Meningen, at Staten, ved at have en „Folkekirke", som den „understøtter", maa tænkes at erholde en Hjælp og „Understøttelse" fra dens (Kirkens) Side, og at den (Staten) derfor ogsaa paa sin Side maa tage Hensyn, der forbyde den plumpt og kjødeligt at gribe ind i Kirkens inderste og ømmeste Forhold. Thi, „Noget for Noget, om Venskab skal holdes". Kirken maa finde sig i at give Afkald paa Adskilligt, den kunde vinde ved at være aldeles fri for Statens Tilsyn og Hjælp, og Staten maa ligeledes finde sig i at give Afkald paa den fulde Højheds-Ret over Kirken, den fulde Frihed til at behandle den aldeles som en anden, ganske verdslig Indretning efter Regler og Hensyn, som alene gjælde reent timelige Forhold. Det maa den, hvis den i Længden vil bevare Kirken som en Folkekirke, som indesluttende Folkets overvejende Flerhed og Kjerne; det maa den, om den overhovedet vil bevare den aandelige Kraft og Velsignelse, som ligger i en livskraftig Folkekirkes Virksomhed; det maa den endelig,

hvis den vil, at Vorherres Jesu Christi Kirke skal kunne have et Hjemsted i Folkekirken, og at denne ikke tilsidst skal synke ned til en blot og bar bekostelig Maskine, aandsforladt og kun til Pine og Plage. Jeg vedkjender mig nu som altid før, at Folkekirken som Folkekirke er en Menneskeskabning, er bleven til ifølge Overeenskomst imellem Regjering og Folk, og at forsaavidt kan Konge og Folk i Forening omskabe den, styre og regjere den, som de kunne enes om, altsaa ogsaa enes om, at indrette den saaledes, at ingen levende Christen kan blive derinde*); men vil Man, at Folkekirken skal kunne rumme den hellige, almindelige Kirke, — vil Man, at virkelig levende Christne og Guds Børn skulle kunne befinde sig vel derinde, og mener Man, at Staten selv har Velsignelse af, at den beholder den christelig levende Deel af Folket i sin saakaldte Folkekirke; — da maa den under sin Styrelse tage Hensyn hertil, ved ikke at betragte og behandle Folkekirken og dermed ogsaa Jesu Christi Kirke i den paa en Maade, der nøder flere eller færre af de Christne ud af Folkets Kirke. Dertil hører ogsaa Dette, hvorom der i denne Sag er Talen. Det kan reent verdsligt talt være aldeles berettiget og forsvarligt under visse Omstændigheder at afskedige en kongelig Stats-Embedsmand, selv uden Lov og Dom; men en Præst er ikke blot kongelig Embedsmand; han er, hvis han har Fuldmagt fra Herren, ogsaa Kirkens, Jesu Christi Embedsmand, og dette Forhold kræver et andet Hensyn, end der bliver Tale om, naar Man ønsker at løse et Baand, der binder en reent verdslig Embedsmand til hans Embeds-

*) Man har i Anledning af min Afskedigelse talt om, at saadanne Stats-Overgreb paa Kirkens Omraade vilde have været forebyggede, hvis Folkekirken havde havt sit Organ i en Synode e. l. Men jeg er bange for, at da saadanne ukirkelige Overgreb længtfør havde fundet Sted.

Kreds. En Jesu Christi Embedsmand skilles ikke ved et Magtsprog fra sin virkelige Menighed som en Lieutenant fra sit Kompagni eller en Herredsfoged fra sin Jurisdiktion. Thi Præsten beholder al den ham af Herren givne Myndighed til at udføre alle reent kirkelige Forretninger efter som før sin Afskedigelse for alle dem, som ville bruge ham. Ved at afskedige en blot og bar Stats-Embedsmand løser Regjeringen, hvad den selv alene har bundet; men i det andet Tilfælde prøver den paa at løse et Baand, som ogsaa Vorherre Jesus Christus har bundet. Og ved at gjøre Det, staaer Man enten Fare for, hvis det lykkes uden Modstand fra Menighedens Side, at sløve og udviske i Folket Bevidstheden af det Hellige og Ukrænkelige i Kirkeforholdet, hvoraf Velsignelsen ved Forbindelsen imellem Kirken og Staten for den største Deel er betinget, — eller, hvis det ikke lykkes, da at sprænge større eller mindre Huller i Folkelegemet, og røde Menigheden, hvori der er Aand, Liv Lys, og Kraft, til at gaae sin egen Vej og søge bevaret uden for Folkekirken, hvad der med voldelig Haand søgtes udslettet derinde. „At løse og binde", lykkedes aldrig ret selv Statholderen, Paven i Rom, — det vil vist endnu mindre lykkes den danske Kirkeministers. Enhver fribaaren Natur i Menigheden vil oprøres over, ved et blot Magtsprog at skulle løses fra sin gamle Præst og bindes til en anden, uden at Loven har dømt. — Som sagt, vil Man, at den hellige, almindelige Kirke skal have Huusly i Folkets Kirke, da maa Man tage et andet Hensyn her, end naar det gjælder en reent verdslig Ting. Den Regjering, som ved at gribe plumpt og kjødeligt ind i disse Forhold, gjorde det store Rift i Folkekirken og splittede Folket ad i to eller flere kirkelige Lejre, vilde vist ikke i Historien komme til at staae med Palmer i Hænderne, og den Regjering, som under Paaberaabelsen af at styrke Kongemagten fik

Hs. Majestæt til at sætte sit Stempel paa en saadan Handling, gjorde ham ganske vist en daarlig Tjeneste, og vidste kun ringe Besked med, hvorledes Kongemagten styrkes.

Naturligvis er det ikke Meningen, at en Præst, fordi han er Præst, skulde være ansvarsfri og have Lov til at tale og handle, som han vilde. Jeg taler ikke Hierarkiets Sag, som jeg hader saagodtsom Nogen. Ogsaa en Præst skal staae til Ansvar for sit Ord og sin Gjerning, og det for den verdslige Ret. — Her er jo i dette bestemte Tilfælde, det tør jeg jo nok sige, ikke Tale om en Afskedigelse paa Grund af Alderdom, Svaghed eller Embedsforsømmelse. Her er Tale om en bestemt Optræden af mig i Kirken og i Rigsraads-Salen. Vel — saa lad mig lide min Straf, hvis jeg har fortjent nogen, men lad mig falde for Loven. Man sætte mig under Anklage for mit rette Værnething, og lad Alverden faae at vide, hvad jeg da har gjort, og om det er strafbart. Bliver jeg frikjendt, — nu, da er Kongen og Regjeringen bleven fri for at begaae en Uretfærdighed og Menigheden bliver ikke antastet i sin christelige og menneskelige Ret og sit Krav: bliver jeg dømt, da faaer jeg min fortjente Straf, som jeg kan lide, uden at Menigheden kommer til at lide med. Og, skulde det endeligen blive bevist, at jeg har været „Lands-Forræder" eller „Majestæts-Forbryder", eller æggende til Oprør og Vold — nu, saa bliver jeg vel ogsaa dømt til at have „Ære, Liv og Gods" forbrudt eller til Landsforvisning, og da er Man mig kvit med det Samme, da dømmes jeg samtidig fra „Kjole og Krave", og Ønsket om at faae mig fjernet, bliver opfyldt af sig selv. En Landsforræder, Majestæts-Forbryder, en Oprører vil Menigheden aldrig vedkjende sig som Præst. Men det maa Altsammen lovfast godtgjøres, ogsaa for Regjeringens Skyld; thi ellers vil der

altid være Rum og Plads — og den vil maaskee blive større og større i Tidens Løb — for den Tanke: Præsten havde Ret, og her er begaaet noget meget Slemt; thi det var just Sandhed, det var just den inderligste Fædrelands-Kjærlighed, Præsten tog Ordet for og gav Vidnesbyrd; men Kongens Raadgivere vilde ikke høre det, og, da de ikke kunde faae Bugt med Manden for Domstolen, greb de til at kaste ham bort uden Lov og Dom. Thi, hvad Menigheden, den virkelige Menighed, aldrig vil kunne forstaae, og hvad den, om den er levende, aldrig vil finde sig i, det er Dette: at en Præst uden Lov og Dom afskediges, en Præst, som den aldrig har hørt Andet af end christelig Sandhed, som den altid har kjendt som en ærlig Ordets Tjener og en tro Borger, der stadig selv har fulgt og idelig indskjærpet den Formaning: „Frygter Gud og ærer Kongen", en Præst, der som dansk Mand i hele sit Liv har sat sin Ære og sin Glæde i at høre sit lille Fædreland til i gode og i onde Dage, og i efter sin ringe Evne trofast at tjene Danmark; en Præst, der som Christen har søgt sin Salighed i Evangeliet, og som Forkynder har prædiket dette Evangelium saa levende, klart og kjærligt, som Gud gav Naade til. At han skal kastes bort som et skadeligt eller ubrugeligt Ukrud i Danmark og i Kirken, at han, der, hvad de vide, som Kirkens og Folkets Mand kun har talt, hvad han anſaae for Sandhed og Kjærlighed, uden mindste Hensigt at fornærme Kongen, kun med den Hensigt at oplyse Konge og Folk om, hvad han betragtede som Fædrelandets Ret, Ære og Lykke, med den Hensigt at skille Kongen fra skadelige Paavirkninger, og havde lovligt Kald dertil, — at han, den danske Mand, skal jages ud af sit Hjem, sine danske Fædres Land, under den nye Kongeslægt, han, som den forrige højtelskede Konge hædrede, ikke paa Grund af høj Stilling og Hof-Gunst,

men vel paa Grund af, at han ærligt paa sin Maade havde kjæmpet under Aandens og Folkets gamle Dannebrog, — det vil Menigheden, det vil det danske Folk aldrig kunne forstaae. Folket vil sige: Skal de danske Bidner nu straffes uden Lov og Dom? Menigheden vil sige: Det kan vi for Samvittighedens Skyld ikke taale, at de christne Vidner fratages os — uden Lov og Dom, ikke taale, at den verdslige Magt løser et Baand, som ikke den, men Herren har bundet.

Dette om den verdslige Magts Forhold til denne Kirkesag. Men Sagen har ogsaa en mærkelig Side at betragtes fra, naar Man overvejer, hvorledes Folkekirkens mest fremragende Organer have stillet sig dertil. Vi har jo heri Danmark Biskopper, hvis Hverv dog vel, foruden at være en Slags Komptoir-Chefer under Kirkeministeriet, ogsaa skulde være, at staae paa Post for Folkekirken. De ere stillede paa Grændsen af Kirke og Stat, for ogsaa at have deres Indflydelse paa Grændsespørgsmaal, og forhindre, at noget Overgreb fra Statens Side skeer. — Her, tykkes mig, var et Spørgsmaal, som kunde oplyse os om, hvorvidt vi havde Biskopper og Tilsynsmænd, der vilde stille sig i Gabet for den Kirke, hvis jordiske Værger de skulde være. Hvad de endog personlig meente om min Færd, Saameget stod fast, at der her var Noget, som greb ind i Kirkens inderste Væsen og kunde have Virkninger langt udenfor det enkelte Tilfælde. Ja, lad alle Danmarks Biskopper mene, at jeg har fortjent denne Medfart — det synes dog, at de maatte føle, at „Meninger" er et faare løst Grundlag at staae paa i en saadan Kirkesag. Men en almindelig Tavshed fra alle Bispestole i Danmark! Ja, det kan jo være, at jeg som Part i Sagen seer med hildet Blik paa alt Dette. Men jeg henstiller, om ikke navnlig Fyens Biskop, som her nærmest var Manden, kunde have viist den Kirke, han tjener,

en stor Velgjerning. Han kunde have sagt: „Det kan være i sin rette Orden, at sætte den Præst i mit Stift, om hvis Tale og Færd det gjælder, under Anklage for Domstolen, og lade ham lide sin Straf, hvis han har forsyndet sig; men berøver Man ham uden Lov og Dom hans Præsteembede, da nedlægger jeg samme Dag mit Bispe-Embede, og protesterer mod denne Fremfærd." — Og, har Ministeriet drevet hele denne Sag bag Biskoppens Ryg, uden at forhandle med ham derom, — da var der tilføjet ham en saa følelig Krænkelse, i den Grad viist ham, at Man kun anseer ham for en aldeles underordnet og uvedkommende Person, en blot og bar Haandlanger, selv naar Spørgsmaalet er om de meest indgribende kirkelige Tilfælde, — at det er mig umuligt at fatte, hvorledes han en eneste Time kunde beholde sin Post. Saaledes staae vi i denne Sag: Ministeriet handler efter vilkaarligt Skjøn med Kirkeembedet, og Biskopperne kunne og ville ikke engang protestere. — Alt er i sin „politimæssige Orden."

Jeg bad indstændigt om, at Man under Vakansen heri Ryslinge vilde tage saa meget Hensyn til Menigheden og mig, for at Slaget dog ikke skulde træffe altfor brat og altfor tungt, at Man tillod Pastor Storm, der i længere Tid havde opholdt sig i mit Huus, som Menigheden havde faaet kjær, og hvis Forkyndelse Man var glad ved, at forrette Kirketjenesten for de Præster, som ellers efter Omgang skulde prædike her. Biskoppen lod Herredspræsterne betyde, at de selv skulde gjøre Tjeneste. Ikke engang den lille Føjelighed kunde vises. Der var dog Adskillige af de vedkommende Præster, der vare menneskelige og mandige nok til desuagtet at lade Storm prædike for sig; de vare jo fuldkommen berettigede til at overlade deres Funktion til en efter de danske Kirkelove ikke mindre end de selv dertil berettiget Mand. — Hvad havde været naturligere og

biſpeligere, end at Biſkoppen, der kjendte Forholdene heri Menigheden, vidſte eller kunde vide, hvilket Røre, hvilken Opbrusning det ualmindelige Skridt havde afſtedkommet, — under ſaadanne Omſtændigheder havde begivet ſig ud til os, talt med mig, ſamlet Menigheden, talt et evangeliſk Ord til os Alle, og ladet os føle, at der var et kjærligt Øje, et Tilſyns-Øje, der agtede paa Hjorden, et Hjerte, der følte med os, et Troſtens og Formaningens Ord hos Stiftets Overhyrde, der var tilrede for os. Men Intet af alt Dette, ikke engang et lille Hyrdebrev. — Men da en anden Hyrde, Provſten, der aabnede Vakanſen, en mild og deeltagende Mand, ſom vel ſelv følte chriſtelig Trang til under ſaadanne Forhold at henvende et godt Hyrdeord til Menigheden, og følte, at denne trængte ogſaa dertil, — bad heri Kirken for Hjorden i ſin Slutnings-Bøn, at den maatte faae ſit Ønſke opfyldt, og beholde mig — da fik han en Foreſpørgſel og tilſidſt en Irretteſættelſe herfor fra Miniſteren igjennem Biſkoppen, og denne havde ikke ſendt Foreſpørgſelen og Irretteſættelſen tilbage til Miniſteriet med Betydning om, at en Præſt vel nok maatte tale med ſin Gud, uden at være udſat for Indſkriden af den verdslige Magt, allermindſt naar den ſtøttede ſig paa uværdigt Spioneri. — Ja, Alt har været i ſin „politimæssige Orden". Biſpen har været behjælpelig med at faſtſætte Penſionen — det er det Eneſte, han ſynes at have følt ſig kaldet til i denne Sag foruden de flere Lov-Skrivelſer, han har ladet udgaae, for at klare Sagens borgerlige Side med Henſyn til de af mig udførte kirkelige Handlinger.

Her ſtaae en Liſte paa de Forſøg, der ere gjorte, deels for at forebygge Bruddet, deels for at formilde det Strenge i Forholdene:

1. Et af 108 Familiefædre i Ryslinge og 97 Husfædre blandt Sognebaandsløſerne udnævnt Talsmandſkab,

der begjærede Adgang til Kongen med Anſøgning om at beholde mig ſom Sognepræſt. Adgangen til Hs. Majeſtæt blev negtet, og Kirkeminiſteren udtalte, at det Anſøgte ikke kunde bevilges.

2. En Anſøgning om indtil videre at faae mig konſtituteret til i Vakanſen at beſtyre Ryslinge Præſte-Embede — afſlaaet.
3. En Anſøgning, iſær fra Sognebaandsløſere, om at mine kirkelige Præſtehandlinger maatte anerkjendes i Folkekirken — afſlaaet.
4. En Anſøgning om at maatte foreløbig i Vinter benytte Sognets Kirkebygning for Menigheden og mig paa Tider, da den ikke benyttedes af anden Præſt, iſær begrundet paa, at mange Gamle og Svage vare ilde ſtedte i en Lade med dens Kulde og Træk afſlaaet.
5. Et Talsmandſkab herfra, der hos Miniſteren ønſkede at faae Forvisning med Hensyn til, om jeg atter kunde efter Anſøgning erholde Ryslinge Præſte-Embede — ingen Trøſt.
6. Provſt Jungerſen hos Kongen, Miniſteren og Biſkop Martenſen for at tale Menighedens og min Sag, og om muligt ſtemme Vedkommende for atter at indſætte mig i Embedet — Kongen nogenlunde mildt ſtemt, de to Andre aldeles utilgjængelige for Sagen.
7. En jydſk Gaardmand hos de ſamme Tre — ſamme Udbytte. Ingen Trøſt.

Foruden alle disſe Forſøg veed jeg, at flere Andre have henvendt ſig til Vedkommende, uden at opnaae Bønhørelſe. — Biſkop Martenſen, hvem Miniſteriet i denne Sag viſtnok har fulgt gjennem Tykt og Tyndt, ſkal have ſagt: Der ſkal ſiges Nej til hver Bøn, der kommer fra den Kant.

Det skal styrke Kongemagten, det skal styrke Folkekirken!

I „Fædrelandet" Nr. 270 f. A. gav jeg følgende

„Meddelelse.

Det er med blandede Følelser, at jeg træder frem for mine Medchristne og Medborgere i Danmark med følgende Meddelelse.

Kongens Regjering har troet at burde afskedige mig som Sognepræst for Ryslinge Menighed. Jeg er mig ingen Brøde for Mennesker bevidst i denne Sag og skal med Guds Hjælp vide at bøje mig for denne Tilskikkelse.

Men fordi den kongelige Regjering har berøvet mig Ryslinge Sognekald, frataget mig Tiende, Præstegaard, Avling og lukket Kirkebygningen for mig, — og det kan den gjøre, fordi den selv engang har givet mig disse Ting; — har den dog ikke dermed berøvet mig min Præstestilling i Vorherres Jesu Christi Kirke, ikke frataget mig Aand og Tunge til at forkynde Evangeliet, og Fuldmagten til at betjene Menigheden med Herrens Sakramenter; thi alt Dette har Regjeringen ikke givet mig, kan derfor heller ikke berøve mig det. Den, som troer, at Vorherre Jesus Christus selv har rakt ham Hyrdestaven, skjenket ham Aandens Gave til at tjene i Menigheden med Ordet og kaldet ham til denne Tjeneste, kan ikke forlade sin Post i Kirken, fordi den jordiske Magt tager, hvad den har givet. Jeg føler ikke, at Herren har afløst, har afskediget mig, og jeg tor ikke, skjøndt der er den Stemme i mig, som taler til mig om Hvilens Sødhed, overhøre Kaldet, der kræver, at jeg skal bruge mine sidste Kræfter i den dyrebare Gjerning. Og dette saa meget mindre, som der er en Hjord, en Menighed, som beder, fordrer det af mig. Jeg kan, jeg vil ikke paa mine ældre Dage blive „en Lejesvend, der forlader Hjorden og flyer",

naar Faren, naar Det, som vil adsplitte, hvad Gud har sammenbundet, nærmer sig. At mene sig fritaget for sin Præstegjerning i det Hele, fordi den verdslige Magt løser det Baand, den har bundet, og forbyder Det, som staaer i dens Haand at forbyde, vilde være christelig meningsløst.

Men jeg er i det særegne Tilfælde, at det ogsaa for mig og Menigheden vilde være meningsløst, at træde ud af Folkekirken, for udenfor den at danne en Frikirke, hvad jo maatte synes at ligge nærmest for Den, der ikke længere kan og maa være Præst for en Sognemenighed i Folkekirken, men dog ikke kan opgive sit fuldgyldige Embede i Vorherres Jesu Christi Kirke. De, som hidtil ere traadte ud, have gjort dette Skridt, fordi de mente ikke at kunne friste det aandelige, christelige Liv i Folkekirken, med dens Død og Visfenhed, fordi de troede, at Herrens levende, virkelige Kirke ikke længer var at finde i Folkets Kirke enten paa Grund af Falskheden i den hele Sammenblanding af Helligt og Verdsligt, som var og maatte være Gud en Gru, eller paa Grund af falsk Lære og uægte Sakramenter. De sagde Farvel til Folkekirken som til et Løgnens Tempel, en Afguderiets Vederstyggelighed eller hvad andre Forhaanelsens og Foragtens Navne de tillagde den. Ikke saaledes med mig og mine Venner.

Vi veed det godt, at Folkekirken i sig selv er ikke Vorherres Jesu Christi Kirke; men vi veed ogsaa og fasthold det endnu, at Vorherres Jesu Christi Kirke er i Folkekirken, og at der trods al denne Sidstes Brøk og Brøst kan i dens Skjød fødes og opfødes Guds Børn i den hellige Daab og den hellige Nadvere, ligesom ogsaa Aandens Vidnesbyrd i en levende Forkyndelse der er at finde; vi have altid frygtet for egenmægtigen at bryde Hul i Folkekirken ved en Udtrædelse, baade af Kjærlighed til Folket — for ikke at splitte det ad i flere modsatte Lejre,

hvoraf megen Avind og ond Handel kunde befrygtes — og af Hensyn til den nærværende Menigheds lille Kraft, der endnu ikke godt vilde kunne bestaae Prøven: at stilles frem som „Staden paa Bjerget", og stod Fare for at gjøre Vorherre Skam, naar den uden Nødvendighed, og før Herrens Time var der, vilde indtage en Undtagelses-Stilling, hvorunder der vilde gjøres større Fordringer til den, end den kunde fyldestgjøre. Vi ere ikke i Strid med vor Folkekirkes Tro og Bekjendelse, som den lyder ved Daaben; vi ere ikke i Uovereensstemmelse med den i de saakaldte Symboler indeholdte Lære og Oplysning. Efter som før min Affættelse vil jeg og mine Venner her bekjende den samme Tro, høre og føre det samme Evangelium, synge de samme Psalmer, bruge den samme kirkelige Orden og det samme Ritual, den samme Alterbog som Folkekirken; og hvad mig personlig angaaer, da agter jeg at blive ved som hidtil at søge min egen Opbyggelse, min egen Altergang hos en af Folkekirkens Præster og i dens Menighed. Hvad skulde altsaa bevæge os til at træde ud? Det vilde være meningsløst, det vilde være en Slags Fornegtelse af Sandhed og Kjærlighed.

Hertil kommer følgende Betragtning. Alle de Farer og Fristelser til Udskejelser, Sværmerier, Splidagtigheder, aandeligt Hovmod og misforstaaet Iver eller aandelig Død og Visenhed, som Menigheder, der paa egen Haand ere traadte ud, oftest have ligget under for, ville vi gjerne, saavidt vi Mennesker formaae det, i Forvejen søge at afskjære. Vi ville ikke stille os frem som den rene, med Verdsligheden ublandede, Menighed. Vi veed det nok, at vi slet ikke ere bedre Christne, helligere Mennesker, Gud mere velbehagelige Sjæle, end de Guds Børn, der leve og stride i Folkekirken. Derfor ville vi heller ikke give os et særegent Præg ved at træde ud; vi ville blive i den gamle Folkekirke, hvor Vorherre fandt os og som vi ønske al

Guds Velsignelse, vi ville gjerne staae i samme Forhold til den som hidtil og som den ene Sognemenighed staaer i til den anden. Og *skal* vi forlade den, saa ville vi have den Beroligelse, at ikke vi, men den verdslige Magt — thi Vorherre gjør det vist ikke — foranlediger Skilsmissen; da skal det være den verdslige Magt, som nøder, jager os ud trods Det, at vi gjerne vilde indtage en lille, venlig, fredelig og fordringsfri Plads i Folkets Kirke, gjerne vilde vedblive at give vort lille Bidrag til dens Liv, Lys, Frihed og Udvikling. De første Christne søgte endog Synagoge og Opbyggelse sammen med deres Stammefrænder, Jøderne, indtil man jog dem bort; Luther og hans Venner traadte ikke ud endog af Pavekirken – han og hans blevne bandsatte. Vi troe, at Vorherre ganske anderledes kan og vil bevare os for Hovmodets, Sværmeriets, Kjødets og Aandens Udskejelser, naar vi indtage vor Plads i Folkekirken, end naar vi selv vende den Ryggen, ganske anderledes kan og vil see mildt til os, naar vi erklære os villige til at blive, og kun vige for den verdslige Magt, paa hvem Ansvaret for, hvad der da kan skee, vil falde og ikke paa os.

Hvad er det da, vi ville? Paa den ene Side Ret til at slutte os sammen som Præst og Menighed med Fuldmagt til at beholde alle Kirkens Livsbetingelser, og tillige Ret til at blive i Folkets Kirke som en *liden fredelig Frimenighed i den*. Vi ere villige til at underkaste os al nødvendig Orden i Kirke og Skole, alt nødvendigt Tilsyn af Provst og Biskop, Samvittigheden uskadt. Men vi begjære da tillige den nødvendige *kirkelige Anerkjendelse* af vore kirkelige Handlinger, saa de kjendes gyldige i den øvrige Folkekirke, og den nødvendige *borgerlige Anerkjendelse*, som i vort lutherske Samfund er knyttet til visse halvt kirkelige og halvt borgerlige In-

ſtitutioner (Konfirmation og Ægtevielſe). Dette er vor underſaatlige og chriſtelige Begjæring.

Man vil ſige: „Dette er en aldeles uregelmæssig Stilling. Man kjender Frimenigheder udenfor Folkekirken, men ikke i den, og Lovgivningen har Intet derom.“ Jeg ſvarer: Har den kongelige Regjering ſelv ſkabt et aldeles uregelmæssigt Forhold ved uden Lov og Dom at afſkedige en Præſt af Folkekirkens Tjeneſte, en Præſt, ſom har en Menighed, der ikke vil ſlippe ham, uden at den (Regjeringen) naturligviis har havt Magt til at berove ham Præſteembedet i Herrens Kirke, uden at kunne berove ham Aanden og Fuldmagten fra Menighedens Herre, og vil den følgende Regjering ikke raade Bod paa dette falſke Skridt ved atter at indſætte ham i Embedet, — da maa Regjeringen ogſaa finde ſig i, at der af dette falſke Skridt udvikler ſig en Undtagelſes-Tilſtand; og hvad Lovgivningen angaaer, da er den let at forandre ved en ny Lovbeſtemmelſe derhen, at ſaadanne Frimenigheder optages inden Folkekirkens Omraade. Jeg ſkulde kjende det danſke Folk ſlet, om det i Rigsdagen vilde negte ſit Samtykke til en ſaadan Ordning, hvorefter Medborgere og Chriſtne, ſom ikke ønſke at berede Folket eller Regjeringen Vanſkeligheder og Ulejligheder, men hvis inderlige Ønſke det juſt er at *bevare* det gamle, kjære Fredens Samfund med Folket og den beſtaaende Kirke, kunne faae en lille beſkeden Plads i denne ſidſte uden at fortrædiges og uden Nogens Fornærmelſe. Men endnu engang erklære vi, at *vi ikke af os ſelv træde ud*, og vi afvente nu, om Myndighederne virkelig ville paatage ſig det Anſvar at jage *dem* ud af Folkets Kirke, ſom hverken i Henſeende til Tro eller Levevis adſkille ſig fra den, og ſom gjerne ville være al god og gavnlig Orden hørige og lydige.

Vi agte at anſøge om, at Brugen af Ryslinge Kirkebygning paa Tider, da den ikke benyttes af den anſatte

Præst og Sognemenigheden, maa tilstaaes os. Det vilde være synderligt, om Man vilde tvinge en stor Deel af Folket og deriblandt mange af Ryslinge Sogn selv, der skatte og skylde til Kirken i Sognet, til den bethydelige Udgift, en ny Bygning til Gudstjenesten maatte medføre for tildeels fattige Mennesker. Alene paa Grund af den stive, livløse Regel, der kun aabner Landsbykirkerne een Gang om Ugen, at negte denne ydmyge Bøn om Brugen af en Bygning, der Intet lider ved at benyttes to Gange om Ugen i Stedet for een, vilde være paafaldende haardt og ikke ligne en faderlig Regjering.

For at gjøre det sidste Forsøg paa at forebygge en Spaltning i Folk og Menighed, agter jeg at ansøge om det ledige Embede som Sognepræst i Ryslinge.

Men fra nu af begynder jeg at udføre alle præstelige Forretninger for dem, som have sluttet sig til mig, og afventer med Ro, hvad Folkekirkens Bestyrelse vil føle sig drevet til at foretage ligeoverfor os.

Jeg har yttret, at det var med blandede Følelser, at jeg traadte frem med denne Meddelelse. Thi paa den ene Side er jeg vis paa Vorherres Velsignelse under Forhold, som jeg ikke er Skyld i, naar vi kun kunne bevare Troen, Ydmygheden og Kjærligheden; men paa den anden Side føler jeg dybt det Alvorlige i den Tilstand, hvori jeg og mine Venner her ere *tvungne* ind. Naar Loddet træffer den Enkelte, Loddet, der skal afgjøre det Uberegnelige og maaskee hidføre nye Tilstande i det Dybeste og det Højeste for Folket som for den Enkelte, da staaer Man en Stund stille og Man føler Vægten af den Beslutning, Man staaer i Begreb med at sætte i Værk. Jeg veed, at jeg ikke i Letsindighed har begyndt paa denne Sag, men jeg føler dybt, at jeg trænger til Deeltagelse, milde Øjne og milde Hjerter, fremfor Alt til *deres* Forbøn, som forstaae mig og mine Venner. Trykket er stort, men Han, som kan det,

vil ſtyrke til at bære, hvad der ſkal bæres. Han vil føre ogſaa denne Sag til Velſignelſe, Liv, Frihed og Lys, naar vi ville give os i Hans Haand.

Ryslinge Præſtegaard d. 16de Novbr. 1865.

Vilhelm Birkedal."

Den Anſøgning, hvorom der i foranſtaaende „Meddelelſe" er Tale, lyder ſaaledes:

„Til Kongen.

Jeg tillader mig allerunderdanigſt at anſøge om det ledigtværende Ryslinge Sognekald under Fyens Stift, ſom jeg allerede anſøgte om og fik for henved fyrtten Aar ſiden.

Deres Majeſtæt kan misforſtaae denne min allerunderdanigſte Anſøgning, fordi jeg juſt nylig er afſkediget fra dette ſamme Embede, ſom var dette mit Skridt Trods eller noget endnu Værre. Jeg ſkal derfor tillade mig at begrunde min Begjæring. Det er ikke alene for min egen Skyld, jeg attraaer denne Embeds-Stilling, ſkjøndt det vil være piinligere, end Nogen maaſkee kan fatte, at blive berøvet en gammel dyrebar Gjerning ſom Sognepræſt, og ſkjøndt det vil blive over al Maade ſmerteligt at ſkulle lukke et mangeaarigt velſignet Hjem i efter mig, og min ſtore endnu uforſørgede Familie ikke vil blive uberørt af det tunge Slag. Det er heller ikke *alene* for Sogne-Menighedens Skyld i det Hele, jeg gjør dette Skridt, ſaa kjær den end er mig og jeg den allerſtørſte Deel af dens Medlemmer; thi jeg veed dog, at en anden Sognepræſt kunde blive beſtikket, der kunde tjene den med ſamme Kjærlighed, ſom jeg efter Evne har gjort i de mange Aar, og desuden ſkal jo dog Døden engang adſkille os. Men, Deres Majeſtæt, min Begjæring er et underſaatligt og ærligt ſidſte

Forsøg paa at forebygge, hvad jeg vilde anſee for en Fare for Folket og Folkekirken i Danmark, idet Forholdene ere ſaaledes her, at jeg ikke tør for Samvittighedens Skyld høre op med min præſtelige Tjeneſte, og en ſtor Deel af Sognet tilligemed udenſogns Chriſtne, ſom have ſluttet ſig til mig, ikke ville og kunne, ligeledes for Samvittighedens Skyld, ſlippe mig ſom deres Præſt. Hvad enten denne fri Menighed faaer Lov til at blive i Folkekirken, eller ſkal nødes ud — i begge Tilfælde ville Følgerne let kunne blive uoverſeelige og uberegnelige, og en Spaltning og en videre om ſig gribende Adſkillelſe i det allerede nokſom adſplittede Folk vilde kunne medføre Farer baade for Folket og den chriſtelige Menighed, ſom jeg idetmindſte ønſker at gjøre Mit til at afvende. Jeg vil have den Beroligelſe at have forſøgt Alt, hvad jeg kan, og troer da ogſaa, at Gud vil give os ſin Velſignelſe, naar Forſøget desuagtet mislykkes. Derfor anſøger jeg allerunderdanigſt om Rysſlinge Sognekald, og jeg nærer det Haab, at Deres Majeſtæt i Naade vil høre min Bøn og opfylde den, fordi jeg troer, at Deres Majeſtæt ſelv kun ugjerne, ja, med Smerte vil ſee, at det Folk, hvis Konge De er, ſkulde ſplittes ad ſelv der, hvor Tro og Bekjendelſe er den ſamme og muligen komme til at ſtaae i modſatte Lejre.

Allernaadigſte Konge! De har afſkediget mig i Unaade, misfornøjet med Et eller Andet i min Færd og Tale. Thi jeg er endnu i dette Øjeblik uden beſtemt Meddelelſe om, hvormed jeg har fortørnet min Konge. Jeg tør forſikre Deres Majeſtæt om, at jeg hører til Deres *troe* Underſaatter, ſom det egner ſig en danſk Mand og en Chriſten. Aaben og ærlig, ſom jeg ønſker altid at være overfor Alle, ikke mindſt for min Konge, kan jeg tilføje, at det *aldrig* har været min Mening og Hensigt, at *fornærme Deres Majeſtæt*. Jeg har af et oprigtigt Hjerte bedet for Deres Majeſtæt om det Bedſte, jeg vidſte; jeg har ſom

dansk Mand misbilliget et *ansvarligt* Ministeriums Færd, der efter min Mening kunde og burde have handlet anderledes, og jeg har meent, at denne Misbilligelse var forsvarlig i et konstitutionelt Land, end sige i en lovgivende Forsamling, hvor jeg havde *Kald* til at tale. Men Deres Majestæt har jeg *udtrykkeligt* holdt udenfor. Der er ingen Domstol, der endnu har dømt mig; troer Deres Majestæt, at jeg fortjener Straf, beder jeg om at maatte sættes under Anklage ved mit Værnething; thi det er mig en smertelig Tanke, at der i mine ældre Alder er sat en Plet paa min borgerlige og christelige Ære ved den Afsked, der med min Konges Unaade er overgaaet mig. Falder jeg da for Loven, da lider jeg min fortjente Straf; men saalænge jeg veed, at jeg ikke har villet fornærme Kongen, saalænge jeg troer, at jeg mod Dem som mod Deres Forgjængere har været en trofast Undersaat, kan jeg ikke, for Loven dømmer mig, uden Hykleri, som er en Mand uværdigt, vedkjende mig en Brøde i denne Sag. Men den Ærlighed, hvormed jeg har udtalt mig ligeoverfor Deres Majestæts forrige Regjering, være Kongen en Borgen for at jeg ogsaa taler Sandhed, naar jeg endnu engang ududtaler: *Jeg har ikke villet fornærme Deres Majestæt.*

Allernaadigste Konge! De har nu vist, hvad Kongen *kan* gjøre, De har straffet mig; thi den Tid, som er gaaet hen siden min Afskedigelse, har ikke været uden sin dybe Smerte, sine følelige Hjertesaar: Udsigten til at miste Størstedelen af mit nødvendige Underhold til Hustru og mange smaa Børn, Udsigten til at see mine Allerkjæreste at maatte splittes ad fra den hjemlige Arne, Sorgen over et dyrebart Embedes Tab, Sønderrivelsen af et gammelt velsignet Baand, Frygten for at maatte blive Redskabet til at hidføre uberegnelige nye Tilstande i Folket og i Menigheden, som jeg begge elsker, alt Dette og meget

Mere har været en haard Straf for mig. Nu sige Kongen i sin Naade: Nu skal det være nok, nu vil jeg glemme, hvad der har fortørnet mig, nu har jeg viist, hvad mit kongelige Mishag og min kongelige Magt formaaer, — nu vil jeg vise, hvad den kongelige Naade og Mildhed kan. Jeg vil bønhøre den afskedigede Præst. — Da vil Deres Majestæt høste Lønnen for denne Mildhed i den taknemmelige Kjærlighed, hvormed en Deel af det danske Folk vil gjemme dette Beviis paa Kongens Hjertelag i deres Sjæle.

Allerunderdanigst

Vilhelm Birkedal."

Man har gjort mig det Spørgsmaal, hvorfor jeg strax begyndte efter min Hjemkomst at udføre præstelige Forretninger, da jeg dog vilde ansøge om atter at indsættes i Ryslinge Præste-Embede; Man har meent, at min Sag havde staaet bedre, om jeg havde undladt dette, indtil Sagen var kommet til sin Afslutning; mit Skridt kunde let blive anseet for Trods o. s. v. Jeg skal med et Par Ord svare herpaa. Jeg maatte handle efter min Overbeviisning om, hvad Herren nu krævede af mig. Loddet var nu truffet mig, og jeg maatte gjøre mig det klart, hvad jeg havde at gjøre, for at være min Tjeneste og mig selv tro. Jeg handlede ikke i Overilelse; jeg lod to Maaneder gaae hen, før jeg traf min Beslutning; i Mellemtiden gjorde jeg Alt, for at holde den første Opbrusning i Menigheden i de rette Sagtmodighedens og Rolighedens Spor; thi i den første Hede kunde jeg have faaet Folk til at gjøre, saagodtsom hvad det skulde være. Spørgsmaalet for mig var dette: Har Vorherre Jesus afsat Dig og vil, at Du skal trække Dig tilbage, fordi den verdslige Magt, benyttende sig af en Paragraf i Grundloven, har taget Ryslinge Sognekald fra Dig? Dette Spørgs-

maal maatte jeg besvare benegtende, allerhelst da der var en Menighed, som krævede min Tjeneste. Havde jeg nu stillet min Virksomhed som Præst i Bero, indtil Kaldet var blevet besat, da havde jeg svigtet det Vidnesbyrd for Sandheden, jeg var kaldet til at aflægge. Da havde det faaet Udseende af, at jeg og den christne Menighed anerkjendte den jordiske Øvrigheds Magt og Ret til ikke blot at fjerne mig fra mit bestemte Embede i Folkekirken, men ogsaa fra mit almindelige Kald i den hellige, almindelige Kirke, anerkjendte Øvrighedens Ret til at løse og binde ikke blot i en Stats-Indretning, men til at løse og binde i Guds Rige. For mig kom det til at staae klart, at det gjaldt Herrens Ære og Hans Ret — den maatte vi ikke tillade, blev antastet uden Gjenmæle i Gjerningen fra vor Side; vi maatte ikke gjøre Herren Skam ved at lade det komme til den berettigede Tanke i Verden: Man kan gjøre, hvad Man vil, imod de Christne i Landet — de have kun store Ord, men krybe i Krogen, naar det gjælder om Modstand og Offre. Vi skulde varetage den danske Menigheds Tarv og staae paa Vagt ved Gjærdet, hvor Man vilde over, for at det ikke skulde blive en Vane i Landet at krænke Kirkens utabelige Ret til Bedste for Statens formeentlige Ære. Dertil kom, at vi ikke kunde afvise den Forestilling, at Vorherre ved denne Begivenhed vilde føre den danske Kirke til større Lys, Frihed og Kraft, naar vi kun stode fast. Endelig stod det for mig, at hvis vi her svigtede, hvor Herren efter min Overbeviisning krævede et Vidnesbyrd imod et Overgreb fra Verdens-Magtens Side, da kunde det have til Følge, at Han tog Aanden og Livet fra os og lod os sygne hen. — Derfor gjorde jeg Skridtet og gjorde det strax, for ikke at svigte Kaldet. — Man kan dømme anderledes; men jeg maatte gaae efter det Lys, hvori Sagen stod for mig, og ligeoverfor denne Opgave

maatte Hensynet til, om dette Skridt maaskee var hindrende for mit Ønske om atter at blive Præst i Ryslinge, være forsvindende. Dersom Man troer, at jeg let og uden Frygt og Bæven har begyndt paa denne Sag, da tager Man mærkelig Fejl. Jeg har staaet og staaer alvorlig og tidt bøjet overfor Opgaven, og siger: Kun Du, Herre! kan gjøre det; lad Gjerningen lykkes, om den er Din; lad den forhindres, hvis den ikke bliver Din; men lad det da skee saaledes, at ikke Du, men vi, jeg, faaer Skammen deraf!

Sluttelig skal jeg meddele den Prædiken, jeg maaskee for sidste Gang holdt for en Kreds af Præstebrødre og en talrig Menighed i Avnslev Kirke den 29de Novbr. f. A.; ved den tog jeg ligesom Afsked med den bestemte Tjeneste i Folkekirken, og sagde et langt, tungt Farvel til en otteogtyveaarig dyrebar Gjerning.

„Kjøber den belejlige Tid; thi Dagene ere onde" (Ef. 5, 16). Disse Ord, kjære Venner! af Apostelen Paulus til Menigheden i Efesus, de pleje tidt at høres i vore Forsamlinger, især naar der gaaer svære Dønninger gjennem Tiderne, tunge Skjebner over Folket og Menigheden, Dyrtid, Pest, Krig og Blods-Udgydelse eller indre Splidagtigheder og Uroligheder; og det skeer da oftest, at Ordene fortolkes og forklares saaledes, at Meningen bliver: „Kjøber den belejlige Tid, trods det at Dagene ere onde", eller: „Rigtignok er det trange Tider, ulykkelige og vanskelige for Guds Rige, men passer dog paa at gribe et lille belejligt Øjeblik i Flugten!" Man gaaer nemlig ud fra, at de onde Dage, hvorom Apostelen taler, de ere ikke bekvemme for Guds Rige, for Christendommen, mens Man dog, trods Dette i saadanne Tider skal benytte det Smaa, det Ringe, som tilbyder sig til Velsignelse. — Mine Venner! jeg vilde

heller sige, at Apostelen Paulus mener: „Just fordi Dagene ere onde, just derfor er den belejlige Tid der for det Store, det Dybe, det Høje og Herlige, og da først og fremmest for Christendommens Sag, for alle Guds Børn, — jo værre Tiden er for Kjød og Blod, desto herligere, forjættelsesfuldere, fyldigere, desto mere svanger med Himlens Naadedugg over det tørre Muld er disse Tider for det Rige, som er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Helligaand, og for den Sjæl, som strider sin Strid under Korsbanneret, for at vinde Livets evige Krone, for Den, som vil glemme, hvad der er bagved, og rækker efter Klenodiet foran, i det Høje, vil fuldkommeligen „gribe Christus, ligesom han og er grebet af Ham." I de onde Tiders Nat skinner Evigheds-Stjernen klarest igjennem Mulmet. — Ja, at kjøbe den belejlige Tid, just fordi Dagene vare onde, — det forstod Stefanus, da hans Tro stod klippefast og voxede kjæmpehøj i Domssalen i Jerusalem, saa hans Ansigt skinnede som en Engels Ansigt, og udenfor Jerusalem, da paa den onde Dag Tiden blev saa belejlig for ham, at han saae Himlen aaben og Guds Søn staaende deroppe, for at modtage ham, pegende paa Naadepladsen i den jublende Forsamling; — det forstod Peder og de andre Apostler, da de hudflettedes for Herrens Navns Skyld og lovede og takkede Gud, at de vare agtede værdige at lide Deite for Ham, som havde lidt det Mageløse for dem, og da under disse onde Dage Tiden blev saa belejlig for dem, at de fornam, Stedet bevægedes under dem, idet Hjerterne bevægedes med det Samme af Guds usigelige Naade; — det forstod Paulus selv, da han forfulgtes fra Sted til Sted, men just under disse Trængsler erfarede, hvorledes Gud var med ham og gav ham at prædike Ordet med stor Frimodighed, gav ham at føle, at mens alle Verdens mørke og onde Magter stod udenfor Døren og

bankede paa med Lænker, Steen og Sværd, da fvulmede Guds-Ordet i hans Hjerte og i hans Mund med dobbelt Kraft og Fylde og fmeltende Inderlighed, og Troens Ord flog ned fom Lyn i tufinde og atter tufinde Sjæle, og Korfet plantedes under Forfølgelfe fra Kyft til Kyft. Og hvad have vi mere Vidnesbyrd behov, naar vi feer hen til Troens Begynder og Fuldender, Vorherre Jefus Chriftus -- det var den „ondefte Dag", der er feet paa Jorden, da Han hang fom Misdæder paa Korfet under det ftore Mørke — men da var Tiden faa belejlig, fom den aldrig før eller fiden har været; thi paa denne onde Dag lød Ordet, der har gjennemtonet Himmel og Jord med Jubelens Klang: „Det er fuldbragt!" den evige Sejr er vundet, der er fluttet Fred mellem Himlen og Jorden! — Ja, Venner! naar vare Dagene værre og dog Tiden belejligere end under de tre første Aarhundreder i Chriſti Kirkes Kronike, da Kejfere og Konger og alle Verdens Magter rejfte fig fnyfende imod Evangeliet, da Martyrernes, Blodvidnernes Blod ſtrømmede gjennem Landene, da det var Majeftæts-Forbrydelfe at nævne den Korsfæftedes Navn fom en Herres og Konges Navn, og da Baal, Øxe, Sværd og Kors var den fidfte jordifke Gave, Verden fkjenkede Jefu Chriſti Stridsmænd? Naar tonede Ordet lifligere med Himmelklang for Skarerne, naar ſtod Korfet, Vorherres Jefu Chriſti Kors plantet dybere og faftere, naar lød Himmeriges Klokker mere fmeltende og vinkende, naar lyfte Chriſti Naades Kjærlighed klarere ud over Jorden end juft da? — Og efter den Tid, naar var Dagene værre, men ogfaa Tiden belejligere, end da Luther og hans Venner ſtod der med Ordet i deres Mund, bandfatte af Paven, erklærede fuglefrie af Kejferen, men dannende et lidet Samfund, hvori Naadens Kræfter, der fkulde overvinde baade Pave og Kejfer, levede og rørte fig med al Fremtiden i fit Skjød?

— Var det bedre, da Dagene bleve „gode", da Kirken blev en herskende Kirke, da Fred og Mag dysfede Sjælene i Søvn, og Man tilsidst mente, at Papirerne, Bekjendelsen i Bøgerne, var meget bedre, kraftigere og mere betryggende end den fulde, varme Mundens Bekjendelse, der havde al Verden imod sig? — Nej, Venner! Alt peger paa, at Apostelens Mening er denne: „Just da er det den belejlige Tid, naar Dagene ere onde!"

Og, er det saaledes i det Store og for det Hele, da er det ogsaa saaledes i det Smaa og for den Enkelte. Der er en dagligdags Tale, som ofte høres og lyder omtrent saaledes: „Det er godt, at der kommer Trængsler, godt, at vi stundom føle Verdens Byrde og Tryk, Sygdom, Nød og Smerte; thi i de gode Dage glemme vi ofte Gud og vor Sjæls Salighed, — i de onde Dage føle vi, at vi trænge til Vorherre, da bøjer Hjertet sig mod ham; vi komme vor Synd ihu, men ogsaa Guds Naade". — Der staaer skrevet etsteds i Evangeliet: „Men der det var blevet Aften og Solen var nedgangen, førte de Alle, som vare syge, og de Besatte til Ham, og han helbredte Mange, som led af mangehaande Sygdom, og uddrev mange Djævle, og lod Djævlene ikke tale; thi de kjendte Ham." Ja, mine Venner! vi vide jo, at bogstavelig skeer dette endnu, hvergang det i Naturens Rige bliver Aften og Solen er gaaet ned i Vesten, — da komme de mange Syge og Besvændte frem fra deres Kroge, alle de, som troe paa Herren; — kunde vi see ud over Jorden hver Aftenstund og vare vi lydhøre til at mærke alle Røster, da skulde vi see, hvorledes de komme frem, og høre de mange Suk: Herre, hjælp mig! Læg Haanden paa mig og helbred mig; — ak, hvad ere alle de talløse Aftenbønner i Jesu Navn, der lyde, naar

Solen er nedgangen, Andet end dette: De syge Sjæle blive baarne til Verdens Frelser — og Du og jeg har vel ogsaa været med iblandt dem; naar Mørket stirrer paa os gjennem Ruden med sit Rovdyrsøje, — da trængte vi til at lade os bære hen til Ham, som er Livet og Lyset. — Men saaledes er det ogsaa, naar det, aandeligt talt, bliver Aften for os og Lykkens Sol er gaaet ned, fordi Dagene bleve onde; da kom Det frem i os, som i de gode Dage, da Alt var lyst, maaskee sad her inderst i Krogen og blev ikke ændset, da kom det Syge frem, den syge Sjæl med al sin Nød; thi da føle vi, at vi have ikke fortjent det bedre; da kom den frem, den syge Tro, det syge Haab, den syge Kjærlighed, den stille Længsel efter Fred med Gud, efter Frigjørelsen fra denne Syndens og Dødens og Forkrænkelighedens Lænke; da kom den frem, den dybe, men maaskee svage Bøn — det samler sig Altsammen om Herren, og i saadanne Mørkets Tider har Vorherre Jesus sin bedste, stærkeste, kjærligste Gjerning, naar Han seer alle disse syge Stakler, seer de bedende Øjne, som stirre paa Ham, hører de dybe Suk om Hjælp og Lindring, mærker de bankende Hjerter, der intet Haab har uden Ham; — da har Han sin bedste Gjerning, da kan Han bedst helbrede, læge, trøste og styrke, just fordi i de onde Dage Hjerterne ere dobbelt blode, dobbelt aabne for Ham. Det var i en saadan Nattetime, Vorherre Jesus kom til Søstrene Martha og Maria, og fandt et Hjertedyb hos dem saa smeltet, saa aabent, saa trængende til Hjælp og Trøst, at Han kunde gjøre sin største Gjerning i sit Kjøds Dage: Lægge den døde, men gjenoprejste Broder i deres Favn igjen! — Men, mine Venner! det er ikke blot det Syge, der kommer frem og nærmer sig til Vorherre Jesus i de onde Dage, — ogsaa det Stærke, det Mandige, alle Sjælens ædleste Kræfter, Troens bedste Styrke,

Haabets lyse Fremsyn, Kjærlighedens inderste Hengivenhed, Taalmod og Udholdenhed, Det at lade sig nøjes med Hans Naade, naar al Verden svigter, det christne Heltemod, — ja, alt det Bedste og Dybeste hos os kommer frem. Han har selv skjenket os det, og i de onde Dage, naar det er blevet Aften, da melder det sig til Tjeneste hos Herren og spørger Ham om Feltraabet, spørger ham om Høvdings-Ordet, spørger: „Hvad vil Du, Herre! at jeg skal gjøre i disse onde Dage?" Saalænge Lykkens Sol skinner, da kan det stundom blive os tvivlsomt, om vi da virkelig ogsaa levende have tilegnet os Vorherres Liv og Naade, da bæres vi paa saa mange Maader af den bestaaende Freds-Tilstand i Verden, og vi vide maaskee ikke ret, om det er Verden eller Ham, der bærer os. Men i de onde Dage, — ja, Venner! da sættes vi paa Prøve, og da viser det sig, om der er Noget i os af Vorherres Jesu Tro og Kjærlighed, og da, om ellers nogensinde, føle vi, om vi kan offre Noget for Ham, om Han er vort Eet og Alt, om vi, vel maaskee med Hulken og et næsten bristende Hjerte, men dog i Oprigtighed kan sige til ham: „Har jeg Dig, da lad fare alt Andet, lad fare, hvad der var blevet mig det Kjæreste paa Jorden, Det, hvor i min Sjæl fandt Hvile, — peeg, hvorhen Du vil, Herre Jesu! jeg vil dog følge Dig, om det end er som et grædende Barn, der følger sin Moder gjennem den mørke Skov ved Midnat." — Da losner vor Sjæl sig mere fra Verden, og det gjør vel ondt, men der er rig Erstatning i det Ord: „Til hvem skal jeg gaae? Du alene har det evige Livs-Ord; thi Du er Christus, den levende Guds Søn!" — Ja, Brødre! vi ville takke Gud for det milde, lyse Solskin, og vi ville ikke paa Sværmerviis paakalde de onde Dage; men komme de, da skal vi vide til vor Trøst, at, som der er

Blomſter, der ſpringe ud ved Dagens Lys, ſaaledes er der ogſaa Blomſter, og det ikke de ringeſte, der juſt udfolde deres Blade og Kalk og dufte allerſødeſt om Natten. Vi ſkal og vil ikke tale ſtort om vor lille Kraft, vor lille Villighed til at bære og ſtride, — ak, det er ringe og daarligt nok med os; men naar Du i de onde Dage mærker, at der dog er en ſaadan lille Kraft og Villighed til at følge Herren efter, at juſt det Dybeſte kom frem i Dig da, ja, ſaa ſkal Du føle, at Vorherre Jeſus har ſin belejlige Tid juſt da, naar Dagene ere onde.

Venner! „Kjøber den belejlige Tid". Det er Apoſtelens Raad til Menigheden i Efeſus og til alle Chriſtne; thi det er jo kun de Chriſtne, ſom kunne gjøre det, kun „de, ſom elſke Gud, hvem alle Ting tjene til Gode". Stormene fare hen og bringe med ſig og ſætte Støv og Smuds paa alt Det, ſom er bedækket med Verdens Sliim; men de ſamme Storme blæſe de viſne Blade fra Skovens Stammer, ſom ſtaae i Løvſpring. — Og til hvem ſkulle vi kjøbe den belejlige Tid? Ja, Mænd og Kvinder! viſtnok til os ſelv, at Tiden for os kan blive fyldt med det evige Livs Kræfter og Duft, at vore Sjæle kan leve Tiden i Hans, Vorherres Jeſu Chriſti, Tro og Kjærlighed og blive meer og meer ſalige i Ham, og for at Tiden ikke ſkal blive vor Herre, der fortærer og røver Alt hos os, men kan blive vor Tjener. — Men i dybeſte Betydning ſkal vi dog kjøbe Tiden til Vorherre Jeſus Chriſtus. Han har kjøbt Evigheden, det evige Liv til os, kjøbt det dyrt med ſit eget Blod paa Golgathas Kors; — ſaa ſkal vi gjøre Gjengjæld ved at kjøbe Tiden, diſſe Dage, hvori vi leve, til Ham. Ak, Venner! vi veed det vel: der gaaer Dage efter Dage, Timer efter Timer, Aar lægges til Aar — og af alle diſſe mange Timer, Dage og Aar komme maaſkee kun faare faa Øjeblikke til at høre Jeſus til. Vor Tid fyldes ſaameget af Verden,

af vor Egenkjærlighed, Nydelses-Syge og alt Det, som ikke duer. Da kjøbe vi Tiden til Vorherre Jesus, naar vi lade den fyldes med Hans, det evige Livs, Kræfter, saa vore Dage bære Vidnesbyrd om, at de ere levede i Ham. Hvergang Du ret af Hjertet kan sige: Tag mig, Herre Jesus! som jeg er med al min Brøst og Brøst, tag mig og „skab i mig et nyt Hjerte og forny en stadig Aand i den i mig", — da planter Du en Paradiis- og Evigheds-Blomst ind i Tidens Land og kjøber Tiden til Herren. Hvergang Du korsfæster Kjødet med dets Lyster og Begjæringer og lader Herrens Aand fylde Dig — da kjøber Du det Øjeblik til Ham og gjør det til Hans eget, da vinder Du et Stykke af Tidens Land fra Verden og lægger det under den rette Herres og Konges Scepter. Hver en lille Bøn udaf dybeste Hjerte fra Verden til Guds Rige, til Ham, hvert et fromt Suk i Jesu Navn mod det evige Livs Morgenrøde, — ja, det var kun et Øjeblik, men det Øjeblik var kjøbt til Ham, blev Hans Ejendom. Og naar Du i din lille Kreds begynder Dagen i Jesu Navn, slaaer Kors hver Morgenstund som for dit eget Bryst saaledes ogsaa for dit Hus, din Ægtefælle, dine Børn, da erobrer Du den Dag til en Herrens Dag; og naar Du gjør det Samme i Aftenstunden, da helliger Du Natten til at være Hans. — Og, naar Du i den onde Verden bekjender Hans Navn, kaster Hans Vidnesbyrd ind i Tiden, kjærligt, men med Aandens Kraft, lader Hans Ord faae Ære, da bliver Tiden fyldt med Ham og kjøbt til Ham. Skal da alene denne Verdens fortærende Tale og Gjerning udfylde disse Dage — skal Hans Ord og Gjerning ingen Plads have deri? O, hvert et kjærligt Ord til Hans Priis, hver en Kjærligheds-Gjerning i Hans Navn, af Hans Kraft — derved kjøbes Tiden til Ham, som ogsaa skal være Tidens Herre. Og, Venner! Dette kan og skal skee ogsaa i de

gode Dage; — og tifold lykkelig Den, som ikke i Fred og Mag glemmer at sætte Livets Tegn og Mærke paa alle sine Dage og Aar; det er en stærk Sjæl, som altid under Medbør kan og vil fylde sin Tid med Vorherres Jesu Christi Liv og Naade; — men for de Fleste af os — o, var ikke den belejligste Tid for os da, naar Dagene vare onde? Da „blev Hjertet saa stort derved" — hvoraf? Dog vel ikke blot af Klynk og Klage, vel endog Knurren og Trods, naar vi troede paa Vorherre; — nej, det blev saa stort, saa stort af Følelsen af Ansvar for Gud, af blød og dog stærk Bevægelse, af Naadens Kræfter, - da boje vi os, men kun for at rejse os igjen i Herrens Kjærlighed, i en stor Fortrøstning; da flyver Hjertet over Fængsels-Muren, fordi det fornemmer, at det har ikke hjemme heri Syndens og Dødens Verden, og det drives, nodes af Naaden til at stille sig frem for Jesus, Herren, Forsoneren, og idet vi føle vor Synd, gribe vi ogsaa efter Hans Naade, fordi vi vide, at, svigtede den os ogsaa i de onde Dage, da var de først tilgavns onde, da vare vi fortabte. — Venner! der staaer skrevet i den gamle Pagts Bog, at Herren efter Syndfloden sagde til Noah: „Naar jeg forer Skyen over Jorden, da skal Regnbuen lade sig tilsyne i Skyen, og jeg vil komme min Pagt ihu imellem Dig og mig." Ja, under dette Billede er Alt sagt. Naar Herren forer Skyen, den sorte Sky i de onde Dage over disse vore Hjerter, da er det, just fordi Han vil, at Pagtens Bue, den straalende Bro mellem Himlen og Jorden, skal træde saameget klarere og skjønnere frem, og vi bedre, inderligere „kjøbe den belejlige Tid" til Vorherre. Naar Verden svigter og det tunge Tryk hviler paa os, og vi ingen Udgang see fra vor Trængsel, da, naar vi troe, da folde vi Haand og sige: „Jeg troer paa Gud Fader, Almægtigste, Himlens og Jordens Skaber," —

jeg vil falde i Herrens Haand og ikke i Menneskers; jeg vil være som en Fugl under Himlen, der ikke kan samle i Laden, men lader sig føde af den himmelske Faders Haand, som en Fugl, der ikke falder til Jorden uden denne himmelske Faders Villie. Saa straaler Pagtens Bue paa den mørke Sky. O, saa dybthentet klinger vist aldrig et troende Menneskes Bekjendelse af første Artikel som da, naar „Alting surt i Verden seer"; saa trøstigt om end hulkende lægger Man sig ikke til Hvile ved Faderhjertet som da i „de onde Dage", naar Man føler, at Man i den hele vide Verden ikke har noget Hvilested uden ved denne Faders Bryst. Thi da træder Pagtens Bue frem, saa straalende som aldrig før, just fordi Skyen staaer bagved. — Naar Sjælens Byrde bøjer, og vi komme vor Synd ihu — og den komme vi især ihu i de onde Dage, fordi al Smerte er Syndens Sold — o, Venner! da bryder Pagtens Ord frem af det forpinte Bryst, og vi folde vor Haand, naar vi troe, og klamre os fast til dette Ord, idet vi bekjende: „Jeg troer paa Jesus Christus, Guds eenbaarne Søn, Vorherre, som er undfanget af den Helligaand, født af Jomfru Marie, pint, under Pontius Pilatus korsfæstet, død, begravet, nedfaret til Helvede, opstanden paa tredie Dag fra de Døde, opfaren til Himmels, siddende ved Gud Fader Almægtiges højre Haand, derfra Han skal komme igjen at dømme Levende og Døde". Ja, da skjule vi os under disse Ord, under dette gyldenvirkede Teppe, vævet af Herrens Gjerning og Kraft, Pine og Død, Opstandelse, og Himmelfart, og føle: Her er vi sikkre for Dom og Fortabelse, her lade vi Vreden fare over, der kan ikke være nogen Fordømmelse for dem, som skjule sig under dette Dække; og aldrig klarere, trøsteligere staaer Christus for os end just da, naar „Dagene ere onde", og vi flyede ind under Hans Vingers

Skygge i dette Ord. Det er Pagtens Bue, der viser sig dobbelt klar paa Skyen. — Og, naar vi føle vor Kraftløshed og Usselhed — og den føle vi dybest i „de onde Dage", føle, hvor lidt vi formaae at sætte imod Bølgegangen — da drives, nødes vi, naar vi troe, til at aabne vort Hjerte for Herrens Aand og Naadekraft, idet vi folde Haand og sige: „Vi troe paa den Helligaand, den hellige, almindelige Kirke, de Helliges, Samfund, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og det evige Liv". Jeg er ikke ladet alene i Kampen: Herrens Liv og Aand er min Styrke, jeg er i Hans Kirkes faste Vognborg, jeg er omkredset af Hans Hellige, har en Mur omkring mig med den store Vished om i dette Samfund at have Syndernes Forladelse, med det glade straalende Sejershaab om Kjødets Opstandelse, med det evige Livs Gave. Thi det er Pagten. — Ja, naar Herren fører Trængsels-Skyen over Hjertet, da lader for Hans Troende Pagtens Bue sig tilsyne i Skyen, klar og skjøn, og da staaer den ene Ende af Buen i vort Hjerte, mens den anden hviler sig paa den solbestraalede Evigheds-Kyst, og vi vandre over Broen og føle, at Livets Tegn og Mærke er sat paa Trængselen. Da „kjøbe vi den belejlige Tid"; thi en saadan Tid er svanger med det evige Livs Fylde, om „Dagene ere nok saa onde". Naar Lykkens Solskin dækkes af Skyen, da staaer Pagtens Bue der, og Salighedens Glands skinner ned over os.

Venner! Og dette kan ogsaa gjentage sig i større Forhold. Der kan komme de Tider, da Loddet træffer den Enkelte, at nu skal han træde frem, løst fra den gamle, kjære Gjerning, den gamle tilvante Orden — mange gamle Baand briste og nye skal knyttes; han skal ikke længer bæres af Det, der ellers bestaaer rundt omkring ham. Han skal forlade Huus og Hjem, hans gamle Tjeneste opsiges ham, og det synes, at han skal begynde forfra. Da

kalder han „Dagene onde" — da seer han tilbage til det Dyrebare, han skal forlade, og stundom er hans Hjerte nærved at briste. Og kunde han saa endda hengive sig til Hvilens Sødhed, og lade sin Aftenstund hengaae med, at lade de gamle, kjære Minder gaae forbi Sjæleøjet, og med at lade Evighedens store Haab lyse. Men han hører en Stemme herovenfra: Jeg har Noget i sinde, hvortil jeg vil bruge Dig — nu just er „den belejlige Tid" der, — Du skal ud, ud for at kjøbe den og skaffe Plads for Det, jeg vil! Ak, Venner! selv de Store stode stille for det høje Fjeld, som taarnede sig: Moses undskyldte sig, da han skulde begynde paa det Nye og bryde en ukjendt Bane; han sagde: „Send en Anden; thi hvo er jeg til den Gjerning!" (2 Mos. 4.) — Profeten Jeremias sagde: Ak, Herre! jeg forstaaer ikke at tale; thi jeg er et Barn" (Jer. 1). Men naar nu Loddet træffer en Lille, ak, en Lille, som saa dybt føler sin Afmagt, paa hvem en tung Byrde har hvilet i mange, mange Aar, som saa tidt har sukket efter Afløsning og Hvile, fordi han var saa træt, saa træt; og nu skal han tage fat forfra, paa en Gjerning, som tykkes ham saa svær, allermeest for hans svage Hænder, — o, Mænd, Kvinder! kan I da tænke Eder, hvor han maa føle: „Dagene ere onde", mens han dog tillige føler: Just derfor er det „den belejlige Tid", Du skal kjøbe til Din Herre og Hans Menighed! — Han staaer blandt sine gamle Venner og Brødre, men han er ikke ganske som Enaf dem — den fælles Tjeneste er omskiftet — halvt hører han dem til, halvt er han skilt fra dem, synes han, i sin Gjerning — det gamle fælles Bestaaende, som bar dem sammen, bærer ikke længer ham; de staae endnu i de gamle Forhold, med deres Konges Naade, med alle Udsigter til at leve og døe i Fred med alt det Tilvante, med Udsigt til at gaae opad paa Tjenestens Stige; — han er jaget bort, ja, næsten

kaſtet hen ſom ſkadeligt Ukrudt paa Kirkeageren og i Fædrelandet; han er ſtandſet paa ſin Bane, og han, ſom ogſaa havde engang jordiſke Udſigter, han ſkal nu ende i det Dunkle. Der er Mange, ſom ſee paa ham ſom paa en Uroſtifter, ſom paa „en Tolder og Synder" — og, Gud bedre det, for Jammer og Beſmittelſe, han bærer paa for Gud! — og med alt Dette ligger den uviſſe Fremtid for ham, kan han, tør han ſtille ſig frem? Ja, Venner! der er jo ikke Spørgsmaal derom, naar han hører det uafviſelige Kald: „Kjøb den belejlige Tid, fordi Dagene ere onde!" Ja, da er det hans Trøſt og Hvile, at han gjør det ikke, fordi han troer, at han er den, ſom kan gjøre det Nye fyldeſt, hans Trøſt, at han inderlig gjerne vilde ſøge ſig en eenſom Krog, for der at henleve ſine Dage, hvis han turde; men han tør det ikke, fordi det blev ham viſt, at, ſaa „ubelejlig" Tiden end er for ham, ſaa belejlig er den for Herren. Nej, han ſtiller ſig ikke frem ſom den Stærke, og hans Trøſt er den, at „Gud kan fuldkomme ſin Kraft i Skrøbelighed". Men ſtaaer han end tilſyneladende eenſom i de onde Dage o, da er det juſt belejlige Tider for alle Guds Børn til at ſtøtte og ſtyrke ham ved deres Kjærlighed, deres Bøn og Trofaſthed i Jeſu Navn. Saa vender han ſit Blik ud over Fædrelandet, ud over Chriſti Kirke i det; han trænger til milde Hjerter, til en kjærlig Haandsrækning, han trænger til, at Guds Børn ikke vil vende ham Ryggen i hans onde Dage; han kalder: Herfrem, I gamle Brødre og Venner! I, Jeſu Chriſti Korsmænd, træder til og hjælper mig at ſtride og vidne, ihukommer mig i Eders Bønner, beder for mig, at jeg ikke maa ſygne hen i Sjælens Søvn, men at jeg trods al min Brøſt og Bræk trofaſt og ærligt, ydmygt og kjærligt maa gaae, hvorhen Herren peger; at Byrden ikke maa blive for tung, at Friſteren, Ulven ikke maa bryde ind og gjøre

Fordærvelsens Gjerning, men at det dog nogenlunde maa lykkes mig, hvad Herren sender mig til, maa lykkes, at Det, Gud har ifinde, maa skee, saa det tilsidst kan kjendes, at de onde Dage ere belejlige Tider, at de bleve kjøbte, brugte til Herrens Ære og Menighedens Velsignelse! — Ja, Venner! saaledes beder han, thi han veed, at de onde Dage, som træffe en Broder, er belejlige Tider for Kjærligheden — da komme alle skjulte Kræfter frem og slaae Kreds og Krands og Muur omkring Broderen, da komme Bønnerne frem, Trofasthedeu og det aabne Hjerte i Jesu Navn! Det skee, det skee for Jesu Skyld! Amen!"

Saa indanker jeg da denne Sag for det sanddru og kjærlige Folks Domstol. Jeg troer, at der er gjort mig Uret; og jeg fortryder ikke Det, hvorfor jeg er bleven Gjenstand for denne haarde Medfart. Jeg vilde inderlig gjerne — o, hvor gjerne! — være bleven i mit uforglemmelige Ryslinge; jeg har gjort Alt, hvad jeg kunde som ærlig Mand gjøre, for atter at gjeninds-sættes i mit gamle Præstekald, — men Eet har jeg ikke kunnet gjøre: tilbagekalde mit Ord og mit Vidnesbyrd for Fædrelandet, og navnlig for Sønderjylland, samt bede om Forladelse derfor, som det fordredes af mig. Thi da var jeg bleven Sandheden og mig selv utro — og det var en barbarisk Fordring at stille til en dansk Mand. Jeg troer endnu, at jeg talte Sandhed, og jeg veed, at jeg gjorde det i inderlig Kjærlighed til Danmark, i virkelig Troskab mod Kongen. Saa maa det da have sit For-blivende med Følgerne af mit Vidnesbyrd. For Sønder-jylland er intet Offer for stort af, hvad et Menneske kan og tør bringe; for Sønderjylland, ja, selv for et Sandheds-Vidnesbyrd til Gunst for dette dyre Grændseland, er Rys-linge Præstekald ikke for stort et Offer; for Sønderjylland

er intet Liv i Danmark for ſtort et Offer, langt mindre timeligt Gods og Velvære; ja, for Sønderjylland var og er det ikke for ſtort et Offer, om Kongen frivillig og med højædelt, kongeligt Sind offrede ſin Krone, hvis dette Offer engang kunde vinde de danſke Sjæle dernede tilbage til Moderlandet. Det ſagde jeg i Rigsraadet, det ſiger jeg endnu, og derved bliver det ligeoverfor Sandhedens og Kjærlighedens Domſtol. Hvis det er lovløſt at nære den Overbeviisning i Danmark, da er hver en danſk Mand og Kvinde lovløs. Thi det ſtaaer faſt for Alle, Alle, ſom elſke Fædrelandet. Og derved indlades Sagen fra Kongens Regjerings Dom til det danſke Folks Dom!

Karl Schønbergs Forlag. 1857—1866.

Adam af Bremen, Om Menigheden i Norden under Erkesædet i Bremen og Hamborg (788—1072). Tilligemed sammes Beskrivelse af de nordiske Lande. Oversat af P. V. Christensen. 1862. 1 Rd. 64 Sk.

Barfod, H. P., Efter en Rejse. Med et Portræt af Dronning Karoline Mathilde. 1861. 1 Rd. 72 Sk.

Beowulfes beorh eller Bjovulvsdrapen, det oldangelske Heltedigt paa Grundsproget, ved N. F. S. Grundtvig. 1861. 2 Rd. 48 Sk.

Bjovulvsdrapen, et højnordisk Heltedigt fra Angulstungen, fordansket af N. F. S. Grundtvig. Anden, forbedrede Udgave. 1865. 1 Rd.

Birkedal, V., Afskedsprædiken for Ryslinge Menighed. Syvende Oplag. 1865. 10 Sk.

Birkedal, V., Min første Prædiken for en fri Menighed, paa 23de Søndag efter Trinitatis 1865, holdt i en Lade. 1865. 10 Sk.

Bloch, J. V., Pintseklokken. 1864. 40 Sk.

Bloch, J. V., Snecklokken. Tre Foredrag. 1866. 16 Sk.

Breve om „Præstefriheden" m. m. Udgivne af V. B. 1865. 24 Sk.

Brevet til Diognetus om Kristendommens Fortrin, skrevet kort efter Apostletiden. Oversat af C. H. Muus. 1836. 16 Sk.

Claudius, M. (der Wandsbecker Bote), Udvalgte Skrifter. Fordanskede ved C. H. Thurah. 1860. 1 Rd. 48 Sk.

Clemens Romanus, Breve til Menigheden i Korint, oversatte og oplyste af C. H. Muus. 1835. 48 Sk.

Eusebs Kirkehistorie indtil Aar 305. Med Tillæg. Oversat af C. H. Muus. Anden Udgave. 1865. 2 Rd. 48 Sk.

Fibiger, J., Johannes den Døber, en kristelig Tragedie. 1857. 2 Rd.

Fibiger, J., Kors og Kjærlighed, en Familietragedie. 1858. 1 Rd. 24 Sk.

Fibiger, J., Nogle Sagn. 1865. 1 Rd.

Flor, C., Kort Fremstilling af N. F. S. Grundtvigs historiske og mythologiske Betragtningsmaade. En Ledetraad. 1865. 24 Sk.

Grove-Rasmussen, A. C. L., Jesus Kristus og ham korsfæstet. Syv Taler, holdte ved gudelige Forsamlinger. 1866. 40 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Budstikke i Højnorden. 1864. 12 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Den levende Røst. Mindeblade fra Vennemødet i Septemberdagene 1863. Anden, forøgede Udgave. 1863. 32 Sk.

Grundtvig, N. F. S., En mærkelig Spaadom, ogsaa om Dannemark. Efter en gammel Haandskrift udgivet. 1814. 8 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Haandbog i Middelalderens Historie. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg. Anden Udgave. 1862. 4 Rd.

Karl Schønbergs Forlag. 1857—1866.

Grundtvig, N. F. S., Kong Frederik den syvendes Ihukommelse. 1864. 20 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Kong Harald og Ansgar. Rimblade af Danmarks Kirkebog til Jubelaaret. Anden Udgave. 1865. 16 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Kristelige Prædikener eller Søndagsbog. Anden Udgave. 3 Dele 1859—60. 7 Rd.

Grundtvig, N. F. S., Livsfyrsten og Morderen. Fasteprædiken med Forord og Tillæg. 1864. 16 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Om den sande Kristendom og om Kristendommens Sandhed. Anden Udgave. 1865. 1 Rd. 72 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Om Religionsfrihed. Tredje og sidste Stykke. Slutningen af en Afhandling i „Teologisk Maanedsskrift", 8de Bind. Trykt 1827. Undertrykt samme Aar. Løsladt 1866. 16 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Optrin af Nordens Kjæmpeliv. Anden Udgave. To Dele. 1861. 2 Rd.

Grundtvig, N. F. S., Skal den lutherske Reformation virkelig fortsættes? Anden Udgave. 1863. 48 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Til Danmark. Med Tone af H. Nutzhorn. Andet Oplag. 1865. 4 Sk.

Grundtvig, N. F. S., Trøstebrev til Danmark. Andet Oplag. 1864. 8 Sk.

Hammerich, F., Skandinaviske Rejseminder. 1840. 1 Rd.

Helveg, F., Hen til Kristus! En Slags Traktat til Fortsættelse, Forsvar og fredelig Forstaaelse. 1864. 2 Rd.

Helveg, F., Lessing og Grundtvig i lidt anden Belysning end den martensenske. 1863. 8 Sk.

Helveg, F., Lessing og Grundtvig. En besvarende Undersøgelse. 1863. 24 Sk.

Helveg, F., Tre Stæder. Søndagsaften-Minder. 1861. 1 Rd. 24 Sk.

Hoff, V. J., „Tør Du bede for de Døde?" Et Svar til Pastor Vilhelm Beck. 1865. 10 Sk.

Hoffmann, E. T. A., Brudevalget og Guldskaalen. To Æventyr, oversatte af Forf. til Klara Rafael. 1858. 1 Rd.

Holberg, L., Heltindehistorier. Udgivne af G. Rode. 2 Dele. 1861. 2 Rd. 64 Sk.

Holberg, L., Moralske Tanker. Udgivne af G. Rode. 1859. 2 Rd. 48 Sk.

Holberg, L., Trende Epistler til ***, hvorudi befattes det Fornemste af Hans Liv og Levnet. Udgivet af J. Levin. 1857. 1 Rd. 32 Sk.

Holm, P. A., Skildringer og Sagn fra Færøerne. Andet, forøgede Oplag. Med et Kaart og to Afbildninger. 1860. 72 Sk.

Hvor underligt det gik Prindsesse Alvilde. 1864. 24 Sk.